

147105

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

UKRAYNA VE TÜRKİYE - UKRAYNA İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mesut KAYAER

147105

HAZİRAN - 2004

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

UKRAYNA VE TÜRKİYE - UKRAYNA İLİŞKİLERİ

Mesut KAYAER

Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (Uluslararası İlişkiler)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez' dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 15.06.2004

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 13.07.2004

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Süleyman ERKAN

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ersan BOCUTOĞLU

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Fahrettin MURTEZAOĞLU

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA

Haziran - 2004

TRABZON

0. SUNUŞ

00. Önsöz

Tez çalışmasının hazırlanmasında kaynak taraması en önemli safhadır. Araştırmacıların temel sorunu gerekli ve yeterli kaynak bulabilmedir. Günümüzde İnternet yoluyla verilere ulaşmak daha kolay olabilmektedir. Ukrayna Türkiye'ye komşu sayılabilecek bir durumda olmasına rağmen, yeterli yazılı kaynak bulmak önemli bir sorundur. Kırım'ın Ukrayna sınırları içerisinde olması, Türk araştırmacılarını daha çok bu alana yönlendirmiştir. Dolayısıyla konunun bu boyutuyla ilgili kitap, makale gibi pek çok kaynak bulunmaktadır.

Tez oluşturulmadan önce bir çalışma taslağı hazırlanmıştır. Çalışma, kaynaklardan alınan bilgilerin düzenli bir şekilde derlenmesinden oluşturulmuştur. Sayısal ve istatistiki verilerin resmi kaynaklardan alınmasına dikkat edilmiştir. İki ülke arasındaki siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerin türevleri ve yeni açılımlar alternatif olabilecek yaklaşımlarla incelenmiştir. Bu anlayış kaynakların teze objektif olarak yansımalarını sağlamıştır.

Bu çalışmada katkısı olan ve halen çalışmakta olduğum Sakarya Üniversitesi'ne, resmi veriler konusunda Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği'ne, bana çalışma imkanı tanıyan Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanı Öğrt. Gör. Murat ALTUNAY'a, kaynak temininde yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Neziha MUSAOĞLU, ağabeyim Bilal KAYAER ve arkadaşım Aziz ÖZTÜRK'e makale ve görüşleri için Prof. Dr. Hakan KIRIMLI'ya, rehberlik ve motivasyon konusunda yol gösteren Doç. Dr. Halil KALABALIK'a, Tez danışmanımla iletişim konusunda yardımcı olan Arş. Gör. Bülent ŞENER'e, beni çalışmam sırasında destekleyen iş ve ev arkadaşlarıma, bugüne kadar maddi-manevi desteklerini hiç eksik etmeyen canımdan değerli aileme, ayrıca rehberlik eden, bu tezin hazırlanmasını sağlayan ve çok değerli bilgi, görüş ve önerilerini sunan Tez Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Süleyman ERKAN'a, teşekkür ederim.

Trabzon, Mayıs 2004

Mesut KAYAER

01. İçindekiler

0.SUNUŞ.....	III
00.Önsöz.....	III
01.İçindekiler.....	IV
02.Özet	VII
03.Summary	VIII
04.Tablolar Listesi.....	IX
05.Kısaltmalar Listesi.....	X
GİRİŞ	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. UKRAYNA'NIN GENEL YAPISI	5-35
10. Coğrafi Yapısı	5
100. Yeryüzü Şekilleri.....	5
101. İklimi ve Bitki Örtüsü	7
102. Nüfus Özellikleri	8
1020. Ukrayna'nın Etnik ve Özerk Yapısı	9
10201. Ukrayna'da Rus Nüfusu	9
1021. Kırım'ın Önemi ve Kırım Çevresi	10
10210. Kırım'ın Genel Özellikleri	10
10211. Kırım'ın Stratejik Önemi	11
10212. Kırım Tatarları.....	11
10213. Urum-Rumey ve Karaim-Kırımçak Türkleri	14
11. Ekonomik Yapısı.....	16
110. Ekonomik Göstergeler.....	19
111. Tarım ve Hayvancılık.....	21
112. Sanayi.....	23
113. Madencilik ve Enerji	24

114. Ulaşım, İletişim ve Bankacılık.....	26
1140. Ulaşım	26
1141. İletişim.....	27
1142. Bankacılık.....	27
115. Yatırım ve İnşaat Faaliyetleri.....	28
116. Ukrayna'nın Dış Ticareti.....	29
12. Askeri Gücü.....	31
120. Ukrayna'nın Savunma Sanayisi	32
121. Ukrayna'nın Uluslararası Barışa Katkıları	33
122. NATO (Kuzey Atlantik İttifakı)-Ukrayna İlişkileri	33
13. Kültürel Yaşam, Dini Yapı, Eğitim, Sağlık ve Sosyal Hizmetleri.....	34
130. Kültürel Yaşam	34
131. Dini Yapı.....	35
132. Eğitim, Sağlık ve Sosyal Hizmetleri	36

İKİNCİ BÖLÜM

2. UKRAYNA'NIN SİYASİ TARİHİ.....	38-56
20. Çarlık Rusya Öncesi.....	39
21. Çarlık Rusya Dönemi.....	40
22. SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) Dönemi	42
23. SSCB'nin Dağılması ve Ukrayna'nın Bağımsızlığı.....	43
24. Bağımsızlık Sonrası.....	45
240. Bağımsızlık Sonrası Siyasi Gelişmeler	45
241. Yönetim Şekli ve Siyasi Yapının Oluşum Süreci	47
2410. Yönetim Şekli.....	47
2411. Ukrayna'da Siyasi Yapının Oluşması	48
242. Dış Politika.....	50
2420. Yönelimler ve Katılımlar	50
2421. Strateji ve Güvenlik.....	51
2422. Dış Politika ve Öngörüler.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE-UKRAYNA İLİŞKİLERİ.....	55-101
30. İlişkilerin Tarihi ve Türk Dış Politikasının Temel Faktörleri	55
300. İlişkilerin Tarihi.....	55
301. Türk Dış Politikasının Temel Faktörleri	58
31. Siyasi İlişkiler.....	62
310. Resmi Ziyaretler ve Diğer Temaslar	63
311. Elçilik-Konsolosluk Hizmetleri ve Diğer İlişkiler	71
312. Elçilik, Konsolosluk ve Ataşelikler.....	72
313. İçişleri Organları Arasında İşbirliği	73
32. Askeri Alanda İşbirliği.....	75
320. Ukrayna'nın Bölgesel Çıkarları ve Güvenliği.....	76
321. Büyük Güçlerin Bölge Güvenliğine Etkileri	79
3210. Rusya'nın Bölge Üzerindeki Planı	80
322. Türkiye ve Ukrayna'nın Askeri İlişkileri.....	80
323. Türkiye ve Ukrayna'nın Askeri İlişkilerini Geliştirme Çabaları	83
33. Ticari ve Ekonomik Nitelikli İlişkiler	83
330. Ticaret Hacmi (İthalat-İhracat).....	87
331. Ticari ve Ekonomik Nitelikli Antlaşmalar	87
332. Yatırım İlişkileri ve Müteahhitlik Hizmetleri	90
333. Türk Eximbank.....	91
334. Gümrükler, Çeşitli Vergiler ve Harçlar	91
335. KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği) İle İlişkiler	92
336. Ticari İlişkilerde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri	95
34. Bilim-Teknik ve Eğitim-Kültür Alanlarında İşbirliği	97
340. Bilim-Teknik Alanlarında İşbirliği	97
341. Eğitim-Kültür Alanlarında İşbirliği.....	98
342. Bilim-Teknik ve Eğitim-Kültür Alanlarında İşbirliğini Artırma Çabaları.....	100
35. Uluslararası Organizasyonlar Çerçevesinde İşbirliği.....	100
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	102-107
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	108-120

ÖZGEÇMİŞ

02. Özet

Bu tezin amacı çok fazla araştırmacı tarafından incelenmeyen Türkiye Ukrayna ilişkilerini incelemektir. Türkiye Ukrayna ilişkileri temel olarak siyasi askeri ve ekonomik boyutu ele alınarak incelenmiştir. Önemli olduğu düşünülen konular ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Son dönem Dünya Siyasetine ekonominin yön verdiği düşünülecek olursa, ekonomik ilişkilerin değeri anlaşılacaktır. Terörizm kaynaklı oluşumların doğurduğu güvenlik endişesi askeri ilişkilere yeni yönelimler getirmiştir. Siyasi ilişkilerin her alanı kapsamı içerisine alması ise bir gerçektir.

Türkiye'nin Ukrayna ile ilişkilerini incelerken öncelikle Ukrayna'yı tanımanın faydalı olacağı düşünülmüştür. Ukrayna'nın tarihi, coğrafyası, siyasi, askeri ve ekonomik yapısı ve iki ülke ilişkilerinde önemli bir yere sahip olan Kırım konusu ele alınmıştır. Ukrayna'nın 1991'de bağımsızlığını kazanmasından sonra ikili ilişkilerde artış görülmüştür. İki ülke arasında Mayıs 1992'de imzalanan ve Nisan 1994'te yürürlüğe giren Dostluk ve İşbirliği Antlaşması ilişkilerin en temel dayanağıdır. Günümüzde iki ülkenin de en üst düzeyde diplomatik ilişkileri mevcuttur. Ancak genç bir devlet olması dolayısıyla bir takım problemleri olan Ukrayna ile ilişkilerde olumsuzluklar olabilmektedir.

Türkiye ve Ukrayna birçok uluslararası organizasyona katılmıştır. BM (Birleşmiş Milletler) gibi en kapsamlı uluslararası örgütlerden, NATO ve BLACKSEAFOR (Karadeniz Gücü) gibi askeri, KEİ gibi ekonomik örgütlenmelere ve faaliyetlerine katılımları örnek gösterilebilir. Ukrayna NATO'ya henüz üye değildir. Bu durum iki ülke ilişkilerinin çeşitlenmesine ve gelişmesine katkı sağlamıştır.

Bu konu hakkında çıkarılacak sonuçlar bir anlamda iki ülke ilişkilerinde var olan eksiklikleri ve çözüm önerilerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Her alanda, en üst düzeye kadar ilişkilerin geliştirilmesi iki taraf için de önem arz etmektedir. Ancak; Karadeniz bir an yok sayıldığında komşu olan iki ülke ilişkileri için iyi tablo çizilebilir.

03. Summary

The aim of this thesis is to examine the relationships between Turkey and Ukraine that had not yet been examined sufficiently. They have been analysed in their political, military and economic aspects. The subjects considered being important, have been more detailedly examined.

Seen the importance of economics in the world politics, it is necessary to analyse economic relations between states. Security Thought of Terrorism Formations had provided new dimensions to the military relations. It is a reality that Political Relations comprise all subjects and aspects of the foreign relations.

In describing the Relations between Turkey and Ukraine firstly acknowledges about Ukraine were given. Historical, geographical, political, military and economic structure of Ukraine and The Crimea were important factors influencing the two countries relations. Relations between the countries were increased since the independence of Ukraine dated from 1991. The Agreement of Friendship and Cooperation, signed on May 1992 and entered in force on April 1994, is the basic institutional frame of the bilateral relations. Turkey and Ukraine maintain actually high level of diplomatic relations. Ukraine is a new independent country, some problems could occur between Turkey and Ukraine.

Turkey and Ukraine are members of several international organisations. Such as UN (the largest worldwide organisation), NATO (Ukraine is not a member of NATO yet) and BLACKSEAFOR (a regional military organisation), BSEC (a regional economic organisation). Those alignments contribute to develop relations between the two countries.

This thesis examined the state of relations between Turkey and Ukraine, exposed the problems existing between them and proposed some possible solutions to their amelioration. It is important to Turkey and Ukraine to develop their relations on bilateral and multilateral basis, in all spheres, economic, political and cultural.

04. Tablolar Listesi

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1.	Bölgelere Göre Ukrayna ve Rus Nüfusun Dağılımı	10
2.	1997-2002 Yılları Arası Temel Ekonomik Göstergeler	21
3.	Ukrayna'nın 1998-2002 Yılları Arası Dış Ticareti	30
4.	1992-2003 Yılları Arası Türkiye-Ukrayna Ticareti (1000 ABD Doları)	87

05. Kısaltmalar Listesi

- AA: Anadolu Ajansı
AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO: Barış İçin Ortaklık
BLACKSEAFOR: Karadeniz Gücü
BSNC: Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanlar Komitesi
DEİK: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü
dm: denizmili
DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü
G7: Group of Seven
GATA: Gülhane Askeri Tıp Akademisi
GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GUUAM: Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova Grubu
IFOR: Bosna Uygulama Gücü
ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF: Uluslararası Para Fonu
KAİK: Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KDV: Katma Değer Vergisi
KEİ: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KEİPA: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi
KEK: Karma Ekonomik Komisyon
KFOR: Kosova İstikrar Gücü
KIT: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Km: Kilometre

KMSSC: Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
KOBI: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KPI: Kiev Politeknik Enstitüsü
KPU: Komünistçiña Partiya Ukraina
KTKB: Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası
LPG: Liquid Petroleum Gas
m: Metre
mm: Milimetre
NATO: Kuzey Atlantik İttifakı
OECD: Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
ÖSS: Öğrenci Seçme Sınavı
RF: Rusya Federasyonu
SDPU(O): Sotsial Demokratiçiña Partiya Ukraina (Obyednana)
SPU: Sotsialistiçiña Partiya Ukraina
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T. C.: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEFE: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
THY: Türk Hava Yolları
TSE: Türk Standartları Enstitüsü
TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi
UBA: Ukrayna Bilimler Akademisi
Ukrinform-DİNAU: Ukrayna Milli Haber Ajansı
UNCTAD: BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNDP: United Nations Development Programs
UNICEF: BM Dünya Çocuklarını Koruma Örgütü
UNIDO: BM Sanayi Kalkınma Örgütü
UNPF: BM Nüfus Fonu
USSC: Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
vb.: ve benzeri
YÖK: Yüksek Öğrenim Kurulu Başkanlığı
ZUNR: Batı Ukrayna Ulusal Cumhuriyeti

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Türkiye Ukrayna ilişkilerini ve Ukrayna'nın genel yapısını incelemektir. Komşu iki ülke ilişkileri için mevcut durumun yeterliliğinin ve geliştirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Her iki ülkenin de buldukları coğrafya dolayısıyla birtakım öncelikleri vardır. Bu durum Türkiye hem de Ukrayna için birtakım zorlukları da beraberinde getirmiştir. Türkiye tarihten gelen bir Rus tehlikesini her zaman önemsemiştir. Dolayısıyla Ukrayna'nın bağımsızlığını ve güçlü olmasını kendi dış politika hedeflerine uygun bulmuştur. Türkiye'nin bulunduğu bölgenin, jeopolitik ve jeostratejik bakımdan önemi büyüktür. Bu durum Türkiye'yi bölgede hem baş aktör olma hem de zorlukların içinde olma pozisyonuna itmiştir. Sağlam bir askeri, siyasi ve ekonomik yapının varlığı Türkiye'nin başat rolünün vazgeçilmezlerindedir. Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlardaki görüntünün yansımaları Türkiye'nin rolünü şekillendirmiştir. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve diğer Türk Toplulukları Faktörleri de göz ardı edilmemelidir.

Türk araştırmacılar tarafından çok fazla incelenmeyen konu olması sebebiyle araştırılması gerektiği ve metodlu bir çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulması, tezin oluşturulma sebebidir. Türkiye'nin diğer komşu ya da yakın ülkelerle ilişkileri hakkında yeterli çalışmalar yapılmıştır. Ancak Türkiye Ukrayna İlişkileri pek fazla ilgi çekmemiştir. Kafkaslar ve Doğu Karadeniz Bölgesi de Balkanlar ve Ortadoğu kadar Türkiye için önemlidir. Yani bilimsel anlamda diğer bölgelere verilen önem bu bölgeye de verilmelidir. Bu konuda tez çalışması yapılması bunun gibi temellere dayandırılabilir.

Konu hakkında çok fazla araştırma yapılmamış olması veri kaynaklarının yetersiz olması sonucunu doğurmuştur. Konuyla ilgili basılı eserler oldukça azdır. Yabancı dilde biraz daha fazla olan yazılı kaynaklar makale ve dergiler şeklinde olup detaylı ve her alanı kapsayacak biçimde hazırlanmış çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle veriler resmi ve internet kaynaklıdır. Özellikle istatistiki bilgi ve dokümanlar resmi kaynaklardan referans alınarak derlenmiştir. Günümüzde bilgiye ulaşmada en geniş, hızlı ve etkili yolun internet olması dolayısıyla internet kaynaklı veriler de çalışmanın oluşturulmasında oldukça önemli bir yer tutmuştur.

Ukrayna ve Türkiye'nin amaçlarının ve önceliklerinin özdeşliği uluslararası arenada, yakın işbirliği yapmalarını sağlamıştır. Ukrayna'nın stratejik önemi, Türkiye'nin dış politikası bakımından önemli konumdur. Türkiye'yi kendisi için Orta Doğu ve Akdeniz'e çıkış fırsatı bakımından anahtar ülke olarak gören Ukrayna, dış politikasının güney ekseninde Türkiye'yle ilişkilerini geliştirmeyi önemli bir hedef olarak görmektedir. Türkiye için ise Ukrayna, Karadeniz bölgesinin etkin gücü olması, Rusya'nın Karadeniz'e çıkışını önleyen ve Kırım Tatarları bağlamında önemli bir ülke konumundadır. Ancak; stratejik tercihlerini Rusya'dan yana koyan bir Ukrayna Karadeniz bölgesinde yeni bir istikrarsızlık kaynağı olacaktır. Yani Ukrayna'nın dış politika eğilimleri Türkiye'nin bölgesel pozisyonunu doğrudan etkileyecek durumdadır.

Birinci Bölümde Ukrayna'nın genel yapısı ele alınmıştır. Coğrafi yapısı, ekonomik yapısı, askeri yapısı ve sosyal-kültürel yaşam bu bölümde incelenmiştir. Düz bir coğrafik yapıda olan ülke birkaç yükselti dışında bir ova örüntüsündedir. Orta İklim Kuşağında yer alan ülkede sıcak günlerin fazlalığı ülkeyi tahıl ambarı konumuna getirmiştir. Etnik ve özerk yapısı özellikle Rus nüfusun yoğunluğu, Kırım Tatarları ve diğer Türk kökenli topluluklar da iki ülke ilişkilerinin şekillenmesinde önem arz etmektedir.

Ekonomisi SSCB Döneminde sanayileşmiştir. Bunda zengin yeraltı kaynaklarının yanında Karadeniz'de bulunan liman kentlerinin de etkisi olmuştur. Tarım ve Hayvancılık bakımından en önemli sorun SSCB Döneminden kalan işletme ve çiftliklerin yeniden düzenlenmesidir. Verimli topraklara sahip ülke tarım ve hayvancılık için yüksek bir potansiyele sahiptir. Ukrayna sanayi, şehir ısınma sistemleri, askeri alanlar ve başka birçok alanda enerji ihtiyacını büyük oranda doğal gazdan karşılamaktadır. Doğalgaz ihtiyacının % 80-90'ını Rusya'dan ithalata karşılamaktadır.

Ukrayna askeri yönden SSCB'den kalan askeri mühimmatla bir taraftan güçlü, diğer taraftan da eski teknoloji ürünü olan ve güvenliksiz nükleer silahlar nedeniyle zor bir durumdadır. SSCB'nin Karadeniz Filosu, Nükleer Füzeler ve diğer nükleer enerjiyle çalışan askeri malzemeleri Ukrayna'nın elinde kalmıştır. Bu silah ve mühimmatın illegal güçlerin eline geçmesi riski her zaman mevcuttur. Son zamanlarda RF (Rusya Federasyonu) ile varılan anlaşmalar çerçevesinde Karadeniz Filosu paylaşılmış ve ihtilaf ortadan kaldırılmıştır.

Ukrayna kültür geleneği Slav dünyasının bir parçası olmakla birlikte kendine özgü bir ulusal kimlik taşır. Toplum, Avrupa ve Rusya kültür ikileminin etkisinde kalmış durumdadır. Aslında Ukraynalılaşmak isteyen ülke toplumu Avrupa standardını kültürel anlamda istemekte iken Rus kültür baskısını bir korku olarak görmektedir. Yani kültürel yaşam Rus ve Avrupa kültürleri arası bir ikilemedir.

İkinci Bölümde Ukrayna'nın siyasi tarihi incelenmiştir. Günümüzdeki Ukrayna'nın siyasi yapısının ve yönetim şeklinin bir analizi yapılmıştır. Ukrayna tarihi IX. Yüzyıla kadar uzanmaktadır. Tarihin çeşitli dönemlerinde farklı milletlerin buyruğu altında kalmışlardır. Çarlık Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'nın ortalarında Bolşevikler tarafından yıkılması üzerine 1917-1921 arası geçiş ve kuruluş döneminde yani Çarlık Rusya-Bolşevik Devrimi-SSCB Döneminde bağımsız olmasının hemen sonrasında uzun yıllar SSCB Egemenliğinde kalmıştır. 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Ukrayna'yla ikili ilişkiler gelişerek devam etmektedir.

Ukrayna Türkiye ilişkileri bu bağlamda önem arz etmektedir. Türkiye bütün komşu ülkelerle ilişkilerini geliştirme çabasıdadır. Ukrayna'yla ilişkileri ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Tarihe baktığımızda 1649 yılını ilk resmi anlaşmanın yapıldığı tarih olarak görüyoruz. Zamanla ticari-ekonomik ve askeri-siyasi ilişkiler gelişmiştir. Yukarıdaki paragrafta da belirtildiği gibi 1917-1921 yılları arası kısa süreli de olsa bir bağımsızlık dönemi olmuş ve Osmanlı Devleti Ukrayna'yı tanımıştır. SSCB Döneminde de ikili ilişkiler devam etmiştir. Ancak Moskova'nın sıkı kontrolü ve baskısı dolayısıyla istenilen seviyeye ulaşamamıştır. 1980'li yıllarla başlayan ve 1989 yılından sonra bağımsızlık hareketleri sonuçlanmaya başlamıştır. 1991'de bağımsızlığını ilan eden Ukrayna'yı Türkiye ilk tanıyan devletlerden olmuştur.

Siyasi ve idari yapı olarak incelendiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır. Ukrayna bir cumhuriyettir. Eyaletler sistemine göre 24 bölge (oblast) ve bir Özerk bölgeye ayrılmıştır. Bu özerk bölge Kırım'dır. Kırım Özerk Cumhuriyeti Ukrayna Anayasasına bağlı olarak varlığını sürdürmektedir. Kırım günümüzde ikili ilişkilerde önemli bir sac ayağı olmuştur. Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Ukrayna'nın coğrafi konumu itibariyle önemi bir kat daha artmaktadır.

Üçüncü Bölüm, çalışmanın temeli olan Türkiye Ukrayna İlişkilerinin tarihini, boyutlarını, düzeyini ve genel anlamda bu ilişkilerin geliştirilmesi için yapılması gerekenlerin neler olduğunun incelendiği bölüm olmuştur. Siyasi, ekonomik ve askeri alanlardaki işbirliğinin geliştirilmesi ve sağlık, eğitim ve kültür konularında da yeterli duyarlılıkların gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda iki ülke arasındaki ilişkilerin resmi dayanağı olmak üzere bir anlaşma imzalanmıştır.

Türkiye Ukrayna Siyasi İlişkileri iki ülkenin temel dış politika referanslarına, bölgesel çıkarlarına ve Uluslararası Örgütlerin çizgilerine göre şekillenmiştir. Türkiye Ukrayna'nın bağımsızlığını 16 Aralık 1991'de tanımıştır. Bu tarihten sonra iki ülke arasında konsolosluk, elçilik ve diğer hizmet birimleri faaliyete başlamıştır. Bu faaliyetler karşılıklı ziyaret ve temaslarla geliştirilmiştir. 4 Mayıs 1992'de imzalanan Ukrayna ile Türkiye arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması temel anlaşma niteliği taşımaktadır. Antlaşma 20 Nisan 1994'te yürürlüğe girmiştir. Çıkabilecek sorunlar için çözümler ve işbirliği iki ülkenin de menfaatinde. Komşuluk ilişkilerinin ötesinde uluslararası arenada da iki ülke birbirlerinin destek ve çabalarına ihtiyaç duymaktadır. Bu, hem bölge hem de dünyanın güvenlik ve ekonomik değerlerini geliştirecektir.

Türkiye Ukrayna askeri ilişkileri henüz istenilen seviyede değildir. Ukrayna'nın NATO'ya katılma çabaları ve BLACKSEAFOR çerçevesinde askeri ilişkiler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Karadeniz Bölgesinin güvenliği ve istikrarı için işbirliği çabaları önem arz etmektedir. Ukrayna'nın NATO'ya girme çabalarına Türkiye'nin olumlu yaklaşması Ukrayna cephesinde memnuniyetle karşılanmaktadır.

Ticari ve ekonomik ilişkiler bakımından Ukrayna ve Türkiye istenilen düzeye çıkarmak istemektedir. Rusya'ya ekonomik bağımlılığını azaltmak isteyen Ukrayna dış ticaretinde Türkiye önemli bir yere sahiptir. Türkiye ise bölgesel ekonomi merkezi olma politikası sürdürmektedir. Bu bakımdan iki ülke ticari ilişkileri önemlidir. Özellikle KEİ çerçevesinde ekonomik ilişkiler geliştirilmelidir. Son yıllarda artan ticaret hacmi ile iki ülkenin karşılıklı ithalat-ihracat sıralamaları üst basamaklara tırmanmıştır. Ukrayna Türkiye'ye; daha çok demir-çelik, akaryakıt, kimyasal ürünler, ağaç-plastik ürünleri ve hayvansal ürünler satarken, Türkiye Ukrayna'ya; Elektrikli aletler, Plastik ürünler, sebze-meyve, kozmetik ürünler, sanayi makineleri ihraç etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. UKRAYNA'NIN GENEL YAPISI

10. Coğrafi Yapısı

Eski SSCB'yi oluşturan on beş Cumhuriyet içinde RF ve Kazakistan'dan sonra yüzölçümü en büyük üçüncü ülkedir (T.C.KBTM, 2003, s.7). Yüzölçümü 603,7000 km² (kilometrekare)'dir. Ülkenin kuzeyden güneye en uzak mesafesi 893 km (kilometre), batıdan doğuya en uzak mesafesi ise 1.316 km'dir. Sınırlarının toplam uzunluğu 7.698 km'dir. Rusya 2484 km, Moldova 1194 km, Beyaz Rusya 952 km, Romanya 608 km, Polonya 542 km, Macaristan 135 km, Slovakya 98 km'dir. Denize olan kıyılarının uzunluğu; 1.533 km Kara Deniz'e, 225 km Azak Denizi'ne olmak üzere toplam 1.758 km'dir (EURT, 2003a, s.1). En önemli limanları Odessa, Kherson, Nikolayev ve Sivastopol'dur. Karasuları 12 dm (denizmili)'dir. En yüksek yeri, Karpat Dağlarında 2.061 m (metre) ile Hoverla tepesi, güneyde Kırım Dağlarında ise 1.545 m ile Roman-Koş tepesidir. Ukrayna'nın yüzde 70'i alçak, yüzde 25'i yüksek ve yüzde 5'i dağlık arazidir. Ukrayna topraklarının yüzde 55'i ekilebilir arazidir (ASAM, 2003, s.1).

100. Yeryüzü Şekilleri

Doğu Avrupa Ovası'nın güneybatı kesimini kaplayan Ukrayna topraklarının yüzde 95'e yakın bölümü ortalama yüksekliğin ancak 175 m'yi bulduğu düzlüklerden oluşur. Ülkenin ortasındaki Dinyeper Ovası batıda düz bir yapı gösterirken, doğuda hafif dalgalı bir görüntü alır. Karadeniz ve Azak Denizi kıyıları boyunca uzanan Karadeniz Ovası anakaradan Perekop Kışlağıyla ayrılan Kırım Yarımadasında Kuzey Kırım Ovası adını alır (MFAU, 2004, s.3).

Kuzeybatıdan Güneydoğuya doğru kesintisiz bir kuşak oluşturan platoluk alanlar bu ovaları yer yer kesintiye uğratar. Orta Batı kesimde Dinyeper Irmağının orta çığı ile

Güney Bug Irmağı arasında yer alan Dinyeper Yaylası bu platoluk alanların en büyüğüdür ve bazıları 300 m'yi aşan derin ırmak vadileri ve boğazlarla yarılmıştır. Daha batıda kalan engebeli Volin-Podilsk Yaylasının en yüksek noktası 465 m'yi bulur. Ülkenin kuzeydoğu ve güneydoğu kesimlerindeki bazı alanlar yüksekliğinin 300 m'yi pek aşmadığı alçak yaylalarla kaplıdır (ASAM, 2003, s.2).

Batı Uçtaki Karpat Dağlarının uzunluğu 240 km'yi geçer. Kuzeybatı-Güneydoğu doğrultulu bu sıralardaki Hoverla Dağı (2.061 m) ülkenin en yüksek noktasıdır. Karadeniz ile Azak Denizi arasında kalan Kırım Dağları, aralarında verimli vadiler uzanan birbirine koşut 119 alçak sıradan oluşur (LANDAR, 2004, s.2).

Uzunluğu 100 km'den fazla 100 den fazla akarsu vardır. Bunların en büyükleri; Dinyeper nehrinin uzunluğu, 981 km Ukrayna içinde olmak üzere toplam 2.300 km'dir. Üzerinde hidroelektrik santraller ile Kremaçug ve Kahovka gibi büyük göletler bulunmaktadır. Dinyeper gibi gemilerin yüzebileceği büyük nehirler ulaşım açısından çok önemlidir. Karadeniz'e dökülen Dinyester Irmağı Ülkenin Batı ve Güneybatı kesimlerindeki çeşitli kollarla beslenir. Tamamen ülke sınırları içinde kalan en büyük akarsu Güney Bug'dur. Don'un bir kolu olan Siverski Donetsk Irmağının orta çığı Ülkenin güneydoğu kesiminden geçer. Tuna Irmağı ise Ülkenin Güneybatı sınırı boyunca akar. Ayrıca Danube, Tisa nehirleri de önemlidir. Bu nehirlerin hemen hepsi Karadeniz ve Azak Denizi'ne dökülür (T.C.KBTM, 2003, s.8).

Ülkede irili ufaklı 3.000'den fazla tabii göl mevcuttur. Bunlar genellikle Polissia, Kırım ve Karadeniz kıyılarına yakın bölgelerde bulunmaktadır. Ayrıca 22.000 civarında da suni gölet bulunmaktadır (T.C.KBTM, 2003, s.8).

Taşkın ovalarındaki doğal göllerin hepsi küçüktür. Karadeniz Ovasında ve Kırım'da küçük tuz gölleri vardır. Kuzeydeki ırmak vadilerinde çok sayıda bataklık bulunur. Ukrayna toprak dokusu bakımından kuzey ve kuzeybatıdaki kumlu podzol toprakları orta kesimdeki verimli çernozyom toprakları ve güneydoğudaki kestane renkli tuzlu topraklar olmak üzere üç kuşağa ayrılır (T.C.KBTM, 2003, s.7).

101. İklimi ve Bitki Örtüsü

Orta derecede kara iklim Kırım'ın güney sahilleri kuru subtropikal bölgedir. B büyük bölümü ılıman iklim kuşağında yer alan Ukrayna Atlas Okyanusundan gelen oldukça ılık ve nemli hava kütlelerinin etkisinde kalır. Doğuya göre batıda kışlar daha yumuşak geçerken yaz aylarında Batıya oranla Doğuda daha yüksek sıcaklıklar yaşanır. Kırım'ın güney kıyılarında yumuşak bir Akdeniz iklimi hüküm sürer. Kışlar ılık ve yağışlı yazlar ise sıcak ve kuraktır (ASAM, 2003 s.1).

Ocak ayındaki ortalama hava sıcaklığı; Kuzeydoğuda -8°C , Güneybatıda -2°C ; Kırım'ın güney kıyılarında 4°C 'dir. Temmuz ayındaki ortalama hava sıcaklığı ise; Kuzeybatıda 18°C , Güneydoğuda 23°C , Kırımın güney kıyılarında 24°C 'dir. Ortalama yıllık sıcaklık Kuzeyde $5-7^{\circ}\text{C}$, Güneyde ise $11-13^{\circ}\text{C}$ arasında değişir. Yıllar itibariyle en yüksek hava sıcaklığı 36°C ile 42°C arasında, en düşük hava sıcaklığı ise -30°C ile -40°C arasında değişmektedir. Don olmayan günlerin sayısı Kuzeyde 160 güne, Güneyde ise 250 güne kadardır (T.C.KBTM, 2003, s.7).

Yağışlar yıl boyunca eşitsiz bir dağılım gösterir, en yağışlı mevsim yazdır. Kar yağışları daha çok Kasım sonlarında ve Aralık başlarında düşer. Batıdaki dağlık alanlarda 1.200 mm'yi (milimetre) geçen yıllık yağış miktarı Güneydeki kıyı ovalarında 400 mm'ye kadar iner. Geri kalan kesimler yılda 400-600 mm arasında yağış alır (MFAU, 2004, s.1).

Doğal varlıkların korunmasına öncelik verilen Ukrayna'da ilk doğal yaşamı koruma alanı Askaniya-Nova adıyla 1921'de kurulmuştur. Ülkede biri Karadeniz kıyısında olmak üzere bir çok doğal yaşamı koruma alanları da vardır (YTSSO, 2004, s.5). Sanayileşmeye bağlı hava ve su kirliliğinin yanı sıra 1986'daki Çernobil nükleer kazası da doğal yaşama büyük zarar vermiştir.

Ukrayna'nın doğal ormanlar, mineral sular, tedavi çamuru, akarsular, göller ve deniz kıyısının bulunduğu bütün bölgeleri, turizm için değişik imkanlar sunmaktadır. Zaporozhye, Donetsk, Nikolayev, Odessa, Kherson ve Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin denize yakın alanlarından oluşan Güney Bölgesi, Poltava Bölgesini kapsayan kırsal bölge turizm imkanları bakımından en zengin bölgelerdir. Söz konusu bölgeler turizm, dinlenme

tesisleri ve sağlık hizmetleri alanlarında yatırım yapmak isteyenler için dikkatle incelenmesi gereken bölgelerdir (YTSO, 2004, s.5).

102. Nüfus Özellikleri

1 Ocak 2002 tarihi itibariyle nüfusu 49,45 milyon kadardır. Nüfusun büyük bölümü Donetsk Kömür Havzası ile Dinyeper Kıvrımında ve zengin bir tarım bölgesi olan orman-bozkır kuşağında toplanmıştır (TDB, 2002a, s.15). En büyük şehirleri başkent Kiev (2.6 milyon), Harkov (1.5 milyon), Dniyepetrovsk (1.1 milyon), Donetsk (1 milyon), Odessa (1 milyon), Zaporozje (871 bin) ve Lviv (797 bin)'dir. Kentsel alanlarda oturanların oranı yüzde 68 iken kırsal nüfus yüzde 32'dir. Nüfusun yüzde 46'sını erkekler, yüzde 54'ünü ise kadınlar teşkil etmektedir. Nüfus yoğunluğu km² başına 86 kişidir; ama bölgelere göre farklılık göstermektedir. Donbass bölgesinde nüfus yoğunluğu 196 kişi/km²'dir, Çernigov bölgesinde 43 kişi/km²'dir (T.C.KBTM, 2003, s.8).

Ortalama yaşam süresi 68 yıldır. Kadınlarda ortalama 73, erkeklerde 63 yıldır. Nüfusun yaş dağılımı: 0-4 yaş yüzde 6.1, 5-18 yaş yüzde 20.4, 19-59 yaş yüzde 55, 60 yaş üzeri yüzde 18.5'tir. Ülkenin yerli halkı olan Ukraynalıların toplam nüfus içindeki oranı yüzde 72.2'yi bulur. En büyük azınlık grubu özellikle SSCB Dönemindeki politikalarla oranı büyük ölçüde artan ve nüfusun yaklaşık yüzde 21.9'unu oluşturan Ruslardır. Öteki azınlık toplulukları arasında Beyaz Ruslar (yüzde 0.8), Moldovalılar (yüzde 0.6), Yahudiler (yüzde 1), Bulgarlar (yüzde 0.4), Tatarlar (yüzde 0.5), ve diğer (yüzde 2) yer alır. Kırım'dan II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru göç ettirilen Tatarların büyük bölümü de 1990'yılından itibaren geri dönmeye başlamıştır (TKAÇENKO, 2003, s.4-5).

SSCB Dönemi boyunca düşük bir büyüme hızı gösteren nüfus artışı 1990 yılından sonra daha da gerileyerek eksi değere inmiştir. Bu demografik yönelimin ardında yatan başlıca etkenler çevre kirliliğine ve sağlık koşullarındaki bozulmaya bağlı olarak doğurganlığın düşmesi ve ortalama ömrün azalmasıdır. Doğum ve ölüm oranları sırasıyla binde 9.1 ve binde 15.2'dir. Ayrıca Ukrayna'da verem ve AIDS hastalıklarının kontrol altına alınabilmesi için uygulanan projelerin devam ettirilmesi amacıyla Dünya Bankası Ukrayna'ya kredi vermektedir (TDB, 2002a, s.12).

Toplam 6.8 milyon Ukraynalı; RF (4.4 milyon), Kazakistan (0.9 milyon), Özbekistan (0.6 milyon), Kırgızistan (0.1 milyon) ve diğer eski SSCB ülkelerinde yaşamaktadır. Yaklaşık 5 milyon Ukraynalı da Kanada, ABD, Arjantin, Brezilya, Almanya, İngiltere ve Avusturya başta olmak üzere Avrupa, Kuzey ve Güney Amerika ve Avustralya'da yaşamaktadır (T.C.KBTM, 2003, s.9).

Bir başka kaynağa göre ise; RF (10.9 milyon), Kazakistan (1.4 milyon), B. Rusya (1.3 milyon), Kanada (1 milyon), ABD (2.2 milyon), Polonya (0.8 milyon) olmak üzere Ukraynalı ülke dışında yaşamaktadır (MFAU, 2004, s.4). Bu bilgiler Ukrayna Dışişleri Bakanlığının Resmi internet sitesinden alınmıştır. Ayrıca Ukraynalılar Avrupa'nın en büyük topluluklarından olduğu gibi ikinci büyük slavik alt gruptur.

1020. Ukrayna'nın Etnik ve Özerk Yapısı

Nüfusun yüzde 72'si Ukraynalı, yüzde 21'si Rus, yüzde 4'i ise Belarus'tur. Yahudiler, toplam nüfusun yüzde 0.5'i başka bir ifadeyle 250.000 kişi Kırım Tatarları'dır. Başka kaynaklarda rakamların farklı olması, göçün zaman zaman devam etmesi ve kesin rakama ulaşamamasındandır. Kazan Tatarları, Moldovalılar, Polonyalılar, Macarlar, Romenler, Rumlar, Almanlar, Bulgarlar ve Ermeniler diğer azınlıklardır (MFAU, 2004, s.4).

10201. Ukrayna'da Rus Nüfusu

Ruslar, Ukrayna'da Ukraynalılardan sonra yüzde 21 ile nüfusun ikinci büyük oranını oluşturmaktadırlar. Bu yüksek oran SSCB Dönemindeki Ruslaştırma politikalarıyla oluşmuştur. Ruslar bazı bölgelerde nüfus açısından Ukraynalılarla yaklaşık aynı orana sahiptir. Hatta Kırım'da neredeyse üç katı kadardır.

Ukrayna'nın altı önemli bölgesinde Ukraynalı ve Rus nüfusun etnik dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo : 1

Bölgelere Göre Ukrayna ve Rus Nüfusun Dağılımı

	Kiev	Batı	Merkez	Kuzey	Doğu	Güney
Ukraynalılar	62%	91%	85%	79%	63%	46%
Ruslar	30%	5%	12%	18%	34%	46%

Kaynak: T.C.KBTM, 2003, s.9

Tablodan da çıkarılacağı gibi özellikle Kiev, Doğu Bölgesi ve Kırım'ın da dahil olduğu Güney Bölgesi Rus nüfusun yoğun olduğu yerlerdir. Kırım'ın toplam nüfusunun yarısından fazlasını (yüzde 65) Ruslar oluşturmaktadır.

1021. Kırım'ın Önemi ve Kırım Çevresi

Kırım'ın tarihi, coğrafi, sosyal ve siyasal önemi büyüktür. Bu nedenle Türkiye ve Türk insanı her bakımdan Kırım'a yardım elini uzatmakta ve Türkiye'nin kuzey komşuları olan Ukrayna ve RF'yle ilişkilerinde Kırım Tatar Türklerinin köprü görevini görebileceği inancını taşımaktadır (KIRIMLI, 1995, s.373). Halen Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Parlamentosunda, Kırım Tatarlarından seçilmiş 14 milletvekili vardır. 1991'den sonra Kırım Hükümetinden bir başkan yardımcılığı, 2 bakanlık almıştır. Ancak Kırım Cumhurbaşkanlığı Koltuğunda Rus Y. Meshkov oturmaktadır (ASLUND, 1995, s.131).

10210. Kırım'ın Genel Özellikleri

İdari Yapı: Ukrayna'ya bağlı Özerk Cumhuriyet, Yüzölçümü: Karadeniz ve Azak Denizi arasındaki alanı kaplayan Kırım Yarımadasına sahiptir. (26.140 km²), Başşehir: Akmescit (Simferopol), Para Birimi: Grivnya (Ukrayna Para birimi), ayrıca ABD doları ve Euro da kullanılmaktadır (ÇAPRAZ, 2002, s.29). Nüfus: 2.672.000 (yaklaşık); Ruslar: 1.630.000 (yaklaşık yüzde 65), Ukraynalılar: 625.000 (yaklaşık yüzde 22), Kırım Türkleri: 300.000 (yaklaşık yüzde 10), Beyaz Ruslar: 50.000, Yahudiler: 17.700 Bir kısım Yahudinin kimliklerini gizli tuttuğu, gerçek rakamın 30.000 olduğu tahmin edilmektedir, Ermeniler: 5.000, Rum: 3.500, Almanlar: 2.500, Bulgar: 1.500, Karaim Türkleri: 800, Kırımçak Türkleri: 650, şeklinde bir yapıdadır (YÜKSEL, 1997, s.1516).

Kırım'da yerleşik olan Rus, Ukraynalı, Rum, Ermeni, Bulgar, Alman, Yahudi ve Türk Kökenli nüfusun Kırım dağılımı: Rus ve Ukraynalılar Yarımada'nın bütününde etkilidir; Rumlar Akyar ve Kerç; Ermeniler Surhaç ve Kefe; Almanlar Sudak ve Kefe; Tatarlar Bahçesaray ve Akmesjid; Bulgarlar Ruslar tarafından tersane ve gemicilik işleri için genellikle kıyılara yerleştirilmiş olmalarına rağmen günümüzde nüfusları iyice azalmıştır. Yahudiler ise kimliklerini çoğunlukla gizli tutma gayreti içerisindeyler (YÜKSEL, 1997, s.1518).

10211. Kırım'ın Stratejik Önemi

Tarihi bir Türk yurdu olması bakımından Kırım'daki gelişmeler özellikle Türkiye'yi ve insanlarını da yakından ilgilendirmektedir. Ayrıca 1783'de Kırım'ın Ruslar tarafından işgaliyle birlikte akın akın Türkiye'ye gelen günümüzde azımsanamayacak bir sayıya ulaşan Kırım kökenli bir nüfusta Kırım'a olan ilgiyi artırmaktadır. Kırım stratejik açıdan çok önemli bir bölgede bulunmaktadır. Karadeniz'in güvenliği Kırım'dan geçmektedir. RF'nin en büyük donanması olan Karadeniz Donanması da Kırım'ın Akyar (Sivastopol) limanında bulunmaktadır. Karadeniz Donanması'nın Ukrayna ile paylaşılmasından sonra limanda Ukrayna'nın da en büyük deniz gücü oluşmuş durumdadır. Bu donanmalarda nükleer başlıklı füzeler taşıyan savaş gemilerinin bulunması ayrı bir tehlike unsurudur. Uzmanlar, bu donanmaların çürümesi halinde bile yayılacak nükleer gazların bütün Karadeniz'deki ülkeler için tehlike oluşturacağı görüşündeyler (ÇAPRAZ, 2002, s.28).

Türkiye için Kırım, Ukrayna, RF ve bütün Türk Cumhuriyetlerine de açılan bir kapı konumunda bulunmaktadır. Bu açıdan bakılacak olursa Kırım'daki her gelişme Türkiye'yi birinci dereceden ilgilendirmektedir. Karadeniz'in hırçın dalgalarının dövdüğü Kırım, dünya devleti olmak ve bölgedeki gücünü artırmak isteyen Türkiye için birinci derecede öncelikli bir Türk yurdudur (ÇAPRAZ, 2002, s.29).

10212. Kırım Tatarları

Karadeniz'in kuzeyindeki yarımada'nın adını alan bu Türk boyu, Orta Asya'dan 1500 yıl önce Kırım'a göç eden Hun, Kıpçak, Peçenek, Hazar ve Oğuz boylarından oluşmaktadır. Güçlü, şanlı ve büyük bir devlet olarak Kırım Yarımadası'na ve

Karadeniz'in kuzeyindeki Kıpçak topraklarına egemen olan Kırım Türkleri-Tatarları, Moskova'ya da girerek Moskova prensliğini vergiye bağlamışlardır. Kırım, karadan Kırım Hanı 1. Mengeli Giray, denizden de Gedik Ahmet Paşa tarafından kuşatılarak Osmanlı topraklarına katılmıştır (GÖMEÇ, 1999, s.300).

18. yüzyıla kadar Kırım Hanlığı adı altında egemenliklerini sürdürmüşlerse de 18. yüzyılda Çarlık Rusya'nın egemenliği altına girmişler, bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğu'na büyük göçler etmişlerdir. I. Dünya Savaşı zamanında Rusya'daki yeni rejimin vermiş olduğu serbestlikten faydalanmak isteyen Kırımlı milliyetçiler, 1917'de ilk Kırım siyasi partisi Milli Fırka'yı kurmuşlardır. Bağımsızlık çalışmaları yapılmaya başlanmış ve Kırımlı aydınların çabalarıyla bir anayasa hazırlanmıştır. 13 Aralık 1917'de meclis toplanmış, 21 Mart 1918'de Rusya, Kırım Cumhuriyeti'nin ilan edildiğini açıklamıştır. 1918 Eylülünde kurulan Kırım Devletini ilk tanıyan Türkiye olmuştur. 18 Kasım 1921'de ise KMSSC (Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti) kurulmuştur (GÖMEÇ, 1999, s.301).

Kırım'ın Ruslaştırılması ve Ukrainleştirilmesi SSCB Dönemi boyunca devam etmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası 30 Kasım 1945'te Kırım resmen ortadan kaldırılarak, toprakları Ukrayna'ya verilmiştir.(EVERS-AIGANT, 1997, s.1). SSCB'nin parçası olan Yarımada 1954 yılında ise USSC'ye (Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti) idarî olarak devredilmiştir. Bu durum hukuki anlamda bir devir olup, pratikte tüm kontroller bir şekilde Moskova'nın elinde olmuştur. Ukrayna'nın bir oblastı olan Kırım'ın özellikle 1994-1997 yılları arası Kırımlı Ruslar tarafından Rusya'ya bağlanması girişimleri büyük bir krize sebep olmuştur (KIRIMLI, 2002, s.156).

II. Dünya Savaşı öncesi ise Kırım, KMSSC olarak isimlendirilmiş ancak Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle, 18 Mayıs 1944 günü bütün Kırım Tatar Türkleri trenlere yüklenerek Stalin tarafından Orta Asya'ya ve Sibirya'ya sürülmüşlerdir. Nüfusları 1.5 milyonu geçen Kırım Türkleri değişik yerlere gönderilmişlerdir. Yüz binlerce Kırımlı Türk yollarda ve Sibirya'nın soğuk yerlerinde ölmüşlerdir (ÖZCAN, 2002, s.207). Kırım Tatarları gibi Almanların II. Dünya Savaşı sırasında Yahudi, Rum ve Ermenileri sürdüğü ancak Kırımçak ve Karaim Türklerini Yahudi saymadıkları için sürmedikleri kayıtlıdır (YÜKSEL, 1997, s.1517).

Bu Sürgün yaşamları SSCB'nin 1991'de dağılmasına kadar devamı etmiştir. Resmi Rus kaynaklarına göre sürgün esnasında en fazla olarak Özbekistan'a gönderilmişler. Bu tarihten sonra ise Anayurtları olan Kırım'a (Bahçesaray) dönmek için büyük girişim ve çaba göstermişler, yer yer de yurtlarına dönmüşlerdir (KIRIMLI, 1995, s.364).

Bir kısım Kırım Tatar Türkleri 1988 yılından itibaren kabileler halinde vatanlarına dönerek, burada kurdukları çadırlarda mücadeleye başlamışlardır. 1989'da ilk Türk yerleşmeleri yükselmeye başlamıştır. Kırım'a 2003'e kadar yaklaşık 250.000 Kırım Tatar Türkü dönebilmıştır (TCHERVONNAÏA, 2003, s.28). Kırım Milli Hareketi bazı faaliyetler düzenlemiştir. Bunların en önemlisi 1991'de Akmesid'de düzenlenen Milletlerarası İsmail Gaspıralı Konferansı ile aynı şehirde tertip edilen II. Kırım Milli Kurultayı olmuştur. Büyük mücadelelerden sonra öz vatanlarında ilk defa 27 Mart 1994'de oy kullanan Kırım Tatar Türkleri, 98 kişilik Kırım parlamentosuna 14 milletvekili sokabilmişlerdir (GÖMEÇ, 1999, s.300).

Yaklaşık 250.000 Kırım Tatarının da diğer eski SSCB Cumhuriyetlerinde kaldığı kayıtlıdır. Bu insanların RF'de, Kazakistan'da ve yaklaşık 130.000 kişi gibi çoğunluğunun Özbekistan'da bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca yarı-resmî Türk kaynaklarına göre iki ile dört milyon arası Kırım Tatarının Türkiye'de yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu insanların çoğunluğu XIX. yüzyılda göç etmiş olup, büyük ölçüde Türkiye'ye adapte olmuş durumdadırlar (EVERS-WAIGANT, 12.04.2004, s.7)

Kırım Tatarları'nın acil olan insani ihtiyaçları ve ulusal kültürleri SSCB Yönetiminin kuralları ve özellikle yoğun bir şekilde yurtdışı sürgünleri dolayısıyla büyük düşüş yaşamıştır. Bu eksikliğin doldurulması için Kırım Diasporası çalışmalar yapmaktadır. Özellikle Kırım Türkleri Birliği Genel Merkezi, Kırım'da klinikler, çocuk hastanesi, okullar kütüphaneler ve bir üniversite kurulmasına öncülük etmiştir. Ayrıca Merkez tarafından 500 Kırımlı Tatar öğrenci, masrafları Türkiye Hükümetince karşılanarak üniversite eğitimi almak üzere Türkiye'ye gönderilmiştir (KIRIMLI, 2002, s.159-160).

10213. Urum-Rumey ve Karaim-Kırımçak Türkleri

1778-1780 yılları arasında Kırım'ın çeşitli yerlerinde yaşayan Hıristiyan topluluklar Ekaterina ve Kırım Tatarlarının isteği doğrultusunda Kırım Hanlığı'nın dışına çıkarılmışlardır. Kırım'dan çıkarılan Hıristiyan Türklerin ikiye ayrıldığı hakkında rivayetler olup, Urumlar ve Rumeyley olduğu hakkında bilgiler mevcuttur. Her iki topluluk da Ukrayna'nın orta ve kuzey kısımlarını gezip dolaştıktan sonra Kırım Hanlık sınırlarına yakın Azak Denizi kıyılarında bulunan Rus işgali altındaki topraklara gelip yerleşmişlerdir. Rumeyley nüfus itibariyle Urumlar'dan azdır (ALTINKAYNAK, 2003, s.30).

Donetsk-Zaporojye-Mariyepol şehirleri arasında yaklaşık 16 yerleşim biriminde 1782 sayımlarına göre 9.000 günümüzde 60.000-80.000 kadar bir nüfusa sahiptirler. Ortak adlarına Greko-Tatar denilen Hıristiyan dininden toplulukların Urum olanları Türkçe konuşmaktadırlar. Urumlar, eski Grekçe konuşan Rumeyley'den farklıdır. Urumlar'ın kendi dilleriyle geçmişte yayınlanmış bir kaç şiir kitabı vardır. Bir sözlük çalışması yapılmış ancak çok kısa bir zamanda piyasaya sunulmadan yok edilmiştir. Rumeyley ve Urumlar sadece kültürel olarak değil antropolojik olarak da farklıdırlar. Urumlar bu coğrafyada yaşayan Bulgarlar, Gagavuzlar ve Kazaklardan ayrı olarak alt kimliklerini muhafaza etmişlerdir. Ancak son yıllarda artan dejenerasyonun önüne geçilememektedir. 1780 yıllarında Kırım'dan sürgün edilen ya da çıkarılan Hıristiyan Urum Türklerinin sayıları 8000'den fazladır (ALTINKAYNAK, 2003, s.32).

Kırım'dan çıkarılan Urumlar'dan ayrı olarak Anadolu'nun Giresun, Trabzon, Kars ve Erzurum şehirlerinden 1821-1825 yılları arasında Gürcistan'ın Tselka bölgesine göçen ve yine kendilerini Urum olarak adlandıran bir grup daha vardır. Bunlar 1980-1986 yıllarında Gürcistan'ın Tselka bölgesinden Ukrayna'nın Dniyepetrovsk ve Kırım Özerk Cumhuriyetine göç ederek yerleşmiş 1000 kadar kişiden oluşur. Anadolu çıkışlı Urumlar'ın diyalektleri Kars, Erzurum diyalektindedir. Kırım çıkışlı Urumlar'ın diyalektleri ise Kırım Tatar Türkçesindedir (ALTINKAYNAK, 2003, s.30).

Urum yerleşim merkezlerinden Donetsk, Zaporojye ve Dniyepetrovsk eyaletleri ve bu eyaletlere bağlı başta Mariupol şehri olmak üzere Beşev (Starobeşeva), Manguş,

Kermençik, Bagatır, Ulaklı, Karan (Granitne), Laspi, Kamar, Gürdji, Karakuba, Eski Kırım, Andriyivka ve Telmanova önemlidir (ALTINKAYNAK, 2003, s.30)

Günümüzde, dini etkiyle ve kendilerine sahip çıkan Yunanistan'ın da özel gayret ve katkılarıyla Yunanca öğrenmeye yönelmişler ve okullarında Elenika (Helenik) sınıflar kurulmuştur. Bu sınıflara öğretmen ihtiyacını, Federatsiya Greçeskih Obşestv Ukrainı adındaki kurum karşılamaktadır. Federasyonun merkezi Mariupol şehrinde dir. Bir federasyon da Kırım'da vardır. Kırım'daki Urumlar'ın her yıl bahar aylarında, genellikle Mayıs'ta Güreş şenliği olmaktadır (ALTINKAYNAK, 2003, s.33).

Türk asıllı olduğu ve 14. yüzyıldan önce Kırım'a yerleşmiş oldukları bilinen Karaimler'in yoğunluğunun umumiyetle Hazarlar olduğu da düşünülmektedir. 10. yüzyılda Hazar İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra onlar hakkında hiçbir şey duyulmamıştır. Genellikle, bunların asi Kuman-Kıpçak ordusu tarafından yıkıldığı ve topraklarının 13. yüzyılın başlarında gerçekleşen Moğol istilasından önce Kıpçakların eline geçtiği farz edilmektedir (DOĞAN, 2002a, s.782). Linguistik deliller, modern Karaimler ile Kıpçaklar arasında yakın bağların olduğu, dini deliller de Hazarlarla bağlantılarının olduğunu savunan görüşü desteklemektedir (ÖZKAN, 1997, s.176).

Karaim Türkleri hakkında bilinen tarihi gerçeklerden biri 14. yüzyılda Kırım'da yaşamış olmalarıdır. İkinci gerçek de Karaim rivayetlerine göre yine 14. yüzyılda 483 aileden oluşan bir grubun Kırım'dan Litvanya Grand Dükalığı'na göç etmiş olmaları ve Dükalık'ta Troki, Vilna (şimdiki Trakay ve Vilnius, her ikisi de Litvanya'da) ile bugün Ukrayna sınırları içinde bulunan Lutsk ve Haliç'e yerleşmeleridir. Grand Dukalık ve Kırım'daki Karaimler içine kapanık, birbirine sıkı sıkıya bağlı olan bir topluluk oluşturmuşlardır. Kendi aralarında evlenerek günümüze kadar din, dil, örf ve adetlerini korumayı başarmışlardır. Aneak 20. yüzyılda, Karaimler'de dağılmalar başlamış, Bir kısmı Moskova'ya, bir kısmı St. Petesburg ve Varşova'ya göç etmiştir. Sayılarındaki eksilme, dillerinin durumunda da bir zayıflığı beraberinde getirmiştir (DOĞAN, 2002a, s.782).

Kırımçaklar, Türk Dünyası içerisinde Musevî olmaları yönüyle Karaim Türkleriyle birlikte dikkat çekmektedirler. Kırımçaklar'ın, Karaimlerle birlikte Kırım'da yaşamış olmaları sebebiyle birbirleriyle karıştırıldığı görülmektedir (KALAFAT, 1999, s.76).

Günümüzde bölgede yaşayan Musevî Türklerin, 10. yüzyılın sonunda Hazarların dağılmasından sonraki bakiyeleri oldukları düşünülmektedir. Mevcut bilgiler de bu görüşleri destekler niteliktedir. Ancak, etnik oluşum açısından Karaim ve Kırımçaklar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar inançlarına da yansımaktadır (TANYU, 1998, s.47). Bazı tarihçilere göre Kırımçaklar'ın fiziki yapısı Doğu Avrupa halklarına benzediği için Kırımçaklar, Doğu Avrupa'dan yıllar önce Kırım'a gelip Türkleşmiş bir millet olarak kabul edilir (DOĞAN, 2002b, s.790).

Kırım'ın yerleşik halklarından olan Kırımçaklar, yarımada'nın güneyinde oturmaktadırlar. Bu topluluğun kültüründe bazı Helenistik etkilerin olduğu ve bunların batıl inanışlar veya gelenekler şeklinde devam ettiği söylenmektedir. Kırımçaklar'ın tarihin değişik devirlerine ait bazı yazıtları bulunmaktadır (ÖZKAN, 1997, s.176).

11. Ekonomik Yapısı

SSCB döneminde Rusya'dan sonra üretime katkısı en yüksek cumhuriyet olan, öteki cumhuriyetlerin kalkınmasına büyük kaynak aktaran ve öteden beri Avrupa'nın tahıl ambarları arasında yer alan Ukrayna'nın ekonomisi gelişkin bir tarım sektörünün yanı sıra güçlü bir sanayi temeline dayanır. Bununla birlikte serbest piyasa ekonomisine geçişte reformların yavaş bir süreç izlemesi, enerjide dışa bağımlılığın büyük yük getirmesi ve sanayi ürünlerinin dış pazarlardaki rekabet gücünün zayıflaması başta üretim düşüşü, enflasyon, işsizlik ve ağır dış borç gibi ciddi sorunlar doğurmuştur (ASLUND, 1995, s.126).

2002 yılı GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) cari fiyatlarla 220.556.000 Grivnya (yaklaşık 41.6 milyar ABD Doları) ve kişi başına düşen milli gelir yaklaşık 850 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir (T.C.KBTM, 2003, s.6). Ukrayna'da işsizlik ve bölgeler arası sosyo-ekonomik gelişme farklılıkları olmak üzere çözüm bekleyen bir çok sosyo-ekonomik problemler yaşanmasına (UNDP, 1998, s.215) ve Ukrayna'da kayıtsız ekonomi ile eşit paya sahip olan kayıtdışı ekonominin; siyasi, sosyal ve ekonomik hayat üzerindeki olumsuz etkisine rağmen uluslararası kuruluşların destek ve katkıları ile Ukrayna'nın sorunlarının çözümü yolunda önemli adımlar atılmıştır (HANSEN-NANIVSKA, 1999, s.125).

Ukrayna, 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazandıktan sonraki dönem içerisinde sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçişin sancılarını yaşamış ve ekonomik reformlarını istenilen süratte gerçekleştirememiştir (BILINSKY, 2000, s.235). Ukrayna, geniş ve verimli topraklara, zengin maden ve kömür kaynaklarına, SSCB'den miras kalan güçlü bir sanayiye, akademisyen ve araştırmacı kadrolarına, iyi eğitilmiş işgücüne ve yaklaşık 50 milyonluk nüfusunun oluşturduğu yüksek bir ekonomik potansiyele sahiptir.

Ukrayna, demir-çelik, kimyasal ürünler, gemi yapımı, kömür, makine ve savunma sanayi ürünleri gibi gelenekselleşmiş ve devlet tarafından sübvansiyonlarla desteklenen sektörlerini çeşitlendirerek ekonomik yapısını geliştirmek istemiş, ancak bu yeniden yapılanma süreci çıkar çevrelerinin etkileri ve siyaset ile iş dünyası arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle çok yavaş ilerlemiştir. Bu nedenle Ukrayna GSYİH'sinin (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) bütün BDT ülkelerinin toplam GSYİH'leri içindeki oranı, 1991'de yüzde 14.5 iken, bu oran 1990'lı yılların sonunda yüzde 10'lara gerilemiştir. 1990'lı yıllar boyunca Ukrayna'nın sanayi ve tarımsal üretimi reel olarak yaklaşık yarı yarıya azalmıştır (DEİK, 2003b, s.3).

SSCB ekonomik sisteminin çöküşünden sonra dönüşüm sürecinde gerekli reformların tam anlamıyla yapılamamış olması nedeniyle 1990'lı yılların başında hiperenflasyon yaşanmıştır. 1993 yılında enflasyon oranı yüzde 5.500 kadar çıkmış, GSYİH'nin yüzde 9'una varan bütçe açıkları yaşanmış, yerel para birimi hızla değer kaybetmiştir (KIRIMLI, 1995, s.365). L. Kuchma'nın 11 Ekim 1994'te yeni ekonomik programını uygulamaya koyacağını açıklamasıyla reformlar yeni bir hız kazanmıştır (ASLUND, 1995, s.130). Ekonomik programa G7 (Group of Seven) 4 milyar dolar yardımda bulunmuştur. Ayrıca IMF (Uluslararası Para Fonu) de bütçe açıkları, ekonomi politikalarının performansı, para ve mali tedbirler konusunda 1994 Kasım'da bir heyetle gelerek Ukraynalı yetkililerle görüşmüştür. Görüşmeler sonunda bir standby programı kabul edilmiştir (ASLUND, 1995, s.132). 1996-97 döneminde uygulanan para politikaları ile parasal istikrar sağlanmış ve enflasyon düşürülmüştür (ISGOR, 17.03.2004, s.2).

1998 yılında uygulanmaya başlanan ekonomik programda ise, 1999 sonbaharındaki başkanlık seçimleri nedeniyle arzu edilen başarı sağlanamamıştır. Nitekim, döviz akışını

önleyen ve dış ticareti kontrol altına almaya yönelik kısıtlamaların hemen hepsi 1999'un ilk yarısında kaldırılmıştır. 1998-1999 döneminde yaşanan bölgesel mali kriz, özellikle metal ve kimyasal sektörlerinde Rusya'dan ve Asya ülkelerinden gelen talebin artması sayesinde reel sektörün rahatlamasıyla atlatılmıştır (TDB, 2002b, s.11).

1999 yılında Ukrayna'da V. Yushenko liderliğindeki reformist hükümetin göreve başlamasıyla mali reformlar uygulamaya konulmuş, Kinakh hükümeti döneminde de bu reformlar sürdürülmüştür. Özellikle vergi alanında yapılan reformlar sayesinde bütçe dengesi 2000 yılından itibaren fazla vermeye başlamıştır. 2000 yılında GSYİH, bağımsızlıktan sonra ilk kez artış kaydetmiş olup bu artış özellikle sanayi, tarım, ticaret ve temel gıda sektörlerindeki büyümeden kaynaklanmıştır. 2001 yılında da artarak devam eden bu büyümenin diğer sebepleri de 1998-1999 döneminde Ukrayna parasının değerini yaklaşık yüzde 40 oranında kaybetmiş olması nedeniyle ithal ikameci bir anlayışın ortaya çıkması ve dış pazarlarda Ukrayna ürünlerine olan talebin artmış olmasıdır (TDB, 2002a, s.15).

Son dönem kaydedilen olumlu gelişmelere rağmen yoksulluk Ukrayna'da önemli bir sorun olarak ortada durmaktadır. Sanayisi gelişmiş olan Ukrayna'da ortalama bir işçi ücreti ayda 70 ABD doları seviyesindedir. Resmi kaynaklar göre son yıllarda yüzde 4-5 seviyelerinde olduğu açıklanan işsizlik seviyesinin aslında yüzde 20'yi bulduğu tahmin edilmektedir (DEİK, 2003b, s.4). Hatta UNDP (United Nations Development Programs) verilerine göre 1996 yılında açık işsizlik yüzde 1.3 olmasına karşın gizli işsizlik yüzde 40 gibi yüksek rakamlara ulaşmıştır (UNDP, 1998, s.215).

2003-2004 döneminde reformlara devam edilmesi beklenilmektedir. Ne var ki 2002 sonunda yapılan seçimler sonucu Yanukoviç hükümetinin parlamentoda ancak zayıf bir çoğunluk oluşturabilmiş olması reformların hızlandırılması beklentisini zayıflatmıştır (DEİK, 2003b, s.4). 2004 yılındaki başkanlık seçimleri nedeniyle bir yavaşlama da söz konusu olmaktadır.

110. Ekonomik Göstergeler

Büyüme: Ukrayna ekonomisinde ilk olarak 2000 yılında gözlenen büyüme, 2001 yılında da sürmüştür ve 2001 yılında Ukrayna GSYİH'sindeki artış oranı, hükümetin beklentilerinin de üzerinde yüzde 9.1 gibi çok yüksek sayılabilecek bir seviyeye ulaşmıştır. Dünya ekonomisinde durgunluk ve Ukrayna için kilit önemdeki sektörlerde temel ihracat pazarlarına ulaşmada sıkıntıların yaşandığı 2001 yılında, ekonomik büyüme esas itibarı ile iç talepteki artıştan kaynaklanmıştır (DEİK, 2003b, s.4).

2002 yılındaki büyüme oranı ise yüzde 4.6 olarak gerçekleşmiştir. İç talebin ağırlığının devam ettiği bu dönemde tarım, taşımacılık ve ticaret ön plana çıkmış ve yıl boyunca sınai üretimde yüzde 7'lik artış kaydedilmiştir (TDB, 2002b, s.11).

2003 yılında kötü hava şartları nedeniyle tarım sektöründe beklenen verim alınamadıysa da özellikle inşaat ve imalat alanlarında yaşanan hızlı büyüme nedeniyle GSYİH artışı tahmin edilenin üzerinde gerçekleşmiştir. Ocak-Ekim 2003 döneminde inşaat sektörü bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 23.2, imalat sektörü ise yüzde 17.2 oranında büyüme kaydetmiştir. GSYİH'deki büyüme ise yüzde 7.2 seviyesinde kalmıştır. Bu gelişmelerin ışığında Ukrayna Hükümeti de daha önce yüzde 6 olarak belirlenmiş olan 2003 yılı büyüme tahminini yüzde 6.5'e çekmiştir (DEİK, Aralık 2003, s.4).

Döviz Kuru: 2000 yılının başından beri Grivnya nominal olarak ABD dolarına karşı yaklaşık yüzde 5 oranında değer kazanmıştır. Bunun sebebi Ukrayna'nın cari hesap fazlası ve ülkenin gelişen mali tutumudur. Merkez Bankası'nın getirmiş olduğu kontroller ve kısıtlamalar da Grivnya'nın güçlenmesinde rol oynamaktadır (DEİK, Aralık 2003, s.4).

2003 yılında ise Grivnya'nın uluslararası piyasalardaki dalgalanmalardan etkilendiği gözlemlenmektedir. Euro'nun ABD doları karşısında değer kazanması Grivnya'yı da etkilemiş ve Ocak-Ekim 2003 döneminde Grivnya, Euro karşısında yüzde 12.5 oranında değer kaybetmiştir. Ayrıca Ukrayna Merkez Bankası, Ukraynalı ihracatçıların dış pazarlardaki rekabet güçlerini korumak amacıyla Grivnya'nın fazla değer kazanmasını engellemek amacıyla taşıyan politikalar uygulamaktadır (DEİK, 2003b, s.4).

Dış Borçlar: Ukrayna'nın dış borç toplamı 2001 yılı başında 12.5 milyar dolardır. 2001 yılı Temmuz ayında Ukrayna, Paris Kulübü ile anlaşarak 580 milyon dolar tutarındaki borcunu ilk 3 yıl muafiyet sonrasında 12 yılda ödemeyi kabul etmiştir. Diğer taraftan, Türkmenistan'a da doğal gazdan kaynaklanan yaklaşık 280 milyon dolarlık borcu bulunmaktadır. IMF ile 2.6 milyar dolarlık bir kredi programı kabul edilmiştir. Ayrıca ABD Nisan 2000'de Ukrayna'ya 200 milyon dolarlık ekonomik yardımda bulunmuştur (ZABORSKY, 2001, s.123).

Ukrayna'nın toplam dış borçlarının tutarı 2002 yılı itibarı ile yaklaşık 14.41 milyar dolar seviyesindedir. Ocak-Eylül 2003 döneminde ülkenin dış borçları yüzde 1.8 oranında artmış olup bunun başlıca sebebi Haziran ayında yapılmış olan Eurobond ihracıdır. Ekim ayında da 200 milyon dolarlık yeni bir tahvil ihracı yapılmıştır. 2003 yılında uluslararası piyasalardan toplam 1 milyar dolar borçlanmış olan Ukrayna'nın kredi derecesi, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları tarafından yükseltilmektedir (DEİK, 2003b, s.4).

Enflasyon: 2001 yılını yüzde 12'lik enflasyonla kapayan Ukrayna ekonomisinde, 2002 yılında, Mart ayındaki seçimler nedeniyle oluşan popülist yaklaşım sonucu özellikle gıda ürünleri fiyatlarındaki büyük düşüşler ve fiyat kontrolleri nedeniyle ortalama olarak sadece yüzde 0.8 oranında bir enflasyon oranı gerçekleşmiştir. Yıl sonu değerleri olarak hesaplandığında ise yüzde 0.6 oranında bir deflasyon söz konusu olmuştur. 2003 yılında ise bu oran daha da düşmüştür. Bu nedenle 2004 yılı ve sonrasında ılımlı seviyede bir enflasyonun geri dönmesi beklenmektedir. Enerji fiyatlarındaki yükseliş, Merkez Bankası'nın gevşek para politikası uygulaması ve Grivnya'nın değer kaybı nedeniyle enflasyon yıllık ortalama olarak 2003'te yüzde 7 seviyelerinde gerçekleşmiştir. 2004'te ise yüzde 9 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir (DEİK, 2003b, s.4).

Eylül 2003 itibarıyla yıllık bazda TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksi) artışı yüzde 6.2, TEFE (Toptan Eşya Fiyat Endeksi) ise yüzde 4.1 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyondaki artışın en önemli sebebi olarak da gıda ürünleri fiyatlarındaki artış gösterilmektedir. Yıl boyunca şeker ve patates dışındaki bütün gıda ürünlerinin fiyatları artmıştır (DEİK, 2003b, s.4).

Ukrayna'nın 1997 ile 2002 yılları arası temel ekonomik göstergeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo : 2
1997-2002 Yılları Arası Temel Ekonomik Göstergeler

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Nominal GSYİH (milyon Grivnya)	93.4	102.6	127.1	174.5	201,9	220,5
GSYİH Artış Oranı	-3,0%	-1,9%	-0,2%	5,9%	9,1%	9,2%
Kişi Başına GSYİH (\$)	863	854	613	659	767,2	860
Enflasyon Oranı (TÜFE)	10.1	20.0	19.2	25.8	6,1	-6,7
Enflasyon Oranı (TEFE)	5.0	35.4	15.7	20.8	1,6	4,1
İşsizlik Oranı	2,3	3.7	4.3	4.2	3.7	3,8
Ortalama aylık ücret, Grivnya/ay	143,13	153,49	177,50	230,13	354,8	442,88
Uluslararası Rezervler (Milyar \$)	2.34	0.680	1.16	1.5	3,1	4,33
Döviz Kuru Yıllık Ortalama (1\$)	1.90	3.43	4,13	5.30	5.37	5,33
Dış Borçlar (milyar \$)	9.45	11.45	12..5	10.3	7.98	8
Sanayi Üretimi (Değişim %)	-0,3	-1.0	4.0	13,2	14,2	7
Tarımsal Üretimi (Değişim %)	-1.9	-9,8	-6.9	9,8	9.9	1,9
Ukrayna'daki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (milyar \$)	2,1	2,8	3,2	3,9	4,4	5.3
Toplam İhracat (milyar \$)	14.2	12.6	11.6	14,6	16,3	17,9
Toplam İthalat (milyar \$)	17.1	14.7	11.8	14.0	15,8	16,1
Dış Ticaret Dengesi (milyar \$)	-2.9	-2.1	-0.2	0,6	0,5	1,8
Türkiye' den İthalatı (milyon \$)	153,4	127,3	142,7	159,9	131,0	183,7
Türkiye' ye İhracatı (milyon \$)	717,3	699,2	673,4	868,5	1008,8	123,5

Kaynak: Ukrayna Ekonomi ve Avrupa'yla Entegrasyon Bakanlığı

T.C.KBTM, 2003, s.10

111. Tarım ve Hayvancılık

Verimli topraklara ve uygun iklim koşullarına sahip olan Ukrayna, tarım alanında dünyada en yüksek üretim potansiyeline sahip ülkelerden biridir. Ülke topraklarının yaklaşık yüzde 70'i, bir başka kaynakta yüzde 55 olarak geçen, yani 42 milyon hektar

ekilebilir tarım arazisidir. Ancak bu oran tüm bu alanların hepsinin verimli olduğu anlamını vermemektedir. Ülkedeki işgücünün yaklaşık dörtte biri bu sektörde istihdam edilmektedir (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.51).

Bu olumlu verilere rağmen Ukrayna'nın zirai üretimi SSCB'nin dağılmasından sonra yarı yarıya azalmıştır. Günümüzde tarım, Ukrayna GSYİH'sinin yüzde 15'inden azına tekabül etmektedir. Bu düşüşün sebepleri, büyük ihracat pazarlarının yitirilmesi, yakıt, ekipman ve gübre sıkıntısı, arazi özelleştirmelerindeki aksaklıklar ve devletin tarım konusunda SSCB zamanından kalma uygulamalardan kurtulamaması olarak sıralanabilir (TKAÇENKO, 2003, s.8).

SSCB döneminde tahıl üretiminin beşte birini, et ve kümes hayvanları üretiminin üçte birini ve şeker pancarı üretiminin yarısını gerçekleştiren Ukrayna'nın günümüzdeki en önemli tarım ürünleri tahıl, patates, şeker pancarı, ayçiçeği, soya fasulyesi, sebze ve meyvedir. Bağcılık da gelişmiştir (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.51).

Zirai üretim, yukarıda bir kaç sıralanan sebeplerden dolayı 1995'ten 1999'a kadar devamlı gerilemiştir. 2000 yılında ise çeşitli mülkiyet şekillerindeki tarım işletmelerinde yüzde 8.8 azalış, halka ait işletmelerde ise yüzde 18.9 oranında artış dahil olmak üzere gayri safi tarımsal üretim ilk defa yüzde 9.8 oranında artmış sağlamıştır. Bu artış özellikle patates, sebze ve meyvedeki üretimden kaynaklanmaktadır. 2001 yılında aynı trend korunmuş ve zirai üretimde yüzde 9.9'luk büyüme kaydedilmiştir (DEİK, 2003b, s.6).

Zirai üretim 2002 yılı boyunca da artmışsa da 2003 yılı oldukça sorunlu bir yıl olmuştur. Ocak-Temmuz 2003 döneminde toplam üretim bir önceki yılın aynı dönemine oranla yüzde 33.5 daha düşük olarak gerçekleşmiştir. Ancak genel olarak üretimin tekrar bir çıkış trendine geçtiğini söylenebilir (DEİK, 2003b, s.6).

SSCB döneminden kalan kolektif çiftliklerin özelleştirilmesi ve yaklaşık 12.800 adet yeni özel tarım işletmesi kurulmasıyla yeni bir pazar ortaya çıkmış, şirketler ve ortak teşebbüsler kurulmuş ve tarım kuruluşlarına kredi imkanları artmıştır. 2001 yılından önce bankalar tarım kuruluşlarına ödeme kredisi vermeye çekinirken, aynı yıl açılan kredi

miktarı hızla artmaya başlamıştır. Bu değişikliğin en büyük sebebi devletin faiz yükünü sübvans eden uygulaması olmuştur (DEİK, 2003b, s.6).

2001 yılına göre hayvancılık ürünlerinin üretimi ziraat işletmelerinde yüzde 11.8 oranında, şahıs işletmelerinde yüzde 5.4 oranında olmak üzere ortalama olarak yüzde 7.2 oranında artmıştır (T.C.KBTM, 2003, s.14).

1 Ocak 2003 tarihine göre inek sayısı 4.7 milyon tane olmak üzere, büyük baş hayvan sayısı bütün işletmelerde 9.2 milyon tane olarak kaydedilmiş, 1 Ocak 2002 tarihine kıyasla yüzde 2.5 oranında azalmıştır. Ziraat işletmelerinde inek sayısı yüzde 16.2 oranında düşmüş ve bu rakam dahil olmak üzere büyük baş hayvan sayısı yüzde 9.8 oranında azalmıştır. Nüfus işletmelerinde inek sayısı yüzde 2.6 oranında artmış, bu rakam dahil olmak üzere büyük baş hayvan sayısı yüzde 4.6 oranında artmıştır. Domuz sayısı 9 milyon tane olup, 2002 yılı başına göre yüzde 7.9 oranında artmıştır. Hayvan sayılarının artışı ziraat işletmelerinde yüzde 16.1 oranında, nüfus işletmelerinde yüzde 3.6 oranında kaydedilmiştir. Her cins kümes hayvanları sayısı 147.7 milyon tane olup, 1 Ocak 2002 tarihine göre yüzde 8 oranında artmıştır. Bu sayıların artışı ziraat işletmelerinde yüzde 17.4 oranında, nüfus işletmelerinde yüzde 4.7 oranında olmuştur (T.C.KBTM, 2003, s.14).

112. Sanayi

SSCB döneminde Ukrayna'da, ağır sanayi ve savunma sanayi ön planda yer almış, ancak bağımsızlıkla beraber merkezi otorite dağılmış ve piyasa mekanizmasının geliştirilmesinde güçlüklerle karşılaşmıştır. 1990'lı yıllar boyunca Ukrayna'nın sınai üretimi yaklaşık yüzde 60 daralmıştır (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.50).

1993'ten itibaren Ukrayna sanayinde yapısal değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Bu süreçte, temel sanayi kolları olarak adlandırılan enerji ve çelik sektörlerinin genel sanayi üretimi içerisindeki payı artarken, makine inşaa ve hafif sanayinin payı gerilemiştir. Nitekim, enerji ve metal sektörünün toplam üretim içerisindeki oranı 1990-1993 yılları arası döneminde yaklaşık yüzde 39 seviyesinde iken, 2000'li yıllara gelindiğinde yüzde 64'in üzerine çıkmıştır. Sanayi sektöründe 1990-1998 arası dönemde görülen negatif eğilim ilk defa 1999 yılında kırılmış ve sanayi üretimi ilk defa yüzde 4.8 oranında artış

kaydetmiştir. Bu artışın başlıca nedeni Batı pazarlarına ihraç edilen çelik ve ağaç sanayi ürünlerinin üretiminde yaşanan artış olmuştur (DEİK, 2003b, s.6).

Ukrayna sanayisi içindeki diğer önemli sektörler ise makine, gıda, demir-çelik, metalurji, kimyasallar ile uçak ve gemi inşasıdır. Özellikle makine imalat ve kimyasallar alanında kullanılan teknolojilerin eskimiş olması ve ithal mallarla rekabet edememe temel sorunlar olarak görülmektedir. Bununla birlikte, özelleştirme süreciyle birlikte bu sektörlerde iyileşmeler beklenmektedir (DEİK, 2003b, s.6).

Gıda sanayinin toplam sanayi üretim içerisindeki payı ise yaklaşık yüzde 13'tür. Bu sektörün organizasyon ve teknik olarak yeniden yapılanma sürecine girdiği görülmektedir. Bu gelişmeler sonucu sektör, Rusya krizinden fazla etkilenmemiş ve kriz yılında üretimde sadece yüzde 0.5 oranında bir gerileme yaşanmıştır. 1999 yılında yüzde 4.8 olan sanayi üretim artış oranı ise 2000 yılında yüzde 12.9'a, 2001 yılında ise yüzde 14.2'ye ulaşmış, ancak 2002'de yüzde 7 oranında gerilemiştir. 2002 yılında Ukrayna'da toplam sanayi içinde imalat sanayinin payı yüzde 72, çıkarma sanayinin payı yüzde 12 ve elektrik, su ve doğalgaz üretimi/dağıtımının payı yüzde 15 olarak gerçekleşmiştir. (TDB, 2003, s.8).

2003 yılında ise Ukrayna'nın sanayi sektöründe bir önceki yıla göre çok önemli bir büyüme gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Şöyle ki, 2002 yılının ilk 9 aylık döneminde sınıai büyüme yüzde 6 olarak gerçekleşmişken, bu oran 2003 yılının aynı dönemi için yüzde 15'e yükselmiştir. Bu yüksek performansın itici gücü gıda işleme ve makine imalat sektörleri olmuştur (DEİK, 2003b, s.6).

113. Madencilik ve Enerji

Ukrayna, çok zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahiptir. Eski SSCB'nin alan olarak yüzde 2.7'sini kaplıyor olmasına rağmen mineral kaynaklar açısından eski SSCB'nin yüzde 20'sine, dünyanın ise yüzde 5'ine sahip rezervleri bulunmaktadır. Bu kaynaklar arasında 47 milyar ton ile kömür ilk sırayı alırken, 28 milyar ton ile demir cevheri, 1.5 milyar ton ile kireç ve kireçtaşı diğer önemli kaynaklar arasındadır. Bunların dışında titanyum, civa, sülfat ve potasyum tuzları, sülfür, granit, toromin ve kaolin gibi madenler ve toprak elementleri de önemli boyutlardadır (T.C.KBTM, 2003, s.21).

Ukrayna, dünyanın 5. büyük demir cevheri üreticisi olup, dünyadaki en büyük 2. magnezyum rezervlerine sahiptir. Ülkenin en büyük yeraltı kaynağı Donbass kömür havzasıdır. Ukrayna'nın sanayi üretiminin yüzde 12'sine tekabül eden kömür üretimi son senelerde önemli bir düşüş yaşamış olup 1976'daki 218 milyon tonluk değerinden 1996'da 57 milyon tona inmiş, ancak son yıllarda az da olsa artış göstermiştir (DEİK, 2003b, s.6).

Ukrayna sanayisi enerjiye oldukça fazla bağımlıdır. Dünya gaz tüketiminde ABD ve Rusya'dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Yıllık ortalama 78 milyar m³'lük (metreküp) gaz tüketiminin ancak yüzde 20'sini yerel kaynaklardan karşılayabilmekte, yüzde 80'ini Rusya, Türkmenistan ve Kazakistan'dan ithal etmektedir. Ukrayna'nın ülke topraklarından geçen boru hatlarındaki kaçaklar nedeniyle Rus gaz şirketi Gazprom tarafından Rusya hükümetince uyarılmıştır. Şirkete olan borçlarının ödenmesi konusundaki mali zorluklar nedeniyle gaz sevkiyatını kesme tehditleri Ukrayna'yı zor durumda bırakmaktadır. Ukrayna'nın, her yıl 50-60 milyar m³ civarında doğalgaz ithalatı bulunmaktadır (ERLANGER, 2001, s.138).

Ukrayna'nın, 2002 yılında doğalgaz tüketimi bir önceki yıla göre yüzde 1.1 azalarak 69.7 milyar m³ olmuştur. Bu azalışın nedeninin, iyi giden hava koşulları ve doğalgaz tüketiminin azaltılması amacıyla alınan bir dizi önlemler olduğu düşünülmektedir (T.C.KBTM, 2003, s.21).

Ukrayna, kendi petrol ve doğalgaz kaynaklarını geliştirme ve yerli üretimi şu andaki seviyesinin üzerine çıkarma çabası içindedir. Ukrayna, kendi rezervlerinin işlenmesini teşvik etmek için yabancı yatırımcılara özel ayrıcalıklar tanımıştır. Buna ek olarak, kömür ve nükleer enerjinin daha yoğun kullanılması kararlaştırılmış, ancak teknolojik yetersizlikler nedeniyle istenen başarı sağlanamamıştır. Eski nükleer reaktörlerin modernizasyonu ve yeni reaktörlerin inşası konusunda dış yardımlara ve yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır (T.C.KBTM, 2003, s.22).

Ukrayna'nın, 2001-2002 döneminde elektrik üretim hacmi yüzde 0.4 artarak toplam 172.8 milyar kwh'e (kilowatt/saat) ulaşmıştır. Bunda, en büyük pay nükleer santrallere aittir. Aynı dönemde, hidroelektrik santrallerin üretiminde yüzde 20.1'lik bir düşüş meydana

gelmiştir. 2002 yılında, 2001 yılına kıyasla termoelektrik santralleri tarafından üretilen elektrik üretim hacmi yüzde 1.6 oranında artış kaydetmiştir (TKAÇENKO, 2003, s.9).

114. Ulaşım, İletişim ve Bankacılık

1140. Ulaşım

SSCB döneminde bile çok iyi durumda olmayan ulaştırma altyapısı, Ukrayna'nın bağımsızlığından sonra yetersiz bakım nedeniyle daha da kötüleşmiştir. Ülkede aktif olarak kara, deniz hava ve demir yolları hizmet vermekte olup hemen hepsinin modernizasyonu gerekmektedir.

Ülke 23.350 km'lik bir demiryolu ağına sahiptir, ancak bu alanda modernizasyona ihtiyaç duyulmaktadır. Demiryolu ağının yaklaşık 8.600 km'lik bölümü elektrikli. Demiryolu ulaşımı uzun mesafeli yolcu ve yük taşımacılığı için en ucuz yol olmasına rağmen bağımsızlık sonrasında, sistemin etkinliğinde bir düşüş olmuştur. Demiryolu ulaşımı, toplam trafiğin yüzde 14'ünü oluşturmaktadır (DEİK, 2003b, s.6).

Ukrayna'nın toplam 247.300 km'lik karayolunun 169.964 km'lik kısmı otoyoldur. Karayolu ağı, yalnız yarısı asfaltlanmış olmasına rağmen bütün trafiğin yüzde 80'ini taşımaktadır (TKAÇENKO, 2003, s.9).

Ukrayna'nın Karadeniz, Azak Denizi ile Yuzhniy Bug ve Dinyeper nehirlerinde toplam 18 limanı bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri Odessa, Ilyichevsk ve Yujniy limanlarıdır. Sivastopol dışındaki limanlar devlete aittir. Bütün limanlar eskidir ve işletme problemleriyle karşı karşıyadırlar. Yeni yatırımlarla limanların kapasitelerinin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (DEİK, 2003, s.6).

SSCB'nin dağılması sonrasında, önceden bütün uluslararası bağlantılar Moskova üzerinden yapıldığı için, Ukrayna yeni bir havayolu ağı kurma ihtiyacı ile karşı karşıya kalmıştır. Ukrayna'da toplam 3.000 m² piste sahip 14 havaalanı bulunmaktadır. Ukrayna Uluslararası Havayolları, halen yurtdışında 150 şehirle bağlantılı olarak hizmet vermektedir. Kiev şehir merkezine 10 km uzaklıkta bulunan Borispol Havaalanı

yenilenmiştir. Uluslararası uçuşlar Kiev dışında Odessa, Lviv ve Donetsk çıkışlı olarak yapılmaktadır (T.C.KBTM, 2003, s.23). THY (Türk Hava Yolları) ve Ukrayna Hava Yolları karşılıklı olmak üzere haftada 3 kez İstanbul-Kiev arasında sefer yapmaktadır. Kırım Hava Yolları da haftada 2 kez Simferopol-İstanbul seferi yapmaktadır (TKAÇENKO, 2003, s.9).

1141. İletişim

Ukrayna'da haberleşme altyapısı oldukça geri kalmış bir durumdadır. 2001 yılı itibariyle ülkede sabit hatlı telefon yoğunluğu sadece yüzde 19'dur. Cep telefonları için ise bu oran yüzde 2'dir. Bu durum, yabancı yatırımcılara büyük fırsatlar sunmaktadır. Nitekim, AT&T, Siemens ve Alcatel gibi büyük şirketler Ukrayna'da telekomünikasyon alanında çeşitli projeler üstlenmişlerdir (DEİK, 2003, s.6). 2003 yılının ilk üç ayında haberleşme sektöründeki şirketlerin gelirleri yüzde 18 oranında artarak, 500 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır (T.C.KBTM, 2003, s.22).

1142. Bankacılık

Ukrayna'da Bankalar Kanunu 1991 yılında kabul edilmiştir. Ukrayna'da Merkez Bankası ve diğer ticari bankaların oluşturduğu iki seviyeli bir bankacılık sistemi mevcuttur. Ukrayna Bankacılık sistemi 1 Ocak 1998 yılından bu yana uluslararası muhasebe sistemine geçmiş bulunmaktadır. 2002 yılı sonu itibariyle 182 tane banka kayıtlı durumdadır (T.C.KBTM, 2003, s.24). 2002 yılı itibariyle kayıtlı banka sayısı 182 olup bunlardan 20'ü yabancı sermayelidir. 7 büyük banka sektördeki toplam aktiflerin yarısına sahip durumdadır. Bu büyük bankalar ve 20 tane orta ölçekli banka hariç diğer bankaların hepsi küçük ölçeklidir. Bu küçük bankalar genellikle KIT (Kamu İktisadi Teşebbüsleri) tarafından ucuz kredi temini amacıyla kurulmuşlardır (DEİK, 2003b, s.6).

Ukrayna'nın en büyük bankaları, aktifleri 1 milyar doların üzerindeki Prominvestbank, PrivatBank, Bank Ukraine, Aval Bank, Ukreximbank, Ukrsotsbank, ve Oschadny Bank'tır. Bankacılık faaliyetleri, krediler, mevduatlar ve kârlılık açısından değerlendirilirse 2001 ve 2002 yıllarında büyüme kaydetmiş, ama yine de diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine kıyasla düşük kalmıştır. 2001 yılı itibariyle bankacılık sisteminin toplam kredi hacmi

yüzde GSYİH'nin yüzde 13'ü oranındadır. Bunun sebebi Ukrayna halkı ve iş çevrelerinin bankacılık sistemine güven duymamaları ve işlemlerinde nakit parayı tercih etmeleridir (TKAÇENKO, 2003, s.9).

Devletin bankacılık sektörünün sorunlarını çözme konusundaki yavaşlığı sağlıklı bankaları kredi verme konusunda temkinli davranmaya iterken, mali yapısı bozuk bankaları da kayıplarını kapatmak için gereksiz riskler almaya teşvik etmektedir. 2003 yılının başından itibaren Ukrayna bankaları kademeli olarak kapitalizasyonlarını artırmaya başlamışlardır. Ancak yine de toplam kapitalizasyon uluslararası standartlara göre oldukça düşük seviyededir. Ödenmiş sermaye toplamının GSYİH'ye oranı yüzde 4.5 oranındadır. Yılın ilk 5 aylık döneminde bankacılık sisteminin toplam aktifleri yüzde 40, pasifleri ise yüzde 46 oranında artmıştır. Aynı dönemde karlılıktaki artış ise yüzde 56 oranındadır. Ayrıca güvensizliğin bir göstergesi olarak Ukrayna'da hala çek kullanılmamaktadır (T.C.KBTM, 2003, s.25).

115. Yatırım ve İnşaat Faaliyetleri

1990'lı yıllarda genel olarak yatırımların azalması inşaat sektörünü de etkilemiş ve sektörün GSYİH'ye katkısı 1990'da yüzde 7 iken 2001'de yüzde 5'e düşmüştür. Ancak 2002 ve 2003 yıllarında bu sektör yeni projeler sayesinde tekrar ivme kazanmıştır. 2003 yılının ilk 10 aylık döneminde sektör yüzde 25.7'lik bir büyüme kaydetmiştir. Kiev ve Dniyepetrovsk bölgesindeki konut inşaatları yanında Çernobil'de yapılan yeni reaktör, Batı Ukrayna'daki boru hattı inşaatı, Odessa'da petrol terminali inşaatı ve birçok şehirde sürdürülmekte olan tren istasyonu yenilemeleri bu projeler arasında sayılabilir (DEİK, 2003b, s.6).

İnşaat sektörünün resmi olarak durgunluk yaşadığı dönemde kayıtdışı yapılaşmada bir patlama yaşanmıştır. İnşaat projelerinin finansmanı genellikle banka kredileriyle değil şirketlerin kendi kaynaklarından sağlanır. Son dönemde kamu sektörü inşaat projelerinin yüzde 20'sini gerçekleştirmiştir (T.C.KBTM, 2003, s.37).

116. Ukrayna'nın Dış Ticareti

1995 yılında Ukrayna'nın dış ticaret rejimi, ulusal ekonominin dış dünyaya açılarak dünya ekonomisi ile bütünleşmesine hizmet edecek şekilde değiştirilmeye başlamıştır. İhracatta kota ve lisans uygulaması kaldırılmış, ihracata yönelik devlet tarafından yapılan ihaleler azaltılmış, dış ticarete muhasebe sistemi basitleştirilmiştir (DEİK, 2003b, s.8).

DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) (Ukrayna 1997'de DTÖ'ye üyelik sürecini başlatmıştır) (UN Chronicle, 2002, s.67) ve AB standartlarına uymaya çalışan ve uluslararası ekonomik ve ticari kuruluşlara dahil olma yolunda en fazla gayret gösteren ülkelerden olan Ukrayna'da, fazla devletçi ve reform karşıtı Parlamento ile hükümet arasındaki sorunlar nedeniyle dış ticaret rejiminde istenilen, serbestliğe ulaşamamıştır. Sık sık yapılan mevzuat değişiklikleri, bazı lisans zorlukları, ürün kotaları, gümrük vergilerinin yüksekliği ve ithalatta alınan yüzde 20 KDV (Katma Değer Vergisi) yabancı firmaların Ukrayna'ya yönelik ticaretini olumsuz etkilemektedir (T.C.KBTM, 2003, s.32).

Kırgızistan ve Tacikistan hariç, Ukrayna ile eski SSCB ülkeleri ve Baltık ülkeleri (Estonya, Litvanya, Letonya) arasında imzalanan serbest ticaret anlaşmaları çerçevesinde, lüks tüketim vergisine tabi mallar dışında, söz konusu ülkeler menşeli ürünlerin ithalatında karşılıklı olarak gümrük vergisi alınmamakta, sadece KDV tahsil edilmektedir. Ukrayna'nın RF ve Beyaz Rusya ile yapmış olduğu özel anlaşma çerçevesinde bu ülkeler menşeli ürünlerin ithalatında karşılıklı olarak KDV de tahsil edilmemektedir (T.C.KBTM, 2003, s.62).

Ukrayna'nın dış ticaretinde son yıllarda önemli değişiklikler olduğu gözlemlenmektedir. 1998 yılına kadar Ukrayna'nın BDT bölgesi dışıyla olan ticaret fazlası, BDT ülkeleri ile olan ticaret açığının yüzde 30'unu bile geçememiştir. Ancak çelik ihracatının önem kazanması ve enerji girdilerinin ucuzlaması sayesinde yukarıda bahsedilen oranlar hemen hemen eşitlenmiştir. Buna rağmen Ukraynalı ihracatçılar hala çelik, demir cevheri, gübre ve kimyasal maddeler gibi düşük katma değerli ara mamuller dışında yeni pazarlara girmekte zorlanmaktadırlar (MFAU, 2004, s.9).

Tablo : 3

Ukrayna'nın 1998-2002 Yılları Arası Dış Ticareti
(Milyar ABD Doları)

	1998	1999	2000	2001	2002
Toplam İhracat	12.6	11,6	18.1	16.3	17.9
Toplam İthalat	14.7	11.8	15.3	15.8	16.1
Dış Ticaret Dengesi	-2.1	-0.2	2.8	0.5	1.8

Kaynak: Ukrayna Devlet İstatistik Komitesi

T.C.KBTM, 2003, s.32.

2002 yılında Ukrayna'nın ihraç ettiği başlıca ürünler: Dökme demir (yüzde 30), petrol ve petrol ürünleri (yüzde 9.1), nükleer reaktörler ve nükleer reaktörler için ışınlanmamış yakıt elemanları ve izotopik ayırım için makine ve cihazlar (yüzde 7.1), buğday ve mahlut (yüzde 5.5), organik ve organik olmayan kimyasallar (yüzde 3.8), kesici ve yontucu el aletleri (yüzde 3.3), dökme demir eşya (yüzde 3.1), elektrik motorları ve jeneratörler (yüzde 2.6), cevherler (yüzde 2.4), erkekler ve erkek çocuklar için paltolar, kabanlar vb. (ve benzeri) eşya (yüzde 2.3), gübreler (yüzde 2.2), katı domuz yağı (yüzde 1.9), alüminyum ve alüminyum ürünleri (yüzde 1.7), elektrikli lokomotifler (yüzde 1.6), ağaç, ağaç ürünleri ve odun kömürü (yüzde 1.6), kağıt ve karton ürünleri (yüzde 1.4), sığır eti (yüzde 1.1), optik lifler ve lif kabloları (yüzde 1), bakır ve bakır eşya (yüzde 1), araba ve traktör gibi araçlar ile bunların parçaları (yüzde 0.9), süt ve krema (yüzde 0.8), tuz ve saf sodyum klorür (yüzde 0.8) dür (DİE, 2004, s.7).

2002 yılında Ukrayna'nın ithal ettiği başlıca ürünler: Petrol gazları ve yağları (yüzde 35), otomobil ve taşıma araçları (yüzde 13), ilaçlar (yüzde 3), nükleer reaktörler (yüzde 1.5), kağıt ve kartonlar (yüzde 1.8), taşkömürü (yüzde 1.7), bulaşık makinesi ve buzdolabı (yüzde 1.2), telefon ve telefonla ilgili cihazlar (yüzde 1.2), motorlu taşıt aksam ve parçaları (yüzde 1.1), yaprak tütün ve tütün döküntüleri (yüzde 0.8), plastik evhalar (yüzde 0.8), alüminyum cevheri (yüzde 0.7), eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar (yüzde 0.7), haşarat öldürücü (yüzde 0.6), tıp-veterinerlik ve dişçilik cihazları (yüzde 0.5), mekanik cihazlar (yüzde 0.5), otomatik bilgi işlem cihazları (yüzde 0.5), demir cevherleri (yüzde 0.5), matbaa cihazları (yüzde 0.5), traktörler (yüzde 0.5), pancar şekeri ve saf sakaroz (yüzde

0.5), harman makineleri (yüzde 0.4), tohum ayıklama cihazları (yüzde 0.4), manganez cevheri (yüzde 0.4), izole edilmiş teller ve kablolar (yüzde 0.3), güzellik malzemeleri (yüzde 3), karde edilmiş yünden mensucat (yüzde 0.3)'dır (DİE, 2004, s.8).

12. Askeri Gücü

Ukrayna'nın Askeri Gücü hakkındaki istatistiki bilgiler Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin resmi internet sitesinden alınmıştır (ASAM, 2003, ss.3-4).

Silahlı Kuvvetler: Toplamı 303.800 kişidir. Askerlik Yükümlülüğü: Mecburi yaş 18'dir. Kolluk Kuvvetleri: 42.000 kişi İçişleri Bakanlığı, İstihbarat Dairesi ve Sivil Savunma Kuvvetlerinde görev yapmaktadır.

Kara Kuvvetleri: Kara Kuvvetlerinin Personel Mevcudu: 151.200'dir. Tank: 3895 adet; Zırhlı Personel Taşıyıcısı: 1770 adet; Zırhlı Muharebe Aracı: 3048 adet; Karadan Karaya Füzeler: 72 adet Scud B, 50 adet FROG, SS-21 ise 90 adettir. Alçak Hava Savunma Sistemi: 702S6 SP, 400 S-60; Orta ve Yüksek Hava Savunma Sistemi: 100 SA-4, 125 SA-8, 60 SA-11, 150 SA-13; Taarruz ve Keşif helikopteri: 247 adet Mi-24; Genel Maksat ve Nakliye Helikopteri: 4 adet Mi-2, 31 adet Mi-6, 162 adet Mi-8, 11 adet Mi-26; Kara Kuvvetlerindeki Önemli Karargahlar: Ukrayna Kara Kuvvetleri 3 operational commandtan oluşmaktadır. Bunlar Batı Command (Lviv), Güney Command (Odessa) ve Kuzey Command (Çernigov)'dır.

Deniz Kuvvetleri: Deniz Kuvvetlerinin Personel Mevcudu: 13.000 kişiden oluşmaktadır. Muharebe Gemileri: temel muharebe gemisi 4 adet, kruvazör 1 adet, firkateyn 3 adet, patrol ve sahil muharebe gemisi 10 adettir. Uçak Gemileri ve Nükleer Denizaltı Gemileri: sahip değildir. Konvansiyonel Denizaltı Gemileri: 1 adet SSK 1 Foxtrot (Tip 641), Mayın Gemileri: 5 adet, Çıkartma Gemileri: 7 adet, Destek Gemileri: 9 adet, Deniz Hava Gücü: 2500 personel mevcudu vardır. 13 adet silahlı helikopter, 11 adet denizaltı karşıtı warfare, 21 adet uçak, 84 adet helikopterden oluşur. Deniz Piyade Kuvveti: 1500 kişi, 2 adet batalyona sahiptir. Deniz Kuvvetleri Üsleri: Karadeniz'de: Sevastopol, Donuzlav, Odessa, Oçakov, Çernomorskiy, Novoozerniy, Feodosiya (Baş üs-Sevastopol);

Deniz Kuvvetleri Tersaneleri: Kiev, Mikolayiv, Feodosya, Kerç, Balaklava'da bulunmaktadır.

Hava Kuvvetleri: Hava Kuvvetlerinin Personel Mevcudu: 96.000 kişiden meydana gelmiştir. Muharebe Uçakları: 911 adet, Nakliye Uçakları: 78 adet, Elektronik-Destek Uçakları: sahip değildir olarak sıralanır. Hava Savunma Sistemi: Kiev, Lviv, Odessa, Dnepropetrovsk şehirlerindedir. Uzun Menzilli Hava Savunma Füzeleri: 825 adet, SA-2/-3/-5/-10/-12A/-300, Hava Savunma Radarları: Bilgi elde edilemedi, Hava Kuvvetlerinin Üsleri ve Tesisleri: Hava Kuvvetleri Üsleri: Ukrayna Hava Kuvvetleri iki air corptan oluşmaktadır, bunlar Lviv ve Odessa'da bulunmaktadır. Ukrayna Hava Kuvvetlerinin onarım ve modernleştirme tesislerinin bulunduğu şehirler şunlardır: Zaporojye, Lviv, Nikolayev, Konotap, Lutsk, Odessa, Sevastopol, Kiev'dir. Eğitim kurumları: Harkov Pilot Enstitüsü ve Kiev Hava Kuvvetleri Enstitüsü'dür. Silahlı Kuvvetler Nükleer, Biyolojik, Kimyasal Silah Sistemleri: 27 adet SS-24 Scalpel (RS-22) Ukrayna nükleer kuvvetlerinin ortadan kaldırılması Aralık 2001'de tamamlanmıştır.

Ancak Ukrayna'nın nükleer yığını Dünyadaki nükleer silah tehlikesi açısından üçüncü büyük tehlike olarak görülmektedir. Dünyanın karşı karşıya bulunduğu tehlikenin stabilitesi ve güvenliğin sağlanabilmesi için alınacak tedbirler temel stratejik güvenlik politikası olmalıdır (UN Chronicle, 2002, s.67).

120. Ukrayna'nın Savunma Sanayisi

Ukrayna'da savunma sanayi ve alt sektörleri de oldukça gelişmiş bir düzeydedir. Ülkedeki işgücünün yaklaşık beşte biri savunma sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. Ukrayna dünya genelinde silah satışında önemli bir yere sahiptir (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.50). Bir çok gelişmiş silahlar Ukrayna'da üretilebilmektedir. Ülkede büyük tank üretim tesisleri bulunmaktadır. Uzay endüstrisi çok iyi durumdadır, özellikle Antonov Firması, dünyanın en büyük nakliye uçaklarını üretmektedir. Uzay çalışmaları; bilimsel ve teknolojik gelişmelerin en önemli göstergelerindedir. Uzay araştırmaları ve uygulamaları ile ilgili güçlü bir araştırma ve endüstri bazı Ukrayna'da oluşturulmuş durumdadır. Son birkaç yıldaki gayretlerinin, uzay endüstrisi alanındaki bilimsel ve teknolojik potansiyeli elinde tutma, dünya uzay arenasında söz sahibi olan devletler arasında aktif bir şekilde yer

alma faaliyetlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Nisan 1996 tarihinde Ukrayna Milli Uzay Ajansı ve UBA (Ukrayna Bilimler Akademisi) tarafından Uzay Araştırmaları Enstitüsü'nün kurulması ile Ukrayna'nın bu alana daha önemli ölçüde girdiği de anlaşılmaktadır. 3 Ağustos 1995 tarihinde "Sich-1" adlı Ukrayna uydusu dünyadan ve atmosferden data toplamak için fırlatılmıştır. Ukrayna uzay araçları yapımı projelerinde tabii kaynaklar, ekoloji ve iklime ilişkin araştırmaların yapılmasını amaçlamaktadır (TKAÇENKO, 2003, s.7-8).

RF'den başlayarak bölgeye yayılan 1998-1999 krizi nedeniyle bölge ülkelerindeki savunma harcamalarının düşmesi, Ukrayna savunma sanayini de önemli ölçüde etkilemiştir. Ancak, 2000-2001'den itibaren savunma sanayi tekrar büyümeye başlamış ve özellikle uçak yapımında önemli artış kaydedilmiştir (DEİK, 2003b, s.6).

121. Ukrayna'nın Uluslararası Barışa Katkıları

Ukrayna, uluslararası barışı koruma faaliyetlerine katkılarda bulunmuştur. Özellikle, 550 kişilik bir Piyade taburu ile Bosna'daki Uygulama Gücüne (IFOR) katılmıştır. Kosova'daki İstikrar Gücüne (KFOR) 327 kişilik bir özel taburu ile katılırken, 9 Temmuz 2002 tarihinde Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kuchma Ukrayna'nın NATO'ya girmesi konusunda ilgili Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi'nin kararı imzalamıştır. 2002 Kasım ayında Prag'da yapılmış olan NATO Zirvesinde NATO-Ukrayna Komisyonu toplanmıştır. Bu toplantıda Dışişleri Bakanları NATO ve Ukrayna arasındaki işbirliği programından duydukları memnuniyeti ifade etmişlerdir. İşbirliğini devam ettirmek ve geliştirmek için yeni bir program hazırlanmıştır. Programa göre 2003 yılında Ukrayna 191 NATO faaliyetinde katılmayı planlamıştır (TKAÇENKO, 2003, s.6).

122. NATO (Kuzey Atlantik İttifakı)-Ukrayna İlişkileri

Her iki ülke için de önemli bir yere sahip olduğu, barış ve güvenliği ilgilendirdiğinden NATO'ya ayrı bir yer verilmiştir. Ukrayna'nın NATO'yla ilişkileri hakkında Birinci Bölümde Ukrayna'nın Dış Politikası Kısmında konu işlenmiştir. Burada genel olarak iki taraf ilişkilerinin takvimi ele alınacaktır.

Ukrayna'nın 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasından sonra iki taraf ilişkileri gelişmeye başlamıştır. Ukrayna Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne (KAİK) katılmış ve bu örgütün varlığı süresince faal bir üyesi olmuştur (MDU, 2004, s.1) 1994 yılında Barış İçin Ortaklık Programına (BİO) katılmıştır. Mayıs 1997'de KAİK'in yerini alan Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'nin kurucu üyelerinden olmuştur. Ukrayna, gerek NATO Karargahlarındaki, gerek Müttefik ve Ortak Ülkelerdeki BİO faaliyetlerinin aktif bir katılımcısı olmuş, topraklarında birçok BİO tatbikatına ev sahipliği yapmıştır (The Economist, 1996, s.2).

13. Kültürel Yaşam, Dini Yapı, Eğitim, Sağlık ve Sosyal Hizmetleri

130. Kültürel Yaşam

Ukrayna kültür geleneği Slav dünyasının bir parçası olmakla birlikte kendine özgü bir ulusal kimlik taşır. Kırsal kesimde varlığını sürdüren şenliklerde parlak renkli halk giysileri, halk dansları ve geleneksel müzik sergilenir. Kentsel yaşam SSCB Döneminde sahne sanatlarıyla ve başka kültürel kurumlarla daha da zenginleşmiştir. Ukrayna'da yazılı edebiyat geleneği Hıristiyanlık öncesi döneme, sözlü edebiyat ise daha eskilere dayanır. Ukrayna edebiyatının yeniden canlanması 16. yüzyıla, modern bir yapı kazanması ise 19. yüzyıla rastlar. SSCB Döneminde etnik olarak karışık bir durumda bulunan ülke, çok kültürlü bir yapıya bürünmüştür. Ancak komünist rejimin katı kurallarıyla kendi kültürlerini istedikleri gibi yaşayamamışlardır (SHULMAN, 1998, s.287-288).

Ulusal ve uluslararası kültürel bağlantıları yoğun olamamıştır. Yalnız ülke içi etnik gruplar arası kültürel etkileşimler bunun dışında tutulmalıdır. Toplum, Avrupa ve Rusya kültür ikileminin etkisinde kalmış durumdadır. Aslında Ukraynalılaşmak isteyen ülke toplumu Avrupa standardını kültürel anlamda reddetmemekte iken Rus kültür baskısını bir korku olarak görmektedir.

Ülkede el sanatları kültür hayatında önemli yer tutar. Nakış, ahşap oymacılığı, seramik ve dokumacılık gibi halk sanatlarındaki stilize süslemeler birçok bölgesel üslubu yansıtır. Karmaşık desenli Paskalya yumurtaları (pisanski) Ukraynalı göçmenler aracılığıyla birçok ülkeye yayılmıştır. Mimari açıdan Bizans etkisini taşıyan kiliselerde özgün mozaik, fresk

ve ikon örnekleri görülür. Ukraynalı sanatçılar 17. yüzyıldan başlayarak portre resmi, gravür ve heykel alanlarında Avrupa etkisinin Rusya'ya taşınmasında önemli rol oynamıştır.

Ukrayna'da halk müziği günümüzde de canlılığını korumaktadır. Tören şarkıları, baladlar ve destanlar bandura gibi halk çalgıları eşliğinde söylenir. Klasik müziğe damgasını vuran M. Lisenko piyano bestelerinin yanı sıra Taras Bulba gibi operalarıyla da tanınır. Geçmiş 17. yüzyıla değin giden Ukrayna tiyatrosu en parlak dönemini sosyalist gerçekçi anlayışla birçok yapıtın ortaya konduğu 1917-1933 arasında yaşamıştır. Günümüzde Ukrayna'da 60 dolayında tiyatro vardır. Bunların en önemlisi Kiev'deki Ivan Franko Tiyatrosu ile Lviv'deki Maria Zankovetska Tiyatrosu'dur.

Ukrayna'nın en tanınmış kütüphaneleri Kiev'de bulunan UBA Merkez Kütüphanesi (1918), Ukrayna Bilim ve Teknik Kütüphanesi (1940) ile Devlet Halk Kütüphanesi'dir (1866). Ukrayna Tarih Müzesi (1899) özellikle İskit el işleri koleksiyonuyla ünlüdür. Ukrayna Güzel Sanatlar Müzesi'nde çeşitli dönemlere ait yapıtlar yer alır. Basın, radyo ve televizyon üzerindeki sansürün kaldırılmış olmasına karşın, devletin kitle iletişim alanlarındaki ağırlığı sürmektedir. Yüksek Konsey'in yayın organı Holos Ukraini (Ukrayna'nın Sesi) ülkenin en yüksek tirajlı gazetesidir.

131. Dini Yapı

Ülkede nüfusun yüzde 85'i Ortodoks Hıristiyan, yüzde 10'u Grek-Katolik, yüzde 3'ü Protestan (Baptist), yüzde 1.3'ü Yahudi ve yüzde 0.7'si Müslüman'dır. Katolik mezhebi ülkenin batısında hakimdir. Tatarlar ise Müslüman nüfusu oluşturmaktadır. Rus ve Kiev patrikliklerine bağlı Ortodokslar çoğunluğu oluşturur. Dinsel azınlıkların başında gelen Katoliklerin ve Protestanların büyük bölümü Ülkenin batı kesiminde yaşar (T.C.KBTM, 2003, s.9-10).

Ukrayna Katolik Kilisesi Doğu Katolik kiliselerinin en büyüğüdür. 1596'da Brest-Litovsk Birleşmesi'yle Katolik Kilisesi'ne bağlanmıştır. Ancak SSCB yönetiminin 1985'ten sonra başlattığı perestroika (yeniden yapılanma) çerçevesinde Katolik ibadetini sınırlayan düzenlemeler fiilen uygulamadan kalkmış ve Ukrayna Katolik Kilisesi 1989'da

vasal statü kazanmıştır. Ukrayna'da birbirine rakip iki separatist Ortodoks Ukrayna kilisesi bulunmaktadır. Ukrayna'nın bugünkü halkı; Grek-Katolik (Uniat) takriben 10-15 milyon taraftarı vardır ve Ortodoks kilisesi olarak iki gruba bölünmüştür. Ortodokslar takriben 35 milyondur. Kırım ve Galiçya'da Müslüman ve Yahudiler diğer dinî azınlıkları oluşturmaktadır (ORTAYLI, 1996, s.51).

Ukrayna Ortodoks Kilisesi hukuki olarak Moskova'ya bağlı olmasına rağmen bağımsız hareket edebilmektedir. Bu bakımdan İstanbul Fener Patrikhanesi ile ilişkilerini geliştirme çabalarında bulunmuştur. Ancak Heybeliada' da açılmak istenen Ruhban Okuluna öğrenci göndermek istememektedirler (ORTAYLI, 1996, s.53).

132. Eğitim, Sağlık ve Sosyal Hizmetleri

Resmi dil Ukraynaca'dır. Ukraynaca, Doğu Slav dillerindedir. Bunun yanında Rusça, doğu ve merkezi Ukrayna'da çok yaygın olarak konuşulmaktadır. SSCB Döneminden sonra Rusça Ukrayna dilinin resmi dil olarak benimsenmesine karşın Rusların çoğunlukta olduğu Kırım'da Rusça hala resmi dildir. Ayrıca, Kırım'da Tatarca da konuşulmaktadır (T.C.KBTM, 2003, s.7).

Ukrayna'da 7-15 yaşlar arasında eğitim zorunlu ve parasızdır. Ukrayna'nın eğitim sistemi Avrupa standartlarındadır. SSCB Dönemindeki uygulamalarla okuryazar oranı yüzde 100'e yaklaşmıştır. Bağımsızlığın ardından eğitim dili olarak Rusça yerine yeniden Ukrayna dili kullanılmaya başlamıştır. Bununla birlikte büyük bir Rus topluluğunun yaşadığı Donetsk Havzasındaki ve güneydeki okullarda Rusça kullanılmaktadır. Ukrayna'da toplam 300 üniversite mevcuttur ve bunlardan bazılarının geçmişi 1600-1700'lü yıllara kadar gitmektedir. Üniversitelerin çoğunda öğrenci mevcudu 1000-1500 arasındadır. Yüksek öğrenim kurumlarının büyük çoğunluğunu devlet üniversiteleri oluşturur. Kiev, Harkov, Odessa, Dnyepetrovsk, Lviv, Çernovtsi, Ujgorod ve Donetsk'te üniversiteler vardır. (TKAÇENKO, 2003, s.10).

Ders Yılı: Ukrayna üniversitelerinde akademik yıl 1 Eylül'de başlar ve 30 Haziran'da sona erer. Öğrencinin ders yılı boyunca okula devamı mecburidir. Üniversitelerde 1 sömestr 4 aydan oluşur ve 1 akademik yıl 2 sömestrden ibarettir. Lisans Öğrenimi:

Ukrayna'da lisans öğrenimi liseden sonra 4 yıl (diş hekimliği ve tıpta 5-6 yıl) sürer. Yüksek Lisans Öğrenimi: M.A (master of arts) veya M.S (master of science) programları 2 yıllıktır. Doktora Öğrenimi (PhD): Ukrayna'da doktora programı, yüksek lisans üzerine 3-5 senelik bir öğrenimi ve bu süre zarfında bir doktora tezinin hazırlanmasını gerektirir (http://www.ululararasiyegitim.com/ulkeler/ukrayna/akademik/egitim_sis.asp, 12.04.2004).

Günümüzde Ukrayna 32 ÷lke ve devlet arasındaki eğitime dair anlaşma çerçevesinde 50'den fazla uluslararası eğitim kuruluşu ile çalışmaktadır. Ukrayna yüksek öğretim kurumlarının yabancı öğrenci eğitiminde yaklaşık 40 senelik bir deneyimi vardır ve söz konusu okullarda bugüne dek 120.000 yabancı uyruklu uzman yetişmiştir (TKAÇENKO, 2003, s.10).

Ukrayna'nın SSCB Döneminden kalma kapsamlı sağlık hizmetleri altyapısı bağımsızlıkla birlikte önemli ölçüde bozulmuş; difteri ve kolera gibi hastalıklar yeniden belirmiştir. Karma bir finansman sistemine dayanan sağlık kuruluşlarında doktor açığı ve donanım yetersizliği önemli boyutlardadır. Ortalama yaşam süresi erkeklerde 62 yıl, kadınlarda 73 yıl olmasına karşın önceden de belirtildiği üzere artmıştır. Bebek ölüm oranı binde 15 düzeyindedir.

Sosyal hayat ve güvenceler eski bir sistemden yeni bir sisteme geçen ve genç bir devlet olan Ukrayna'nın düzenlemesi gereken konulardandır. Ukrayna belli başlı üretim araçları mülkiyetinin devletin elinde bulunduğu, otoriter merkezî planlamanın uygulandığı kollektivist ekonomiden; siyasi alanda demokratikleşme ve ekonomik alanda piyasa mekanizmasına geçiş sürecini yaşayan bir ÷lkedir. Ukrayna'da çalışma hayatını düzenleyen ve çalışma hayatında ekonomik hak ve özgürlüklere ilişkin hükümler olmaktadır. Bağımsızlıktan sonra yeniden düzenlenen sosyal güvenlik sistemi ücretlerden kesilen vergilere dayanır. Çalışanlara emekli aylığının yanı sıra çocuk yardımı, doğum ikramiyesi ve işgörmezlik tazminatı gibi hizmetler sağlanır (KUZGUN, 2003, s.57).

İKİNCİ BÖLÜM

2. UKRAYNA'NIN SİYASİ TARİHİ

Ukrayna'nın Tarihi 9. yüzyıla değin gitmektedir. Ülkenin bulunduğu coğrafya tarihin bütün dönemlerinde çekim merkezi olmuştur. Ülke insanının milletleşemediği ya da milli bilincin birleştirici özelliği tam anlamıyla sağlanamadığı için bu çekim merkezi durumu ülke topraklarını bir istila merkezi haline getirmiştir. Bu nedenle Farklı birçok milletin egemenliğinde kalmıştır.

Başkenti Kiev olan Ukrayna'ya "Küçük Rusya" da denir. Ukrayna, tarihte Rus Ortodoksluğu ile Roma Katolik kilisesi arasındaki mücadeleye sahne olduğu gibi, Litvanya, Polonya, Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki mücadelelerin de konusu olmuştur (ARMAOĞLU, 1991, s.216).

Ukrayna'nın tarihi, Kiev Ruslarının 9. yüzyılda kurdukları kent devletine kadar uzanmaktadır. Bu devlet, 13. yüzyılda Tatarlar, daha sonra da, Polonya ve Litvanya'nın egemenliğinde kalmış, 1654 yılında Polonya'dan kaynaklanan tehdit yüzünden Ruslarla bir Anlaşma yapılmış, ancak bu Anlaşma, ülkenin tamamen Rus İmparatorluğunun kontrolüne geçmesine neden olmuştur (T.C.KBTM, 2003, s.5).

Kırım'ın Osmanlı egemenliğinde kaldığı dönemlerde Osmanlı Rus çekişmesi sonrası Ülke bütünüyle Rus egemenliğinde kalmıştır. Ülkenin kuzey bölümü önceki dönemlerde zaten Rus toprağı durumundadır. I. Dünya Savaşı'na kadar böyle devam eden durumun daha sonra Rusya aleyhine geliştiğini görülmüştür.

Modern Ukrayna'daki ilk bağımsızlık hareketleri, 1917-1921 yıllarında Rus İmparatorluğu'nun çökmesi ile ortaya çıkmıştır. 1918-1920 yılları arasında bağımsız yeni bir Ukrayna devleti "Ukrayna Halk Cumhuriyeti" kurulmuştur. Ancak bu bağımsızlık deneyimi kısa sürmüştür. Bolşevik İhtilali'ne karşı koyamamış ve 1922 yılından sonra

SSCB'ye dahil olmuştur (MHITARYAN, 1996, s.3). USSC, 1919'da kurulmuş ve üç yıl sonra SSCB'ye katılmış; ancak, ülkenin batısı 1939 yılına kadar Polonya'nın idaresinde kalmıştır (Ülkeler Atlası, 2002, s.112).

Stalin'in devlet başkanlığı döneminde hızla sanayileşen ülke, büyük kömür ve demir rezervleri sayesinde 1930'lu yıllarda SSCB'nin sanayileşmesinde merkezi bir duruma gelmiştir. Büyük oranda köylü nüfusa sahip Ukrayna'da, sanayileşme ve 1932-1933 yıllarındaki Stalin'in yönetimi sonucunda 7 milyon kişi ölmüştür. II. Dünya Savaşı sırasında, milliyetçi akımlar önem kazanmıştır. SSCB Döneminde milliyetçilik akımının güçlü olduğu Ukrayna, bu nedenle 1980'li yılların sonuna kadar Komünist Parti tarafından sıkı bir kontrol altında tutulmuştur (T.C.KBTM, 2003, s.9).

20. Çarlık Rusya Öncesi

Bugünkü Ukrayna topraklarının Asya ve Avrupa arasındaki bir kavşakta bulunması, bölgenin M.Ö. bininci yılda Kimmer, İskit ve Sarmat istilalarına uğramasına yol açmıştır. Bunu daha sonra sırasıyla Got, Hun, Bulgar, Avar, Hazar, Macar ve Peçenek istilaları izlemiştir. Özellikle Avar ve Hazar istilaları buldukları bölgeden çekilmelerine ve Karpat Dağlarının kuzeyindeki Slav kabilelerinin M.S. 5. ve 6. yüzyıllarda doğuya yönelerek bölgeye yerleşmelerine sebep olmuştur (KURAT, 1993, s.5). Öte yandan Karadeniz kıyılarında çeşitli Yunan kolonileri kurulmuştur.

İlk Slav yerleşmelerinden biri olan Kiev zamanla güçlü bir merkez haline gelmiştir. Baltık Denizi ile Bizans arasındaki Dinyeper ticaret yolunu denetim altında tutan Vikinglerin yerel halkla kaynaşması zamanla siyasal bir birliğin oluşmasını sağlamıştır (KURAT, 1993, s.14). Bunun sonucunda Rurik tarafından 862'de ilk Rus devleti sayılan Kiev Prensiği kurulmuştur (KURAT, 1993, s.21). Vladimir'in 990'da Hıristiyanlığı resmi din olarak benimsemesiyle bölgede Hristiyanlık etkisinin artmasını ve aziz diye anılmasını sağlamıştır (KURAT, 1993, s.27). Bu durum bölgede Bizans etkisini artırırken, kilise hiyerarşisinin öncülüğünde özgün bir kültürel yapılanmanın da yolunu açmıştır.

10. ve 11. yüzyıllarda I. Vladimir'in ve onun oğlu I. Yaroslav'ın yönetimi altında en parlak dönemini yaşayan Kiev Knezliği İç çekişmeler, ticaret yollarındaki değişiklikler ve

Kıpçak akınları nedeniyle 13. yüzyıl ortalarındaki Moğollar tarafından yıkılmıştır (ORTAYLI, 1996, s.49). İkiye ayrılan Doğu Slavlarının bir kısmı Dinyester nehrinden Karpat eteklerine iki merkez etrafında toplanmışlardı. Biri Galiçya, diğeri Volinya bölgesi; buraların Macaristan'a komşu olması, oradaki Rus etkisinin erken kaybolmasına sebep olmuştur. Lehistan'ın Katolik din ve kültür çerçevesine girmesi ve bu yüzden Karpat'ın doğu sahasında Katoliklik propagandası ve Macar müdahaleleri bu çevrede yaşayan Slav ahalisinin Kiev Rusyası'ndan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Bütün bu sebeplerden dolayı bu sahada Ruslardan farklı bir "Ukrayna" kavmi meydana gelmiştir (KURAT, 1993, s.46).

Y. Osmomısl'dan sonra Galiçya Knezliği'nde iç karışıklıklar başlamış önce Macarlar daha sonra Lehliler Galiçya'yı elde tutmuş, ancak karışıklıklar devam etmiştir. Nihayet Volinya Knezi Roman (1173-1205) Galiçya'yı kendi ülkesine katmış ve böylece Galiçya-Volinya Knezliği kurulmuştur. Roman'dan sonra Knezlik'te karışıklıklar başlamıştır. Kiev'den uzak olması nedeniyle Lehistan'ın ve Macaristan'ın nüfuzu gittikçe artmış, en son Moğollar tarafından yıkılmıştır. 14. yüzyıla değin varlığını koruyan Galiçya-Volinya Knezliğinin, sonraki Ukraynalıların nüvesini oluşturduğu kuvvetle muhtemeldir (KURAT, 1993, s.47).

Galiçya-Volinya Knezliğinin Moğollar tarafından yıkılmasıyla Ukrayna topraklarının büyük bölümü 14. yüzyılda Litvanya'nın denetimine girmiştir. Galiçya Prenslığı Polonya Krallığı'na bağlanırken, bölgenin güney kesimi Moğollar'ın denetiminde kalmıştır. Polonya ve Litvanya'yı tek bir federe devlet haline getiren Lublin Birliği'nin (1569) oluşturulmasından sonra, Litvanya'nın elindeki Ukrayna toprakları fiilen Polonya'nın denetimine girmiştir (SARAY, 1995, s.82).

21. Çarlık Rusya Dönemi

Polonya yönetimine karşı 1648'de ayaklanan Zaporojye Kazaklarının önderi Bohdan Cmelnitski'nin 1649 ve 1653 yılları arasında Rusların yardımına başvurup Leh tazyikinden kurtulmak istemiştir. Böylece 1654 Pereyaslavlı Anlaşması ile savaş olmadan Ukrayna'nın büyük bölümü Rus Hakimiyetine girmiştir. Anlaşma ile Ukrayna'nın Milli bir devlet olma girişimlerin Rus nüfuzuyla ağır bir darbe almıştır (KURAT, 1993, s.229-230). Ebedi Barış Ruslar tarafından bozulmuş, bu durum Rus Çarlığı ile Polonya arasında savaşa yol

açmıştır. Bu savaşın sonunda Dinyeper Irmağı'nın doğusunda kalan topraklar ile Kiev kenti Rusların denetimine girmiş ve Kazak Hanlığı da zamanla Rus Çarlığı'na bağlanmıştır. Kırım'ın 1783'te Rus topraklarına katılmasıyla Karadeniz kıyısında yeni yerleşmeler kurulmaya başlamıştır (SARAY, 1995, s.83).

Sarıkamış Kazak Hatmanı Doreşenko'nun 1669'da Osmanlılardan yardım istemesi üzerine Lehistan kralını uyarmış; ancak Lehistan'ın cevap vermemesi üzerine Osmanlılar Mart 1672 harp ilan etmiştir. O tarihte Dinyester Nehri Leh sınırını oluşturuyordu. Bu sınır geçilip Kamanıçe kalesi kuşatılmıştır. Avusturya ve Rus kuvvetlerinin de bulunduğu kale kuşatılmış ve alınmıştır. Aynı yıl kazanılan başarılarından sonra Bucaş Anlaşması yapılır. Anlaşmanın 3. ve 4. maddelerine göre Ukrayna'nın eski hudutlarının korunarak Kazak Hatmanı Doreşenko'ya verilmesi, Leh kuvvetlerinin Ukrayna topraklarından tamamıyla çıkması ve Lehistan Krallığının Kırım Hanlığına verdikleri vergiyi vermeye devam etmesi buna mukabil Kırım Hanlığı'nın Lehistan'a taarruz etmemesi kabul edilmiştir (UZUNÇARŞILI, 1995, s.422-424).

Leh kralının kabul ettiği anlaşmayı Diyet Meclisi onaylamayınca tekrar Ukrayna'ya girilmiş, ancak daha önce hareket eden Lehler Hotin ele geçirmiştir. Kışın geçmesinden sonra Hotin Osmanlı kuvvetleri tarafından tekrar alınmıştır. Bucaş anlaşmasındaki vergi maddesi kaldırılarak aynı şartlarda 1676'da tekrar anlaşmaya varılmıştır. Buna göre Podolya ve Ukrayna yine Osmanlılarda kalmıştır. Leh elçisinin daha sonraki bazı istekleri ise kabul edilmemiştir (UZUNÇARŞILI, 1995, s. 425-427).

Osmanlı egemenliğinin kalmadığı dönemde yani Polonya topraklarının paylaşıldığı 18. yüzyıl sonlarında Dinyeper'in batısındaki Ukrayna toprakları Rus Çarlığı'na, Galiçya ise Avusturya'ya bırakılmıştır. 19. yüzyılda Ukrayna'da milliyetçi hareketler yaygınlaşınca Rus Çarlığı bu hareketleri bastırmak için baskıcı yöntemlere başvurmuş ve Ukrayna dilinin kullanımını sınırlayan düzenlemelere gitmiştir (1863-1876). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda ise koşullar daha olumlu olmuştur. I. Dünya Savaşı başladığında Galiçya'daki Ukraynalılar kendi kültürel, siyasal ve dinsel kurumlarını geliştirme imkanı elde etmişlerdir (KAZGAN-ULÇENKO, 2003, s.4).

22. SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) Dönemi

Şubat 1917 Devrimi'nden sonra Kiev'de Mihaylo Hruşevski önderliğindeki Ukrayna Merkez Konseyi (Rada) oluşturulmuştur. Ekim Darbesi'nden sonra da Harkov'da Bolşeviklerin önderliğinde USSC kurulmuştur. Komşu devletlerin 1917-1921 arasında Ukrayna'nın denetimini ele geçirme girişimleri sonuçsuz kalmış, böylece Ukrayna 1924'te SSCB'yi oluşturan cumhuriyetlerden biri olmuştur (YAKOVENKO, 2002, s.470).

Ukrayna'nın bağımsızlığını tanıyan Osmanlı, diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi için pozitif bir tavır takınmıştır (KIRIMLI, 1998a, s.189). Ukrayna kısa bağımsızlık tecrübesinden sonra resmen 1924'te SSCB'nin bir Cumhuriyeti olmuş; ancak topraklarının, illerde de görüleceği gibi parçalanması ve bölgesel hareketlenmeler birleşik bir Ukrayna'yı oluşturmamıştır. II. Dünya Savaşı'nda da benzer durumların vukuu bulduğunu tarih göstermiştir.

Aynı zamanda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılması üzerine Galiçya bölgesindeki Ukraynalılar 1 Kasım 1918'de Lemberg'i (Lviv) ele geçirerek ZUNR'ı (Batı Ukrayna Ulusal Cumhuriyeti) kurduklarını ilan etmişlerdir. ZUNR Ocak 1919'da Semen Vasilyevic Petlyura başkanlığındaki Ukrayna Ulusal Cumhuriyeti'yle birleşmiş, fakat Haziran 1919'da Ukrayna askerleri Galiçya'dan çıkarılmıştır. Bukovina Romanya topraklarına katılmış, Macaristan toprakları içinde kalan eski Ukrayna illeri ise Rutanya adıyla yeni kurulan Çekoslovakya'ya katılmıştır (YAKOVENKO, 2002, s.466-467).

I. ve II. Dünya savaşları arasındaki dönemde Ukrayna'da hızlı bir sanayileşme ve tarımda kolektivizasyon politikası uygulamaya konmuş, kolektivizasyon hareketi köylülerin tepkisiyle karşılaş ve 1930'ların başındaki kıtlık sırasında yaklaşık 5 milyon kişi (Bir başka kaynakta önceki kısımda da değinildiği gibi 7 milyon kişi) ölmüştür (LANDAR, 2004, s.2). Stalin döneminde baskılar artırılmış ve cumhuriyette Ukrayna dilinin kullanılmasını öngören politikaya son verilmiştir. Doğu Galiça, Bukovina ve Besarabya'da yaşayan Ukraynalılar da çeşitli baskılarla karşı karşıya kalmışlardır. Yalnızca Çekoslovakya'da yaşayan Ukraynalılar siyasal ve kültürel haklardan geniş ölçüde yararlanmışlardır (YAKOVENKO, 2002, s.471).

1939'da imzalanan Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'yla Polonya'nın elindeki Doğu Galiçya ve Batı Volinya toprakları USSC'ye bırakılmıştır. Haziran 1941'de SSCB'ye saldıran Almanlar kısa sürede Ukrayna'yı ele geçirmişlerdir. Başlangıçta Ukraynalılardan bir ölçüde destek gören Alman ordusu kısa bir süre sonra gerilla direnişiyle karşılaşmış, Almanya'nın yenilgisinden sonra etnik bakımdan Ukraynalıların çoğunlukta olduğu bütün topraklar SSCB'ye katılmıştır. Kolektifleştirme politikaları, Ukrayna Katolik Kilisesi'nin kapatılması (1946) Batı Ukrayna'da huzursuzluk yaratmış ve savaş sırasında başlamış olan gerilla direnişinin bir süre daha devam etmesine yol açmıştır (ORTAYLI, 1996, s.54).

Savaş sonrasında Ukrayna'da yeniden inşa ve sanayileşme yönünde önemli adımlar atılırken Rus göçmenlerin ülkeye yerleştirilmesi de hızlanmıştır. 1953'te Stalin'in ölümünden sonra baskılar azaltıldıysa da Ukrayna'nın SSCB'ye bağlılığını vurgulayan hükümet politikası değişmemiştir (YAKOVENKO, 2002, s.472).

Ukrayna'da eksik olmayan milliyetçilik hareketleri, Stalin'in ölümünden sonra, 1960'larda da devam etmiş ve bu hareketlere sempati gösterdiğinden şüphe edilen Parti lideri görevinden alınarak bu göreve milliyetçi hareketlere kesinlikle karşı olan V. Şçerbitsky getirilmiştir. Ukrayna milliyetçiliği, 1988 sonlarında özellikle yazarlar tarafından tekrar canlandırılmış ve çeşitli aydın grupları tarafından desteklenerek, 1990 Ocak ayında Ukrayna'nın Yeniden Yapılanması için Halk Hareketi ortaya çıkmıştır. Bu hareket, siyasal demokratizasyon, Ukrayna'nın daha fazla ekonomik özerkliğe sahip olmasını, Ukrayna dil ve kültürünün yeniden canlandırılmasını ve Ukrayna dilinin resmî dil olmasını istemiştir (ARMAOĞLU, 1991, s.217).

23. SSCB'nin Dağılması ve Ukrayna'nın Bağımsızlığı

20. yüzyıla sosyalizm veya daha doğru bir deyimle "komünizm" egemen olmuştur. Başka bir deyişle, özellikle 1945'ten sonra dünyanın siyasal yapısı, totaliter komünizm ile, hürriyetçi, liberal kapitalizm arasındaki mücadeleye dayanmıştır. 1985'ten itibaren Sovyet Rusya'da başlayan Gorbaçov reformları, SSCB'nin temellerini sarsmaya başlamış ve 1989 yılında bütün uydu ülkelerin Moskova'dan kopması, yani 1989 ihtilâlleri, 20. yüzyılın dünyasına yeni bir yapı vererek 21. yüzyıla yeni bir kapı açmıştır. 1917 Bolşevik ihtilâli ile 20. yüzyılın milletlerarası politikası yeni bir yapılanma kazanırken, 1989 ihtilâlleri ile

komünizmin yıkılması, 21. yüzyıla yeni bir yapılanma getirmiştir (ARMAOĞLU, 1991, s.128) Halk Temsilcileri Kongresi'nin 17-27 Aralık 1990 günlerinde yaptığı 4. toplantısında Kongre kararı ile, SSCB'nin adı Egemen ve Eşit Devletler Federasyonu olarak düşünülmüş, ancak bağımsızlık hareketleri nedeniyle bu gerçekleştirilememiştir.

Mihail Gorbaçov'un 1980'lerin ortasında başlattığı reform hareketi Ukrayna Komünist Partisi lideri V. Şçerbitski'nin kati tutumu nedeniyle Ukrayna' da pek etkili olamamış; ancak ekonomik durgunluğun yarattığı sıkıntılar ve 1986'daki Çernobil kazasının yol açtığı ağır yıkım halk arasında SSCB yönetimine karşı tepkiyi artırmıştır. Ülkede yaşanan Çernobil Nükleer Santral Kazası Dünyada meydana gelen en büyük nükleer kaza olmuştur. Ülkenin kuzeyinde kalan Çernobil'in etkileri hala sürmektedir.

1989'da Ukrayna'da yeni bazı hürriyetçi ve demokrasi taraftarları ortaya çıkmıştır. Ukrayna Halk Cephesi, 1988 sonundan itibaren faaliyetlere başlamıştır. Bu gelişmeler neticesi Ukrayna Yüksek Sovyeti, 16 Temmuz 1990 da, Ukrayna'nın egemenliğini ilan etmiştir. Egemenlik Deklârasyonu'na göre, SSCB'den ayrılmak söz konusu olmamakla beraber, Ukrayna'nın bağımsızlık ve bölünmezliği, dış münasebetlerde bağımsızlığı, kendi silâhli kuvvetlerine sahip olması, Ukrayna vatandaşlarının Ukrayna dışında askerlik yapmaması, Ukrayna'nın daimi tarafsızlığı, nükleer silâhlardan arındırılmışlığı, kendi bağımsız malî sistemini kurması, bütçesinin özerk bir şekilde yapılması ve nihayet SSCB Cumhuriyetleri ile doğrudan doğruya münasebete girişmesi öngörülmüştür (ARMAOĞLU, 1991, s.218).

Kısacası, kendi savunma sistemi ve dış münasebetleri ile, maliye ve bütçe sistemini bağımsız bir şekilde kurmayı öngörmekle, Ukrayna, RF'den çok daha ileri gitmiş, bir bağımsızlık sistemi kurmuştur. Ancak, SSCB'den hemen ayrılma öngörülmemiştir.

M. Gorbaçov'un politikaları bu dağılmanın tek sebebi olarak gösterilse de yan birçok sebep sayılabilir: Yeni Dünya Düzeni, ekonomik gücün askeri gücün önüne geçmesi, eski düzenin getirdiği tıkanıklık, milli duyguların giderek yoğunlaşması. Aslında Gorbaçov'un açıklık ve yeniden yapılanma politikalarını uygulama temelinde de bunlar yatmaktadır.

Öteki SSCB Cumhuriyetlerinde olduğu gibi Ukrayna'da da 1989'da ulusal taleplerle başlatılan gösterilerin etkisiyle Mart 1990'da yapılan ilk çok partili seçimlerle Komünist Parti'nin ülkenin siyasal yaşamındaki tekeline son verilmiş, Moskova'da sertlik yanlılarının düzenlediği başarısız darbe girişiminin ardından 24 Ağustos 1991'te bağımsızlık ilan edilmiştir. Aynı yıl 1 Aralık'ta yapılan referandumda seçmenlerin yüzde doksandan fazla bir bölümü bağımsızlık kararını onaylarken, cumhurbaşkanlığı seçimini eski komünist yöneticilerden L. Kravchuk kazanmıştır (ASLUND, 1995, s.126).

24. Bağımsızlık Sonrası

Ukraynalılarda, egemen ve bağımsız bir devlet olma isteği 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. 1980 sonlarında ülkede esmeye başlayan milliyetçilik rüzgarı 1990 yılında Ukrayna'nın egemenliğini ve bir yıl sonra da bağımsızlığını ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. Asırlarca başka milletlerin peyki olan ülkenin makus talihini yendiği yıllar 1990 sonrası olmuştur.

240. Bağımsızlık Sonrası Siyasi Gelişmeler

Bağımsızlığın ilanından sonra Yeni Yönetimin karşı karşıya geldiği en önemli sorunlar Rusya'yla ilişkiler ve ekonomik sıkıntılar olmuştur. Rusların çoğunlukta olduğu Kırım'da gelişen ayrılıkçı hareketin Rusya tarafından desteklenmesi ise ayrıca büyük bir gerginlik yaratmıştır (ASLUND, 1995, s.131). Öte yandan Karadeniz Filosu'nun denetimi de iki ülke arasında önemli bir sorun haline gelmiş, kısa süren gerginliğin sonunda Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kravchuk ve Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin Haziran 1992'de filoya üç yıl boyunca iki ülkenin ortaklaşa komuta etmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır. SSCB'nin dağılmasından sonra Ukrayna topraklarında kalan nükleer silahlara ilişkin anlaşmazlık ise ancak Ocak 1994'te Ukrayna'nın tek yanlı bir kararla tesisleri sökmeye başlamasıyla çözülmüştür. Bu arada eski komünistlerin yönetimdeki ağırlığı nedeniyle serbest piyasa ekonomisine geçişin yavaş bir süreç izlemesi yönetim ve muhalefet partileri arasında sert çekişmelere yol açmıştır. Sonunda L. Kravchuk siyasal baskılara karşı koyamayarak yeni seçimlere gitme kararını almıştır (UÇAROL, 2000, s.832).

Mart 1994'teki parlamento seçimlerinde oyların büyük ölçüde dağılması ve çoğunlukla bağımsız adayların seçilmesi ortaya belirsiz bir tablo çıkarmıştır. Buna karşılık reform yanlısı olan Leonid Kuchma ikinci tur seçimde (10 Haziran 1994) L. Kravchuk'u yüzde 52'ye yüzde 45'le geride bırakarak cumhurbaşkanlığına seçilmiştir (ASLUND, 1995, s.128).

BDT'nin kuruluşunda önemli rol oynamış olan Ukrayna, bu gelişmeyle birlikte Rusya'yla daha sıkı işbirliğine girmekten kaçarak Batı Avrupa'ya yakınlaşma politikasına yönelmiştir. BDT ile Türkiye ilişkilerinde Ukrayna'ya özel bir yer ayırmaktadır. Çünkü RF'ye hem coğrafi hem de politik yönden etki edebilecek bir yerdedir.

Ukrayna'nın Ekim 1995'te Avrupa Konseyi'ne kabul edilmesiyle bu yönelim daha da güçlenmiştir. Cumhurbaşkanı ve parlamento arasındaki uzlaşma sonucunda Haziran 1996'da yeni anayasanın kabul edilmesi ülkeye belirli bir siyasal istikrar getirmiştir. Ayrıca Kırım'a geniş bir özerkliğin tanınmasıyla bu bölgedeki gerginliğe son verilmiş ve ayrılıkçı hareket etkisizleştirilmiştir.

Rusya ve Ukrayna, Karadeniz Donanmasını paylaşma konusunda Eylül 1993'te yapılan görüşmede, Rusya'nın Sivastopol'daki tesisleri kiralamak istemesi, bunun Ukrayna'da Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılmasına yol açabilecek bir gelişme olarak değerlendirilmesi, nedeniyle anlaşmaya varılamamıştır. Bu bakımdan, 1994 ve 1995'te yapılan görüşmelerde de bir sonuca ulaşamamıştır. 28 Mayıs 1997'de Rusya'yla varılan anlaşma uyarınca iki ülkenin Karadeniz filoları kesin olarak ayrılmış, Rusya'ya borçların silinmesi karşılığında Sivastopol limanını 20 yıllığına kullanma hakkı verilmiştir (UÇAROL, 2000, s.832).

Ülkedeki ekonomik sorunların ve yolsuzlukların yarattığı hoşnutsuzluk Mart 1998'deki parlamento seçimlerinde sol partilerin önemli bir çoğunluk elde etmesini sağlamıştır. Bununla birlikte L. Kuchma 14 Kasım 1999'da cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci turunda Komünist Parti adayını geçerek görevde kalmıştır (ZABORSKY, 2001, s.123). 2000 yılı boyunca Ukrayna'nın AB'ye katılması yolundaki görüşmelerde başta nükleer santrallerin varlığı olmak üzere çeşitli sorunlar nedeniyle pek gelişme sağlanamamıştır. Ukrayna bu konuda bir adım atarak Aralık 2000'de Çernobil Nükleer Santralini kapatmıştır.

Ukrayna, Cumhurbaşkanı-Parlamento yönetim şeklinin uygulandığı bir cumhuriyettir. Son dönem Ukrayna'nın, demokratik yapısının daha da geliştirilmesinin ve Avrupa'ya entegrasyon niyetleri doğrultusunda Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kuchma'nın inisiyatifiyle Parlamento-Cumhurbaşkanı yönetim şekline geçme süreci başlamıştır (MFAU, 2004, s.5).

31 Mart 2002'de Ukrayna'da parlamento seçimleri gerçekleştirilmiştir. Bu seçimden sonra Mecliste Çağdaş Ukrayna tarihinde ilk olarak bir çoğunluk oluşmuştur. Reformcu anlayışı benimseyen yeni koalisyon hükümeti Aralık başında kurulmuştur. 7 Ocak 2003'te Ukrayna Bakanlar Kurulu ve parlamento çoğunluğunu oluşturan partilerin Meclis grupları arasında "İşbirliği ve Müşterek Sorumluluk Hakkında Siyasi Anlaşma" imzalanmıştır. Böylece Ukrayna'da ilk kez koalisyon hükümeti kurularak parlamentoda çoğunluk oluşturulmuştur. Koalisyon sonucunda Ukrayna'nın en güçlü sanayi bölgelerinden biri olan Donetsk'in eski Valisi Viktor Yanukoviç Başbakan seçilmiştir. Yeni hükümetin öncelikli eylemlerinden bazıları yoksulluğun giderilmesi, uygun sağlık hizmetleri ve emeklilik reformu olmuştur (ZABORSKY, 2001, s.124).

241. Yönetim Şekli ve Siyasi Yapının Oluşum Süreci

2410. Yönetim Şekli

Yönetim biçimi Cumhuriyet olan Ukrayna, 24 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanmıştır. 1991 yılı Aralık ayında yapılan Başkanlık seçimlerinde Kravchuk başarılı olmuş, aynı ay içinde bağımsızlık kararının onaylandığı referandum ile birlikte, M. Gorbaçov'un SSCB için düşündüğü federatif yapı görüşü terk edilerek, ülke için yeni bağımsızlık anlayışı benimsenmiştir (T.C.KBTM, 2003, s.9).

Ukrayna yönetim tarzı itibariyle 24 bölge (oblast), bir otonom bölge (Kırım) ve bölge statüsündeki iki kentten (misto) (Kiev ve Sivastopol) oluşmaktadır. Başkenti Kiev'dir. Cumhurbaşkanlığı, Bakanlar Kurulu ve Parlamento, ülke yönetiminde söz sahibi olan üç temel organdır. Ancak halihazırda devletin yetkilerinin bu organlar arasında paylaşımı kesinlik kazanmamıştır (MFAU, 2004, s.4).

Ukrayna'da ulusal bir yapının kurulmasında etnik bölgelerde etkili, dil ve etnik farklılıkların tarihsel köklerine değer vererek, sivil yapının çağdaşlaşması, modern ülkenin kuruluşu sürecinin önemli bir parçasıdır (FRSBY, 2000, s.768). Ancak yine de bir demokratik ülkenin tüm formel özelliklerine sahip olan Ukrayna, sivil toplumu geliştirme, güvenilir bir politik ve yasal sistem ile vatandaşların ve ulusal azınlıkların haklarının etkili korunmasında bazen sorunlarla karşılaşmaktadır (PARAHONSKIY, 2001, s.250).

2411. Ukrayna'da Siyasi Yapının Oluşması

Bağımsızlıktan sonra SSCB Döneminden kalma devlet yapısının büyük ölçüde korunması nedeniyle Ukrayna'da demokrasiye geçiş süreci öteki SSCB Cumhuriyetlerine göre daha uzun zaman almıştır. Bu arada ülkedeki Rus birliklerinin geri çekilmesi ve stratejik nükleer füzelerin sökülmesi ancak 1994'te başlamıştır. Tutucular ve Reformcular arasındaki mücadelenin sonunda parlamento Haziran 1996'da cumhurbaşkanının geniş yetkiler taşıdığı demokratik parlamenter bir sistemi öngören yeni anayasayı kabul etmiştir (KUZGUN, 2003, s.55).

Ukrayna, bağımsızlığını 1991 yılında ilan etmesine rağmen, yeni Anayasa 28 Haziran 1996 tarihinde kabul edilmesiyle Yeni Anayasa, Kırım'ı, Kırım Parlamentosu tarafından da onaylanmış kendi Anayasasına sahip özerk bir Cumhuriyet olarak ilan etmiştir (T.C.KBTM, 2003, s.9-10).

Cumhurbaşkanı beş yılda bir doğrudan halk tarafından seçilir ve üst üste en fazla iki dönem görev yapabilir. Yüksek Konsey'in onayından geçmek koşuluyla başbakanı ve onun tavsiyesi üzerine bakanlar kurulunu atar. Hükümet işlerinin yürütülmesinden esas olarak başbakan sorumludur. Cumhurbaşkanına bağlı kuruluşlardan Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi iç ve dış sorunlara ilişkin genel politikaları saptar. Cumhurbaşkanlığı Dairesi gerekli kararları hazırlar, yerel yönetim birimi ve belediye başkanlarının yer aldığı Bölgeler Konseyi bir tür danışma organı işlevini görür (TKAÇENKO, 2003, s.2).

Anayasa uyarınca yasama organı Yüksek Konsey dört yılda bir seçilen 450 üyeden oluşur. Bu sandalyelerin yarısı yüzde 4 barajını aşan partiler arasında nispi temsil esasına

göre dağıtılır; öteki yarısı ise tek temsilcili seçim bölgelerinde çoğunluk sistemine göre belirlenir (ASAM, 2003, s.3).

31 Mart 2002'de Ukrayna'da parlamento seçimleri yapılmıştır. 33 parti ve seçim bloğunun katıldığı seçimlerde sadece üç seçim bloğu ve üç parti yüzde 4 barajını geçerek parlamentoya girebilmiştir (TKAÇENKO, 2003, s.5).

1. Naşa Ukraina yüzde 23.56 (70 milletvekili)
2. Komunistiçna Partiya Ukraina (KPU) yüzde 20 (59 milletvekili)
3. Za Edinu Ukrainu yüzde 11.79 (36 milletvekili)
4. Viborçiy Blok Yulii Timoşenko yüzde 7.25 (21 milletvekili)
5. Sotsialistiçna Partiya Ukraina (SPU) yüzde 6.87 (21 milletvekili)
6. Sotsial Demokratiçna Partiya Ukraina (Obyednana) (SDPU(O)) yüzde 6.27 (18 milletvekili)

31 Mart 2002 sonrası 5 Nisan tarihi itibariyle Nispi temsil ve tek temsilcili seçim bölgelerinde çoğunluk sistemi sonrası partilerin parlamentodaki sandalye dağılımı:

1. Za Edmu Ukrainu: 150 milletvekili
2. Naşa Ukraina: 119 milletvekili
3. KPU: 66 milletvekili
4. SDPU (O): 30 milletvekili
5. Viborçiy Blok Yulii Timoşenko: 23 milletvekili
6. SPU: 23 milletvekili

Ukrayna'da iktidar partisi olarak bilinen merkez eğilimli Za Edinu Ukrainu (Bütün Bir Ukrayna İçin) Bloğu seçimlerde %11.79 oy olarak üçüncü parti olmuştur. 15 Aralık 2001'de beş partinin; Halk Demokratik, Ziraat, Emekçi Ukrayna, Bölgeler Partisi ve Sanayici ve İşadamları Partisinin bir araya gelerek oluşturduğu Bloğun başkanlığını Devlet Başkanlığı Makamı Ofis Şefi V. LITVIN yürütmektedir. Naşa Ukraina (Bizim Ukrayna) on partiden oluşan sağ eğilimli bir seçim bloğudur. Bloğun lideri eski başbakan V. YUŞENKO'dur. Bloğun kurulması 28 Aralık 2001'de parti liderleri tarafından onaylanmış ve 9 Ocak 2002'de kurulmuştur. Komunistiçna Partiya Ukraina KPU Fiilen Sovyet Komünist Partisinin Ukrayna şubesinin devamı olup 19 Haziran 1993'de kendisini değişen koşullara uyduran partinin başkanlığını P. SİMONENKO yapmaktadır. Sotsial

Demokratična Partiya Ukraina (Obyednana) (Ukrayna Birleşik Sosyal Demokrat Partisi SDPU (O) Partisi 27 Mayıs 1990'da kurulmuştur. Başkanı V. MEDVEDÇUK'tur. Viborçiy Blok Yulii Timoşenko (Yuliya TIMOŞENKO'nun Seçim Bloğu) Batkivşina, Sobor, Ukrayna Cumhuriyetçiler Partisi ve Ukrayna Sosyal Demokrat Partisi partilerinden oluşmaktadır. Kendi yerini merkez sağ olarak tanımlayan blok 10 Haziran 2001'de Ulusal Kurtuluş Forumu olarak kurulmuştur. SPU 26 Ekim 1991'de kurulmuştur. Siyasi yelpazenin merkez solunda yer alan liderliğini A. MOROZ'un yaptığı parti, seçimlerde %6,87 oy alıp, parlamentoda 23 milletvekili ile temsil olunmaktadır (TKAÇENKO, 2003, s.6).

242. Dış Politika

2420. Yönelimler ve Katılımlar

Ukrayna ve Türkiye, Doğu ve Batı arasında uygarlık merkezi ve iletişim sisteminin dönüm noktaları olmaları açısından benzer jeopolitik konumdadırlar. Bununla birlikte, her iki toplumun Batı yanlısı sosyoekonomik sistemler kurma isteklerinin yoğunluğu, Ortodoks-Slavik (Ukrayna) ya da Türk-İslami (Türkiye) kaynaklı kültürel gelenekler, yani doğu yönelimiyle dengelenmektedir. Ukrayna'nın jeopolitik yönelimleri üç ana doğrultudadır: Batı (Avrupa-Atlantik), Kuzey ve Doğu (Rusya) ve Türkiye'nin jeopolitik üçlüsüyle bir dereceye kadar bağlantısı olan Güney ve Doğu seçeneği (PARAHONSKIY, 2001, s.250). Bir başka kaynakta benzer bir üçleme görülmektedir. Ancak önem sırası farklılık göstermektedir. RF ve ABD'den sonra, Ukrayna'nın dış politikasında önem verilen üçüncü taraf Avrupa'dır. Son dönem gelinen noktada Ukrayna-Avrupa ilişkilerinin istenilen yöne gitmediği görülmektedir. Ancak yine de Ukrayna yönünü Avrupa'ya çevirmiştir (CAFERSOY-SOMUNCUOĞLU, 2001, s.32).

Son dönemde Ukrayna'nın dış siyaseti açısından belirleyici olan iki önemli karar alınmıştır. Birincisi, "Avrupa Seçeneği" olarak adlandırılan Ukrayna'nın Avrupa'ya entegrasyon niyetlerini belirleyen "2002-2011 Yıllarında Ukrayna'nın Ekonomik ve Sosyal Gelişmesi Stratejisi"nin Ukrayna Cumhurbaşkanı tarafından ilan edilmesidir. Bu strateji, program özelliği taşıyan bir belgedir. Stratejide Ukrayna'nın AB'ye üye olmak için siyasi, ekonomik ve sosyal önkoşulları oluşturacak tedbirler belirlenmektedir. Ukrayna'nın amacı,

AB'nin Ukrayna'nın sınırına kadar genişlediği 2004 yılında AB ile katılım ortaklığı hakkında anlaşma imzalamaktır (BICU, 2004, s.1).

İkinci önemli karar, Ukrayna'nın NATO ile ilişkilerinin stratejisinin kabul edilmesi olmuştur. Bu belgede, Ukrayna'nın hedefi NATO'ya üye olmak olarak ilan edilmektedir. Türkiye de NATO'nun genişlemesine olumlu bakmamasına karşın Ukrayna'nın üyeliğini desteklemektedir. 8 Şubat 1994'te NATO'nun BİO programına katılan Ukrayna NATO'yla ilişkilerini Temmuz 1997'de oluşturulan Özel Ortaklık Misakı'na dayanarak gerçekleştirmektedir (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.34).

Ukrayna BM'nin 24 Ekim 1945'te kuruluşunda aktif olarak yer alan 51 ülkeden birisi olmuştur. USSC delegasyonu Nisan-Haziran 1945'te San Francisco'da hazır bulunmuştur (TALİPOV ve diğerleri, 2004a, s.3).

Ukrayna BM'nin amaçlarına, prensiplerine ve organizasyonun aktivitelerine; uluslararası barış ve güvenlik çerçevesinde silahsızlanma programları, sosyal gelişim, insan haklarının korunması ve uluslararası hukukun güçlendirilmesi gibi birçok alanda katılmaktadır. Ukrayna ayrıca BM'nin yan birçok örgütüne [UNICEF (BM Dünya Çocuklarını Koruma Örgütü), ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), UNDP, UNCTAD (BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı), UNIDO (BM Sanayi Kalkınma Örgütü), UNPF (BM Nüfus Fonu), v.b.] üyeliği bulunmaktadır. Ukrayna üç defa BM Güvenlik Konseyine 1948-1949, 1984-1985, 2000-2001 yıllarında, son kez 1993-1995'te olmak üzere de Sosyal ve Güvenlik Konseyine seçilmiştir (MFAU, 2003a, s.2-3).

2421. Strateji ve Güvenlik

Avrupa açısından Ukrayna'nın jeopolitik konumunun ikili anlamı vardır. Ukrayna hem Rusya ve Avrupa arasında köprü olabilecek bir ülke, hem de Rusya ve Avrupa arasında tampon bir bölgedir. Her ikisinde de Avrupa için Ukrayna'nın öneminin daha çok Rusya'nın varlığından kaynaklandığını göstermektedir. Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkması ve Batı yanlısı politika izlemesi, Avrupa jeopolitiğini önemli ölçüde değiştirmiştir. Avrupa için Ukrayna'nın önemi her şeyden önce güvenlik boyutuyla açıklanmaktadır (CAFERSOY-SOMUNCUOĞLU, 2001, s.32).

Güvenlik boyutu sadece askeri bir anlamda alınmamalıdır. Batı (ABD ve AB) Ukrayna'ya güvence vermezse Rusya'nın eksenine girmesi kaçınılmazdır. Bunun sonucu önemli bir sektör olan enerji transferinde dengenin Rusya lehine değişmesi ve Ukrayna'nın Rusya'ya daha çok bağımlı hale gelmesi olacaktır (OLİKER, 2003, s.6). Bölgede dengenin korunması açısından Batının Ukrayna'ya karşı alacağı olumlu ya da olumsuz kararlar her iki taraf için de temel stratejiyi belirleyecektir.

Ukrayna'nın AB'ye tam üyelik girişimi temel prensip olarak ortaya çıkmaktadır. Bu prensibin uzantıları olarak; politik entegrasyonun yüksek seviyede tutulması, ekonomik işbirliği, sosyal güvenlik politikaları ve kültürel gelişimin sağlanması sayılabilir. Ukrayna'nın ulusal anlayış olarak kendini etkili bir Avrupa devleti görmektedir. Bu girişimi, AB'ye tam üye olmuş bir devlet olarak sonuçlandırmak istemesinin sebepleri ve stratejileri şöyle özetlenebilir:

- Ukrayna Dış Politikası güvenlik, barışın sağlanması, işbirliğinin avantajlarının uluslararası prensiplere ve hukuka uyarlanması,
- Ukrayna'nın temel dış politika çıktısı ve ulusal güvenliğinin konsepti olması,
- Ukrayna ve AB arasında üyelik ve işbirliği anlaşmasının mekanizmasının oluşturulmasıdır (MFAU, 2003b, s.1-2).

Ukrayna-AB İşbirliği Konseyi 26 Mayıs 2001'de Luksemburg'da dördüncü kez bir araya geldikleri görüşmelerinde Ukrayna'nın 2007 yılına kadar olan periyottaki aktivitelerinin ve yapacağı yapısal değişikliklerin tam üyelik statüsünü yolundaki çizgilerini oluşturmuştur (BICU, 2003, s.6). AB'nin Haziran 2001'de Göteborg'da yapılan Zirvesi'nde Ukrayna'nın AB Hükümetlerarası Konferansına davet edilmesine karar verilmesi Ukrayna için en önemli adım olarak görülebilir.

Ukrayna'nın NATO'ya üyelik girişiminin her iki taraf için de bir takım faydaları vardır:

- Politik bağımsızlık garantilerinin yüksek bir seviyede tutularak ülkesel entegrasyon oluşturulması,
- Orta ve Doğu Avrupa'nın güvenliğinin, bu güvenlik oluşumunun bir parçası olacak olan Ukrayna tarafından sağlanması,

- Ukrayna, Avrupa Güvenlik Sisteminin yeni kreasyonunda önemli bağımsız bir faktör olarak Avrupa'nın güvenlik yapısına entegrasyonun yeni açılımlar getirmesi,
- Ukrayna Donanmasının NATO dahilinde bölgenin kontrol ve planlama noktasında tecrübeli ülkelerin aktivitesinde olması,
- Sivil gelişim konusunda acil önlemler gerektiren bölgelerde (Odessa gibi) nüfusun korunmasında NATO yardımlarının kullanılabilmesi.

Bu çerçevede 9 Temmuz 1997 Madrid'de yapılan NATO Zirvesinde Ukrayna konusu gündeme gelmiş ve alternatif formüller görüşülmüştür. Çünkü Rusya faktörü önemini korumaktadır. 2001 yılından itibaren Ukrayna'nın genişleme sürecinde dinamik bir partner olması önem arz eden bir prensip olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, NATO Ukrayna 2001-2004 arası ilişkilerinde amaç olmuştur (MFAU, 2003c, s.1).

Ayrıca ülkede milliyetçilik hareketleri ve bu hareketlerin uzantısı olarak Rusya'yla ilişkileri, Ukrayna'nın dış politikasının bir başka çıkmazıdır. Etnik grupların, özellikle Kırım'daki Rus azınlığın, ayrılma isteği Rusya'nın desteğini görmektedir. Bu kozu Rusya'nın Ukrayna üzerinde baskı unsuru olarak kullanması Ukrayna'yı zor bir durumda bırakmaktadır. Çünkü Ukrayna tam anlamıyla Rus ekonomisinin hegemonyasından kurtulabilmiş değildir (Political Science Quarterly, 1994, s.87). Ancak Kırım Tatarları ve diğer etnik unsurların özerk bir yapıda Ukrayna'nın bir parçası olarak kalma iradesi Ukrayna'nın elini güçlendirmektedir.

2422. Dış Politika ve Öngörüler

Ukrayna'daki durum eski SSCB coğrafyasında yeni çıkar çatışmalarının kaderinin belirlenmesinde çok önemli bir faktördür. Avrasya satranç tahtasında Rusya'nın demokratik dönüşümüne yardımcı olacak jeopolitik mihver olarak tanımlanabilecek ülkenin uluslararası tercihleri Avrasya anakarasının stratejik geleceğini etkileyecek boyuttadır (ZBIGNIEV, 1998, s.45).

Ukrayna ve Türkiye dış siyasetinin anahtar alanlarının çoğu benzerdir:

- AB'ye entegrasyon,
- Bölgesel işbirliğinin çok yönlü geliştirilmesi,
- Komşu ülkelerle işbirliğinin derinleştirilmesi, bunlardan birkaçı olarak sayılabilir (TALİPOV ve diğerleri, 2004b, s.2).

Ukrayna'nın Avrupa'ya entegrasyonu; geleceğe dönük politikalar, AB'ye adaptasyon, Avrupa Konseyi'ne giriş, AB'ye tam üyelik, Avrupa Güvenlik Sistemi'ne dahil olma ve Ukrayna-NATO ilişkilerin üyelikle sonlandırılması olarak açılabilir.

Çok yönlü politikaları ise; Uluslararası örgütlerle etkili ilişkileri, bölgesel ve bölgeüstü işbirlikleri, Ukrayna'nın bölgesel ve bölgeüstü işbirliklerinde rolünün artırılması, nükleer tehlikelere karşı tedbirler, güvenliğin ve barışın temini için operasyonlar, önlemler ve kontrol mekanizmasının işletilmesi şeklinde sıralanabilir.

Komşu ülkelerle ilişkiler konusunda; ilişkilerin derinleştirilmesinin yanında stratejik açıdan önemli konumda bulunan ve/veya Dünya siyasetine yön veren etkili ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi olarak açılabilir (MFAU, 2003d, s.1).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE-UKRAYNA İLİŞKİLERİ

30. İlişkilerin Tarihi ve Türk Dış Politikasının Temel Faktörleri

İki ülke ilişkilerinin tarihi Ukraynalıların ataları ile Türk kavimleri arasında geçmişte başlamıştır. Bu ilişkilerin bazı dönemlerde kesilmesine rağmen, günümüze kadar devam etmesi önemlidir. Tabii şeklinin ve yoğunluğunun tarihin belli dönemlerinde değişmesi doğaldır. Bu durum için jeopolitik konum temel sebep olarak gösterilebilir. Yani Ukrayna ve Türkiye hem buldukları coğrafyaya etki etmiş hem de bu coğrafyadan etkilenmiştir. Böylece iki ülke ilişkileri son şeklini alıp günümüze getirilmiştir. Zaten Türk Dış Politikasının oluşmasında tarih, bölgesel dengeler ile coğrafya temel etkenler olmuştur. Bu etkenler sonucu oluşan dış politika çıktıları coğrafyanın siyasi yapısının da belirlenmesinde referans olmuştur.

300. İlişkilerin Tarihi

Ukrayna ve Türkiye arasındaki ilişkilerin sağlam temelleri vardır. Bugün Ukrayna'nın esasını teşkil eden Slav halkıyla Türk halkları arasındaki münasebetler günümüzden bin sene öncesine kadar gider. Ukrayna adında bir devlet olmadığı devirlerde de Ukraynalıların ataları sayılabilecek toplumlarla yakın münasebetler mevcut olmuştur (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.5). Bu ilişkiler bazen önemli boyutlara ulaşmış zaman zaman da çok önemli olmamıştır. Bir Karadeniz ülkesi olan Ukrayna'da Müslüman ve Slav kültürleri asırlarca içice yaşamıştır hala da yaşamaktadır. Karadeniz, çevresindeki devlet ve halkların yapıcı bir işbirliğine girmelerini sağlamıştır. Bu bakımdan 1649 yılında Ukrayna ve Türkiye arasında ilk resmi anlaşma imzalanmış, bu anlaşma çerçevesinde Osmanlı Padişahı'nın talimatıyla Ukrayna Kozaklarına, Karadeniz'de deniz ticareti ve denizcilik yapma imkanı tanınmıştır (KIRIMLI, 1998a, s.177). Aynı dönemde İstanbul'da Ukrayna temsilciliği açılmış, böylece çıkması muhtemel problemlerin çözümü amaçlanmıştır.

Türkiye'nin himayesinde olan Zaparojye ve Kırım üzerinden Osmanlı ile Karadeniz'in kuzeyindeki ülke ve halklarla yoğun ticaret yapılmıştır. Böylece komşu ülkelerle ticari, ekonomik ve siyasi ilişkiler kurulmuştur. XVI. yüzyılda Kiev ve Bahçesaray arasında 1000'den fazla kişinin katıldığı kervan ticareti yapılmaya başlanmıştır. Genelde şarap, balık, et, bal gibi çeşitli gıda ve kürk ve kıymetli taş ticareti yapılmıştır. Tuz ithal edilmiş, karşılığında da ünlü Ukrayna yağı ihracatı yapılmıştır. XVIII. yüzyılın ortalarında ticaret hacmi 6000 altın ve gümüş para değerine ulaşmıştır (MHITARYAN, 1996, s.2).

Osmanlı İmparatorluğu tahıl ihtiyacının büyük bölümünü Ukrayna'dan karşılamaktaydı. Ruslar'ın Kuzey Karadeniz'i himayeleri altına almasından sonra yaklaşık 40 yıl daha Ukrayna'dan Osmanlı İmparatorluğuna tahıl ihracatı devam etmiştir (MHITARYAN, 1996, s.3).

Rusya İmparatorluğu döneminde, 1819-1857 yılları arasında Odessa'da bulunan serbest ekonomi bölgesi "Port Franko" ile Ukrayna, Kuzey Karadeniz bölgesinde önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Karadeniz ticareti diğer bölge şehirlerinde olduğu gibi Odessa'nın kalkınmasında büyük etken olmuştur. Bu yörede yetişen yüksek kalitede düşük fiyatla satışa sunulan buğday, aralarında Türkiye'nin de olduğu on ülkeden alıcı bulmuştur (SARAY, 1995, s.85).

Ukrayna ve Türkiye arasındaki işbirliğinin en önemli dönemi 1918-1920 yılları arası olmuştur. 9 Şubat 1918 yılında imzalanan Brest-Litovsk Barış anlaşmasınının 8. maddesine göre, Ukrayna ile Türkiye arasında bir antlaşma imzalanmış ve karşılıklı olarak büyükelçilikler açılmıştır (KIRIMLI, 1998a, s.189). Türkiye Ukrayna Halk Cumhuriyeti'ni tanıyan ilk ülke olmuştur. Kiev'de Türk temsilciliğini açılmış, bu görevlere Büyükelçi Ahmet Muhtar Bey ve Konsolos Ahmet Ferit Bey atanmıştır (TKAÇENKO, 2003, s.11). Brest-Litovsk Barışı Modern zamanda bağımsız Ukrayna'nın ilk diplomatik ilişkisi olmuştur. Bu durum Ukrayna'nın bağımsızlığının politik ve diplomatik bir gerçek olduğunu göstermiştir (KIRIMLI, 1998b, s.201).

Ukrayna'nın Türkiye'deki ilk Büyükelçisi M. Sukofkin olmuş, ancak Ukrayna karşıtı bir politika gütmüştür. Sonraki Büyükelçi A. Lototskiy ise o dönemde hayati önem taşıyan problemleri çözmeyi amaçlamıştır. Yurtdışında bulunan Ukrayna askeri görevlilerinin

yarda dönüşünü sağlamak, Karadeniz donanmasına ait gemilerin problemlerini çözmek, dini meseleler ve Türkiye ile ticari ilişkileri düzene sokmanın önemini vurgulamıştır (GÜRÜN, 2001, s.76).

O dönemde USSC ve Türkiye arasında dostluk ve işbirliği olanakları için yeni bir adım atılmış, 2 Ocak 1922 tarihinde iki devlet arasında bir dostluk ve kardeşlik anlaşması imzalanmıştır (KIRIMLI, 1998b, s.229). Anlaşma Ankara'da 2 Ocak 1922 tarihinde imzalanmış, imza töreni ise 3 Ocak 1922'de yapılmıştır. Türkiye ve Ukrayna'nın politik işbirliğini öngören bu anlaşma ticari-ekonomik ve bilimsel-teknik alanlarda da işbirliğinin aktif gelişimine olanak tanımıştır. Bu anlaşmanın bir özelliği süresiz yapılmış olmasıdır (GÜRÜN, 2001, s.76). Osmanlı ile Ukrayna'nın temelini attığı ilişkiler sonraki 70 yılda Türkiye Ukrayna ilişkilerinin habercisi olmuştur (KIRIMLI, 1998b, s.232).

Ukrayna, SSCB çatısı altında Türkiye ile ticari-ekonomik ve diğer alanlarda işbirliğini sürdürmüştür. 1925 yılında kurulan Ukrayna Doğu Ticaret Odası, Türkiye'ye tarım makineleri, kontraplak, şeker, tereyağı ihracatında büyük bir rol oynamıştır. Ukrayna Doğu Ticaret Odası, "Ukrayna'nın Doğu ile Ticareti" adlı özel bir bülten yayınlamıştır. Ukrayna'nın Karadeniz kıyısındaki Odessa limanı, SSCB ve Ukrayna'nın Yakın ve Ortadoğu ve de Türkiye ile ticari ilişkilerinde büyük rol oynamıştır. Sözgelimi 1920'li yıllarda SSCB'den Türkiye'ye yapılan ihracatın yüzde 41'i Odessa üzerinden gerçekleştirilmiştir (MHITARYAN, 1996, s.4).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle 1960'larda SSCB çatısı altında Ukrayna'nın ekonomik potansiyeli gelişmiştir. 1960'ların ortalarında çelik, dökme demir, traktör, taşkömürü şeker vb. maddelerin üretiminin dünya çapındaki üretimin yüzde 7-10'unu Ukrayna yapmıştır. 1970'lerin sonlarında Ukrayna'daki fabrikalar üretimlerinin bir kısmını Türkiye'ye inşaat malzemesi sağlamaya yönelik yapmıştır. Ukrayna kendi kadrosunu eğitmek için yurtdışından uzman getirmiştir. SSCB gözetiminde 1965 yılında çeşitli sanayi işletmelerinin teknik donanımı kurmak amacıyla Ankara'da teknik bir protokol imzalanmıştır (MHITARYAN, 1996, s.4).

SSCB çatısı altında Türkiye ve Ukrayna arasında ekonomik ve ticari ilişkiler 1980'li yıllara kadar sürmüştür. Ayrıca her iki ülke de SSCB'den bağımsız olarak dış ticaret

organizasyonları yoluyla ilişkilerini devam ettirmişlerdir. SSCB'nin 1991'de dağılması ve Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra, Türkiye ile SSCB çatısı altında yürütülen ekonomik ve ticari ilişkiler büyük ölçüde korunmuştur (KAZGAN-ULÇENKO, 2003, s.152).

Türkiye Ukrayna'nın ekonomik ortağı ve müttefikidir. Ukrayna'nın Karadeniz'deki jeopolitik ve jeostratejik konumundan ötürü SSCB sonrası dönemde, Türkiye ile aynı konulara ilgi duyması; Türkiye'nin Ukrayna pazarına, Balkanlara ve Kırım'a ilgisi; Ukrayna'nın Orta Doğu'da bir ortağa ve KOBİ (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) için, büyük deneyimlere sahip Türkiye'nin ekonomi alanında yaptığı reformlara ve büyük pazarının teşvikine duyduğu ihtiyaç iki ülke arasında işbirliği kurulmasında avantaj sağlamaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye KEİ'de yaptığı teşebbüslerde de Ukrayna'ya özel bir ilgi göstermektedir (MHITARYAN, 1996, s.2-5).

301. Türk Dış Politikasının Temel Faktörleri

Türk Dış Politikasının temel faktörlerinin bölge ülkelerinin politikalarına yön verdiği ya da etkilediği ve böylece Türkiye'nin bir merkez konumuna geldiği tezi savunulabilir. Yani bu faktörler sadece Türk Dış Politikasının değil bölge ülkelerinin politikalarının da etkenlerinden olmuştur.

Devletlerin Dış Politika amaçları (SÖNMEZOĞLU, 1995, s.211), coğrafyası ve jeopolitik durumları, ülkelerin tarihi gelişimlerinin, dış politikalarının, belirlediği etken faktörlerdendir. Bu konum ve gelişimlerin yarattığı temel kavram ve ihtiyaçlar zaman içinde değişmez ana faktörler haline gelmiştir. İşte bu kardinal prensipler ülkede yaşayan milletlerin düşünce tarzlarını ve ulaşmak istedikleri hedefleri de belirlemekte etken olmuştur. Devletler Dış Politika amaçlarını gerçekleştirmek için bir takım dış politika stratejileri çerçevesinde hareket ederler (SÖNMEZOĞLU, 1995, s.243). Bu sebeplerle Türk dış politikasını anlamak için tarih boyunca Türklerin etkilendiği ve zaman içinde kendi konumları açısından vazgeçilmez kabul ettikleri bazı temel esasları tespit etmekte fayda vardır.

Türkler 1071'den bu yana Anadolu topraklarına resmen hakim olmaya başlamışlardır. Bu kesin galibiyet tarihinden önce de gerek Selçuklular zamanında Kafkaslar ve Horasan üzerinden ve gerekse Abbasi Halifelerinin uç beyleri olarak Anadolu'nun Güney Doğu ve Doğu kesimlerine girmişler ve buralarda Türk yerleşim bölgeleri kurmuşlardır. Türkler, sekizinci yüzyıldan itibaren Müslümanlığı kabul etmeye başlamaları ile birlikte, askeri güçlerini bu evrensel dinin ve ideolojinin yayılması yolunda seferber etmişlerdir. Türk tarihinin şekillenmesinde yeni yurt olarak seçtikleri Anadolu kadar kabul etmiş oldukları yeni dinin de büyük ölçüde etkisi olmuştur (AKGÖNENÇ, 1995, s.447). Dolayısıyla dış politikada askeri boyut öne geçmiş ve Türk Dış Politikasının askeri bir içeriğe sahip olduğu, askeri konuların Türk Dış Politikasına yön verdiğini söylemek mümkün olmuştur. Bu meyanda özellikle NATO ve ABD ile yoğun ve yakın ilişki içine girildiği gözlemlenmektedir (ÖZTÜRK, 1997, s.20).

Jeostratejik Konum: Anadolu yarımadasının çağlar boyunca mükemmel bir geçit olarak algılanmıştır. Doğal yapısının buna yatkınlığı; toprakların yerleşim ve üretime çok elverişli olması bu yarımadanın Doğu Akdeniz havzasına hakim olmak isteyen tüm politik güçlerce son derece cazip bir çekim merkezi olmasını sağlamıştır. Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeleri, yerleşmeleri ve bu çok önemli jeopolitik konuma hakim olmaları tarihlerinin akışı ve bir millet olarak gelişimleri de tümü ile etkilenmiştir. Doğu Akdeniz havzası ile tüm Orta Doğu, Kafkaslar, Karadeniz Havzası ve Balkanlar, Anadolu'da devlet kuran Türklerin tabii yayılma alanları haline gelmiştir. Günümüzde özellikle doğalgaz ve petrol trafiği, gelişmiş ve büyük devletlerin Türkiye üzerinden/ aracılığıyla 1990'lardan sonra bağımsız olmuş devletlere ya da özerklik kazanmış topluluklara açılmak istemeleri stratejik konumun önemini artırmıştır (ÖZTÜRK, 1997, s.27).

Türkiye'nin bir yandan Avrupa'daki, diğer yandan Müslüman Doğu ve Güneydeki özel konumu, ülkenin ulusal çıkarları açısından özel bir jeopolitik görünüm kazanmasını sağlamaktadır. Üçüncü olarak kuzeyde Türkiye'nin dış politikasına ilişkin yönelimi, Türkiye'nin Karadeniz'in karşı kıyısındaki geleneksel rakipleri olan Ukrayna ve Rusya ile ilişkilerinin geliştirilmesi ile ilgilidir (PARAHONSKIY, 2001, s.251). Son dönem Rakiplik yerini işbirliğine bırakmıştır. Aslında rakiplikten Ukrayna adına olumsuz bir anlam çıkarılmamalıdır.

Anadolu yarımadası bir köprü olarak düşünülürken, bu topraklar üstündeki baskı ve talep sadece doğudan gelmeyip, çağlara ve çeşitli politik güçlerin genişleme istek ve çabalarına göre Kuzeyden, Batıdan ve Güneyden de gelmiştir. Durum ve tehlike ne olursa olsun, bizzat bu yarımadaya sahip olan Türkler sürekli olarak "köprü başını tutma sendromu" içinde yaşamışlardır. Bu baskılar ve jeopolitik konumlarının oluşturduğu koşullar sonunda oluşan güvenlik, emniyet ve/veya tehlike olguları zamanla kalıplaşmış ve Türklerin tüm yaşamlarına ve dış politikalarına yön veren faktörler haline almıştır. Konumlarının oluşturduğu şartlar Türkler için belirli bir "görev hissi" uyandırmış; adeta onların misyonlarını belirlemiştir (AKGÖNENÇ, 1995, s.447-448).

Türkiye komşuları ile I. Dünya Savaşından 1990'a kadar altı ve o tarihten sonra da sekiz ayrı sınırı paylaşmış, paylaşmaktadır. Boğazlar hariç dört denizde kıyı savunmasına hazır olmak durumundadır. İşte böylesine, her tarafından tehlike algılanabilecek bir ortamda oluşan ve tam bir köprü başını tutma zorunluluğu ile özdeşleşen şartlar içinde gelişen Türkiye için en büyük önceliği milli güvenlik faktörünün alacağı kuşkusuzdur.

Ayrıca belirtilmesi gereken Rus faktörü de oldukça önemlidir. Rus imparatorluğunun genişleme devrinde ve SSCB döneminde ise tehlike ve baskılar Kuzey, Kuzeydoğu ve Kuzeybatıdan aşağıya doğru genişleme temayülü göstermiştir. Değişen Dünya Konjonktüründe SSCB'nin büyük güç olarak kabul edilme isteği halen bulunmakta ve bazı kesimlerce de kabul görmektedir (KENNDY, 1991, s.275). Bu durum genel anlamda Türkiye'nin Kuzey ve Doğu politikalarını etkilemektedir.

Kuvvetler Dengesi: Yukarıda anlatılan şartlar içinde önceki yüzyılların süper gücü olan Osmanlı İmparatorluğu 18. yüzyıldan itibaren zayıflamaya ve gerilemeye başlamıştır. Bu dönemde imparatorluk Avrupa devletleri arasındaki kuvvetler dengesi ve kuvvetler çekişmesinden faydalanmış ve bu diplomasi forumunun esas oyuncularından biri olmaya devam etmiştir. 19. yüzyılda politik gelişmelerin aleyhine dönmesi ile Osmanlı diplomasisi gittikçe daha statükocu ve defensiv (müdafaacı) hale gelmiştir. Ne var ki, 20. yüzyılda Avrupa devletlerinin "Doğu Problemini" çözme girişimleri yani imparatorluğu ortadan kaldırma çabaları ile karşı karşıya kalan Osmanlılar varlıklarını her şeye rağmen kuvvetler dengesi politikası ile I. Dünya Savaşının sonuna kadar devam ettirmeyi başarmışlardır. Bunu takip eden beş yıl içinde (1918-1923) Türklerin sadece devletlerini değil, tüm yaşam

ve varlıklarını devam ettirebilmek için verdikleri amansız mücadele daha sonraki dönemlerdeki politikalarının oluşumunda çok derin izler bırakmıştır (AKGÖNENÇ, 1995, s. 448).

Tarihi Görev Anlayışı: Anadolu yarımadasında beylikler kurmaya başladıklarından bu yana kendilerini büyük akınların (Haçlılar), zıt kuvvetlerin mücadelelerinin (Bizanslılar ve Abbasiler) arasında bulan Türkler, aynı zamanda kendilerini büyük bir misyonun içinde de bulmuşlardır. İlk defa akıncılar ve sonra da uç beyleri olarak tarihi bir görev üstlenmişlerdir. Halifenin hizmetinde olmaları icabı üstlendikleri mesuliyet daha da artmış ve daha sonraki devrelerde Müslüman Selçuk ve Osmanlı devletleri olarak İslam dünyasının hamisi ve kalesi gibi büyük tarihi bir görevi imparatorluklarının 1918'de son bulmasına kadar sürdürmüşlerdir (AKGÖNENÇ, 1995, s. 448).

Türkiye Cumhuriyeti'nin (T.C.) kuruluşundan sonra Halifeliğin ilgası ile bu konudaki resmi mesuliyet ve görev yükümlülüğü sona erdirilmiştir. Buna rağmen günümüzde çeşitli uluslararası olayın gelişimi sırasında, resmi olmamakla beraber, toplum içindeki tarihi görev anlayışı kendisini kuvvetle hissettirmektedir. Dış gelişmeler icap ettirdikçe, bu anlayış ve hissiyat toplum içinde çeşitli şekillerde; tarihten gelen mesuliyet, kültür ve geçmişe olan bağ ve saygı olarak ifadelerini bulmaya devam edecektir.

"Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" Prensibi: Son iki yüzyıl içinde yapılan sayısız savaşlar ve çoğunun sonucunda uğranılan büyük kayıplar, devlet olarak Osmanlıyı yıkıma sürüklemiştir. Millet olarak büyük bir moral bozukluğu yaşanmış, adeta özgüven sarsıntıya uğramıştır. Kurtuluş Savaşının zaferle sonuçlanmasından ve Misak-ı Milli sınırları içinde T.C.'nin kurulması sonrası kabul edilen ve uygulamaya konan önemli bir prensip, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" prensibi olmuştur. Bu, ilk bakışta görüldüğü gibi idealist bir deyim olmasından ziyade, son derece gerçekçi ve pratik bir yaklaşımın ifadesidir. Sonsuz savaşlardan yorgun ve büyük kayıplarla çıkan toplum liderleri, milletin bekası, ülkenin kalkınması, toplumun kendini toplaması ve iyileşmesi için barışın zorunlu bir ilke ve süreç olduğuna inanmışlar ve bunu böyle bir formülle uygulamaya koymuşlardır (AKGÖNENÇ, 1995, s. 449).

Komşularıyla daha olumlu düzeyde ilişkilere girebilmek, tamamen yıpranmış olan toplum ve ülkeyi kalkındırabilmek için barışın, verimsiz savaş harcamaları yerine üretim ve kalkınma çabalarının gerçekleştirilmesinin şart olduğu kabul görmüştür. Bu evrensel sulh çağrısı ve uygulaması 1923'ten sonra Türk Dış Politikasının temel faktörlerinden birisi olmuş, diğer bazı ana prensiplere göre öncelik kazanmıştır.

31. Siyasi İlişkiler

Ukrayna ile Türkiye ilişkileri, iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve kültür işbirliğinin bütün alanlarını kapsayan anlaşmalara dayanarak gerçekleşmektedir. İki ülke arasında 70'ten fazla anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar çerçevesinde protokol ve görüşmeler prosesi yürütülmektedir.

İkili ilişkilerde yeni dönem gerçek anlamda 1991 Ağustos'ta Ukrayna'nın bağımsızlığına kavuştuğunda başlar. Türkiye Ukrayna'nın bağımsızlığını 16 Aralık 1991 tarihinde tanımıştır. 20 Kasım 1991 yılında Ukrayna ile Türkiye arasında konsolosluk ilişkileri oluşturulmuştur. 3 Şubat 1992 tarihinde iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin oluşturulması hakkında Protokol imzalanmıştır. 3 Nisan 1992'de T.C.'nin Kiev Büyükelçiliği açılmış, 3 Ocak 1993 tarihinde Ankara'da Ukrayna Büyükelçiliği resmi olarak faaliyete başlamıştır (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.16).

Ukrayna ile Türkiye arasında diplomatik ilişkilerin oluşturulduğu Şubat 1992'den sonra 12 yıla yakın zaman geçmiştir. Bu dönemde iki ülkenin en önemli başarılarından biri de, Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin yapıcı ortaklık seviyesine yükseltilmesidir.

İki ülke arasında her hangi bir siyasi sorun bulunmamaktadır. Ukrayna ve Türkiye'nin stratejik hedefleri benzerdir. Ukrayna'nın temel hedefleri AB ve NATO'ya tam üyelik kazanmaktır.

Ukrayna ile Türkiye arasında bütün düzeylerde yoğun siyasi diyalog sürdürülmektedir. Bağımsızlıktan bugüne Ukrayna Cumhurbaşkanları dört defa Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuşlardır. Aynı şekilde Türkiye Cumhurbaşkanları da dört kere Ukrayna'ya resmi

ziyaret gerçekleştirmişlerdir. İki devletin Cumhurbaşkanı uluslararası forumlar çerçevesinde devamlı olarak görüşmeler yapmaktadırlar.

Hem Ukrayna'da hem Türkiye'de parlamento çoğunluklarıyla desteklenen yeni hükümetler iş başındadır. Ukrayna'da hükümet ilk defa parlamento çoğunluğuyla desteklenmektedir. Şimdi ikili ilişkilerin daha da hızlı gelişmesi için bütün önkoşullar mevcuttur (EURT, 2003b, s.2).

310. Resmi Ziyaretler ve Diğer Temaslar

İki ülke ilişkilerinde resmi ziyaretlerin ve kurullar arası temasların önemi büyüktür. Dolayısıyla en üst düzeyden en alta kadar siyasi, askeri ve ticari temaslar, ikili ve çok taraflı ilişkilerin geliştirilmesinde kilit rol oynamaktadır. Resmi ziyaretler ve diğer temaslar tarih sırasına göre verilmiştir.

İlki 1991 yılı Mart ayının 12-14'ünde dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından gerçekleştirilen Ukrayna'ya en üst düzeydeki resmi ziyaretler, müteakip yıllarda karşılıklı olarak devam etmiş ve gerek Cumhurbaşkanı gerekse Başbakanlar ve Bakanlar seviyesindeki resmi ziyaretler sırasında iki ülke yöneticileri siyasal, sosyal, askeri ve kültürel alanlarda olduğu gibi ticari ve ekonomik alanlarda da birçok anlaşma ve protokole imza atarak her alandaki işbirliğinin gelişebilmesi için yasal zemini oluşturmuşlardır (MHITARYAN, 1996, s.5).

6 Mart 1992 tarihinde Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin Ukrayna'ya ilk ziyaretini gerçekleştirmiştir. Görüşmelerde Karabağ sorunu hakkında tam bir görüş birliği sağlandığı açıklanmış, Ukrayna Dışişleri Bakanı Zilenko'nun, Karadeniz'in mümkün olan en yüksek düzeyde silahsızlandırılması önerisini Çetin olumlu bulmuştur (BYEGM, 2004a, s.12).

Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kravchuk 1992 yılında Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuştur. İkili ilişkilerin geliştirilmesi için yeni adımlar atılması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede 4 Mayıs 1992'de Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanmış ve anlaşma 1994 yılında yürürlüğe girmiştir (TKAÇENKO, 2003, s.12).

Parlamentolar düzeyinde Ukrayna'ya ilk ziyareti, Ekim 1992'de TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) adına Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk gerçekleştirmiştir. Ukrayna ve Türkiye parlamenterleri devamlı olarak uluslararası teşkilatların parlamento organları, ayrıca Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi ve KEİPA (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi) çerçevesinde işbirliği yapmaktadır (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.18).

1994 yılında, askerî ve teknik işbirliği alanında bir anlaşmaya imza atan iki ülke, düzenli olarak, karşılıklı askerî heyet ziyaretlerini başlatmışlardır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yaklaşık 150 milyar ABD doları değerindeki yeniden silahlanma programı, Ukrayna-Türkiye askerî ve teknolojik işbirliği açısından yeni olasılıklar getirmiştir. Ancak bu konuda somut gelişmeler olmamıştır (PARAHONSKIY, 2001, s.260).

7 Nisan 1994 yılında Ukrayna Dışişleri Bakanı Anotoli Zlenko çalışma ziyareti için Ankara'ya gelmiştir. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in daveti üzerine gelen A. Zlenko'ya, Ukrayna-Rusya arasındaki anlaşmazlık nedeniyle zaman zaman Türkiye'yi zor durumda bırakan doğalgaz sorununun çözümü için uyarıda bulunulurken; Zlenko, Ukrayna ile Rusya arasında doğalgaz konusunda bir anlaşmanın sağlanmasının an meselesi olduğunu ve Türkiye'yi zor durumda bırakacak hareketler içinde olmalarının söz konusu olmadığını bildirmiştir (BYEGM, 2004b, s.13).

30 Mayıs-1 Haziran 1994'te, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, dönemin Cumhurbaşkanı L. Kravchuk'un davetlisi olarak Ukrayna'ya ziyarette bulunmuştur. Türkiye'nin Kırım tatarları için Kırım'da bin konut ve sosyal tesisler yapılması konusunda bir proje geliştirilmesi kararlaştırılmıştır (MHITARYAN, 1996, s.8)

13-14 Eylül 1995 tarihlerinde Kiev'de Karadeniz Bölgesi ülkelerinin vali ve belediye başkanlarının katılımı ile KEİ üyesi ülkelerin yanı sıra Türkiye ve Ukrayna arasında da işbirliğinin derinleştirilmesini amaçlayan bir "yuvarlak masa" toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıda kentlerin altyapılarına ilişkin problemler ve Karadeniz ülkeleri arasındaki işbirliği konuları görüşülmüştür (MHITARYAN, 1996, s.10).

Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kuchma, 25-27 Kasım 1996 tarihlerinde Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuşlardır. Türk-Ukrayna Hükümetlerarası Ticari ve Ekonomik İşbirliği Komisyonu'nun Ankara'da yapılan Birinci Dönem Toplantısı dolayısıyla Türkiye'ye gelmiştir (T.C.KBTM, 2000, s.1).

Ukrayna'ya, 12-13 Şubat 1998 tarihleri arasında Başbakan Mesut Yılmaz, resmi ziyarette bulunmuş, bu ziyarette hükümetler arası diyalog başlatılması kararlaştırılmıştır (T.C.KBTM, 2003, s.44).

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kuchman'ın davetine icabetle, 21-23 Mayıs 1998 tarihlerinde Ukrayna'ya üç günlük resmi bir ziyarette bulunmuştur. İki ülke arasındaki işbirliği ve ortaklığın, müşterek yarar zemininde geliştirilmesi ve derinleştirilmesi hususunda mutabık kalınmış, ikili ilişkilerin geliştirilmesine imkan verecek bazı önemli belgeler imzalanmıştır (BYEGM, 1998, s.2).

Şubat 1998'deki Türkiye Başbakanının ziyaretine aynı yılın Ekim Ayı'nda Ukrayna Başbakanı karşılık vermiştir. Bu ziyaret Ukrayna Başbakanları adına ilk ziyaret olarak kayıtlara geçmiştir (TKAÇENKO, 2003, s.12).

Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kuchma'nın 1999 yılında Türkiye'ye resmi ziyaretinde karşılıklı güven tazelenmiştir (TKAÇENKO, 2003, s.12).

21-23 Mayıs 1999'de Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Ukrayna'ya resmi ziyarette bulunmuşlardır. Ziyaretin amacı ikinci kez seçilen Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kuchma'yı tebrik etmek ve Kuchma'nın yemin ve takdis törenlerine katılmaktır. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e Devlet Bakanı Ş. Sina Gürel ve üst düzey görevlilerden oluşan heyet eşlik etmiştir (T.C.DB, 1999, s.4).

Ukrayna ile Türkiye Savunma Bakanlıkları arasında temaslar hızlı gelişmektedir. Bu temaslara bir örnek olarak; Mart 2000 tarihinde Ukrayna Savunma Bakanı O. Kuzmuk Türkiye'ye resmi ziyaret için gelmiştir (TKAÇENKO, 2003, s.12)

Ukrayna güneydeki en önemli ortağı olarak Türkiye'yi görmektedir. Bu çerçevede Ukrayna Dışişleri Bakanı Borys Tarasiuk, 20-21 Mart 2000 tarihleri arasında, Türkiye'ye resmi bir ziyaret dolayısıyla gelmiştir (PARAHONSKIY, 2001, s.259).

Ukrayna ile Türkiye Savunma Bakanlıkları arasında temaslar hızlı gelişmektedir. Ekim 2000 tarihinde Kiev'de Ukrayna ile Türkiye arasındaki Savunma Sanayisi İşbirliği Komisyonu'nun ilk toplantısı yapılmıştır (TKAÇENKO, 2003, s.12).

Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kuchma 22-24 Kasım 2000 tarihlerinde Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Kuchma'nın bu ziyareti, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 30 Mayıs-1 Haziran 1998 tarihlerinde Ukrayna'ya yapmış olduğu ziyaretin iadesini teşkil etmektedir. Cumhurbaşkanı Kuchma'ya üst düzey yetkililer eşlik etmiştir. Ukrayna Cumhurbaşkanı Kuchma'nın ziyareti sırasında, Türkiye ve Ukrayna arasında 9 anlaşma imzalanmıştır. Bunlar; Türkiye-Ukrayna Ortak Bildirisi, Türk Hükümeti ile Ukrayna Bakanlar Kurulu Arasında Nükleer Kazaların Erken Bildirimi ve Nükleer Tesislere İlişkin Anlaşma, Türkiye ile Ukrayna Arasında Hukuki Konularda Adli Yardımlaşma ve İşbirliği Anlaşması, T.C. Adalet Bakanlığı ile Ukrayna Adalet Bakanlığı Arasında İşbirliğine İlişkin Protokol, T.C. Sağlık Bakanlığı ile Ukrayna Sağlık Bakanlığı Arasında İlaç ve Eczacılık Alanında İşbirliğine İlişkin Protokol, Türk Hükümeti ile Ukrayna Hükümeti Arasında Askeri-Teknik Alanda Bilgi ve Belgelerin değişimi Anlaşması, T.C. Ulaştırma Bakanlığı ile Ukrayna Bilişim ve Haberleşme Devlet Komitesi Arasında Posta ve Haberleşme Alanlarında İşbirliği Anlaşması, Anadolu Ajansı (AA) ile Ukrayna Milli Haber Ajansı (Ukrinform-DİNAU) Arasında İşbirliği Anlaşmasıdır (T.C.DB, 2002c, s.20).

İki ülke içişleri bakanlıkları arasındaki ilişkiler derinleşerek gelişmektedir. Bu çerçevede Ukrayna İçişleri Bakanı Y. Karçenko Kasım 2000'de resmi bir ziyaret dolayısıyla Türkiye'ye gelmiştir (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.18).

Türk Hükümeti ile Ukrayna Hükümeti arasında 4 Mayıs 1992 tarihinde imzalanan Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın 10. Maddesi uyarınca kurulan Türk-Ukrayna Hükümetlerarası Ticari ve Ekonomik İşbirliği Komisyonu'nun İkinci Dönem Toplantısı 13-15 Aralık 2000 tarihlerinde Kiev'de yapılmış, toplantılarda Türk Heyetine Devlet Bakanı

R. Kazım Yücelen, Ukrayna Heyetine ise Ekonomi Bakanı V. Rohoviy başkanlık etmiştir (T.C.KBTM, 2000, s.1).

Ukrayna Parlamentosu Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı O. Puhkal başkanlığında Ukrayna'nın KEİPA'daki heyeti 19-23 Mayıs 2001'de Türkiye'yi ziyaret etmiştir (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.18).

Mart Ayındaki ziyarete karşılık olmak üzere, 8-10 Ağustos 2001 tarihlerinde de Türkiye Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu Ukrayna'yı ziyaret etmiştir (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.18).

2001 Aralık Ayında ise iki ülke savunma bakanları Antalya'da gerçekleşen Güney ve Doğu Avrupa Savunma Bakanları Toplantısı çerçevesinde çeşitli görüşmeler yapmışlardır (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.18).

Türk Hükümeti ile Ukrayna Hükümeti arasında imzalanan Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın 10. maddesi uyarınca kurulan Türk-Ukrayna Hükümetlerarası Ticari ve Ekonomik İşbirliği Komisyonu'nun Üçüncü Dönem Toplantısı 29-31 Ocak 2002 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır. Türk heyetine Devlet Bakanı Y. Karakoyunlu, Ukrayna Heyetine ise Başbakan Yardımcısı V.Rohoviy başkanlık yapmıştır (T.C.KBTM, 2003, s.44).

10-12 Haziran 2002'de dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem Ukrayna'ya (Kiev) resmi bir ziyarette bulunmuştur. Ziyarete, karşılıklı olarak resmi temsilciliklerde ve uluslararası kuruluşlarda görevli olan personelin aile bireylerinin çalışmalarına olanak sağlayan "İkili İstihdam Anlaşması" ile "Beden Eğitimi ve Spor Alanında İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. İsmail Cem Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kuchma tarafından da kabul edilmiştir (T.C.DB, 2002a, s.9).

25 Haziran 2002'de Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kuchma, İstanbul'da düzenlenen KEİ Devlet ve Hükümet Başkanları toplantısına katılmıştır (T.C.DB, 2002b, s.3).

Türkiye başta olmak üzere Avrasya ülkelerinin ekonomik potansiyellerinin en kısa zamanda, en verimli şekilde kullanılmasını amaçlayan “5. Avrasya Ekonomi Zirvesi”, 26-28 Eylül 2002 arasında İstanbul’da gerçekleştirilmiştir. Zirveye ABD, Almanya, Yunanistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Gürcistan, Beyaz Rusya, Hırvatistan, İran, İspanya, İsrail, İtalya, Japonya, Kazakistan, Kırgızistan, KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti), Macaristan, Makedonya, Özbekistan, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, Suriye, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Yugoslavya davet edilmiştir. İstanbul Ticaret Odası yapılacak zirveye yaklaşık 30 ülkeden üst düzey yetkililer katılmıştır. Zirvenin amacı başta Türkiye olmak üzere Avrasya ülkelerinin ekonomik potansiyellerinin en kısa sürede, en verimli şekilde kullanılmasının sağlanması, ülkelerin ekonomik zenginliklerinin, tarihi, turistik, kültürel, sosyal ve coğrafi özelliklerinin dünyaya tanıtılması, bölgenin ekonomik potansiyelinin dünyadaki bütün yatırımcılara tanıtılması, yabancı sermaye girişinin hızlandırılması ve Avrasya’nın dünyanın ekonomi, ticaret ve finans merkezi haline gelmesinin sağlanmasıdır (TDB, 2002a, s.5).

Türk-Ukrayna Hükümetlerarası Ticari ve Ekonomik İşbirliği Komisyonu’nun Dördüncü Dönem Toplantısı 25-26 Şubat 2003 tarihleri arasında Kiev’de yapılmıştır. Türkiye’yi büyükelçi A. Bilge Cankorel temsil etmiştir (DINAU, 2003, s.2).

T.C. Kiev Büyükelçiliğince, Büyükelçi Bilge Cankorel Başkanlığında, Ticaret Müşaviri, Askeri Ataşe ile DEİK Türk-Ukrayna İş Konseyi Başkanı, Ukrayna’da yerleşik Türk işadamları, Türkiye’de faaliyette bulunan ve Ukrayna’ya ilgi duyan işadamlarından oluşan bir heyet tarafından 24-28 Şubat 2003 tarihleri arasında Ukrayna’nın önemli sanayi ve ticaret merkezlerinden olan Dniyepetrovsk ve Donetsk şehirlerine bir iş seyahati gerçekleştirilmiştir. Seyahat programı uyarınca, Dniyepetrovsk ve Donetsk şehirlerinde T.C. Kiev Büyükelçiliği başkanlığındaki heyet tarafından ilgili şehrin Valisi, Belediye Başkanı ile Sanayi ve Ticaret Odası ziyaret edilmiş ve Türkiye’nin Ukrayna’nın ticaretindeki önemi vurgulanarak, ziyaretle iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve ticari ilişkinin daha da geliştirilmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir. Program esnasında, DEİK üyesi işadamları adı geçen şehirlerdeki işadamlarıyla ikili görüşmelerde bulunmuşlar ve iki ayrı demir çelik tesisini ziyaret etme imkanı bulmuşlardır. Söz konusu seyahat hakkındaki haberler Ukrayna basınında da yer almıştır (T.C.KBTM, 2003, s.44-45).

2003 yılı Mart ayında, aralarında Ege Bölgesi Sanayi Odası Başkanı ile Yönetim Kurulu üyelerinin bulunduğu Ege Bölgesi Sanayi Odası'na mensup 30 kişilik işadamları heyeti Kiev'e bir ziyaret gerçekleştirmiştir. GUUAM ve KEİ ülkelerinin katılımıyla Kırım'da gerçekleştirilmiştir. Ziyaret çerçevesinde, Ukrayna Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı ve Kiev Belediyesi Başkan Yardımcısı V. Borisov ile görüşmelerde bulunulmuş, ticari ilişkilerin ve yatırımların geliştirilmesi ile ikili ilişkilerde karşılaşılan sorunlara değinilmiştir. Heyet üyeleri ayrıca, Ukrayna Ticaret ve Sanayi Odası'nda çeşitli sektörlerle mensup Ukraynalı işadamları ile ikili görüşmelerde bulunmuşlardır (POPOVA, 2003, s.8).

2003 yılı Mayıs ayında, Ukrayna Dışişleri Bakanı Anatoly Zlenko Ankara'yı ziyaret etmiştir. Ziyarete Sırasıyla Dışişleri Bakanın Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile görüşmüştür. Görüşmelerde ikili ilişkilerdeki son durum değerlendirilmiştir (EURT, 2004a, s.1).

TARİŞ Pamuk Birliği ile Yönetim Kurulu üyelerinden oluşan 6 kişilik heyet ise 2003 yılı Mayıs ayında Kiev'e gelmişlerdir. Heyet için Pamuk Birliğinin iştiğal sahasına giren konularda ikili görüşmeler düzenlenmiş ve heyetin gübre ticareti konusunda büyük firmalar arasında olan bir Ukrayna firması ile görüşme yapması sağlanmıştır (T.C.KBTM, 2003, s.45).

Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül Mayıs 2003'te Ukrayna yetkilileriyle görüşmeler yapmak üzere Ukrayna'ya gitmiştir. Ukrayna Savunma Bakanı Volodymyr Shkidchenko ile bire bir görüşmüş, daha sonra Türk delegasyonu ile bir araya gelmiştir. En son olarak Ukrayna Başbakanı Viktor Yanukovych, ve Dışişleri Bakanı Anatolii Zlenko ile bir araya gelmiştir. Görüşmelerin ana teması NATO ile ilişkiler olmuştur (EURT, 2004b, s.1).

2003 yılı Haziran ayında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Ukrayna'ya resmi ziyarette bulunmuştur. Cumhurbaşkanı L. Kuchma, Başbakan Viktor Yanukovych ve Parlamento Başkanı, Volodymyr Lytvyn ile görüşmelerde bulunmuştur. Güvenlik ve teknik gelişmeler konuları görüşülmüştür. KEİ çerçevesinde Bölgesel Kalkınma projeleri ele alınmıştır. Ayrıca Uluslararası Organizasyonlar içerisinde işbirliği, Avrupa'ya entegrasyon süreci, İki ülke elçiliklerinin mekan problemleri, stratejik araştırma kurumları arası diyalog ve parlamentolararası ilişkiler konuları yetkili organlarca ele alınmıştır. En

önemli gündem maddelerinden birisi de Karadeniz Bölgesinde Güvenliğin geliştirilmesi ve Terörizme karşı birliktelik olmuştur (EURT, 2004c, s.1).

3-4 Haziran'da 2003'te Yalta'da toplanan GUUAM zirvesine Ukrayna'nın davet ettiği ülkelerden olan Türkiye, T.C. Kiev Büyükelçisi Bilge Cankorel tarafından temsil edilmiştir (EURT, 2004e, s.1). GUUAM Ukrayna'nın öncülüğünde kurulan ve Rusya'nın yayılmacılık girişimlerine karşı bir işbirliği modeli olarak görülür (CAFERSOY-SOMUNCUOĞLU, 2001, s.23).

Ukrayna Başbakanı Viktor F. Yanukoviç 1 Aralık 2003 tarihinde Ankara'ya gelmiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile görüşmesinde, terörün önlenmesi konusunda Türkiye'ye destek vererek, tüm ülkelere "ortak hareket" çağrısında bulunmuştur. DEİK'in Ankara'da düzenlediği Türk-Ukrayna İş Konseyi 12. Ortak Toplantısı'na katılmıştır (KANBOLAT, 2004, s.15).

24-27 Şubat 2004'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Başkanlığında bir heyet, Kiev'de düzenlenen KEİ Devlet ve Hükümet Başkanları toplantısına katılmıştır (DİNAU, 2003, s.2).

Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen, 24-27 Şubat 2004 içinde yaklaşık 150 ihracatçı ve müteahhit Türk işadamlarıyla birlikte Ukrayna'ya gitmiş ve Ukrayna ile KEK (Karma Ekonomik Komisyon) toplantısı yapmıştır. Ukraynalı yetkililerle iki ülke arasında çözülmesi gereken sorunlar ele alınmış, ayrıca özel sektörün bu ülkede yaşadığı sıkıntıları çözüme kavuşturmayı amaçları doğrultusunda öneriler sunulmuştur. Ziyaret sırasında Türk ve Ukraynalı işadamları bir araya gelerek iki ülke ticaret hacminin artırılması planlanmıştır (Milliyet Gazetesi, 28.02.2004, s.3).

Parlamento Başkanı Volodymyr Lytvyn 15 Mart 2004'te Ankara'da TBMM Başkanı Bülent Arınç'la, parlamentolararası işbirliği konusunda görüşmelerde bulunmuştur. İlişkilerin düzenli devam etmesi ve takvimler ele alınmış olup, Volodymyr Lytvyn Bülent Arınç'ı Ukrayna'ya davet etmiştir. Ukrayna Parlamento Başkanı daha sonra Ahmet Necdet Sezer Tarafından kabul edilmiştir. Kabulde parlamentolararası işbirliğinin AB standardına uygun olması konusu, Türkiye Ukrayna ilişkilerinin potansiyeli ve Haziran'da İstanbul'da

yapılacak NATO Zirvesi'ne EuroAtlantik oluşumuna Ukrayna'nın katılımı görüşülmüştür (EURT, 2004f, s.1).

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 2-3 Nisan 2004 tarihlerinde Ukrayna'ya resmi bir heyetle ziyarette bulunmuş, Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kuchma ve Başbakan Viktor Yanukoviç ile görüşmüştür. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Yanukoviç ile yaptığı görüşmenin ardından ekonomik ve ticari ilişkilere ivme kazandırması beklenen bir dizi anlaşmaya imza atmışlardır. Türk müteahhitleri, Dinyeper Köprü inşaatı toplam 1.3 milyar proje bedelli 7 köprünün yapımını üstlenmişlerdir. Turkcell ise ziyaret sırasında bugüne kadar realize edilen en büyük proje olan 400 milyon dolarlık Mobil Telefon projesi sözleşmesine imza koymuştur. Ayrıca gezinin ikinci gününde kırım Parlamentosunu ve Mustafa Cemiloğlu'nu ziyaret etmiştir (Türkiye Gazetesi, 04.04.2004, s.13).

2004 yılı itibariyle ticaret hacmi 2 milyar ABD Doları civarında olup bu rakamın 5 milyar ABD Dolarına çıkarılması hedeflenmektedir. Bu çerçevede Nisan 2004'te Ukrayna'ya bakanlar ve 200 iş adamıyla ziyaret yapmıştır. Cumhurbaşkanı L. Kuchma ve Başbakan V. Yanukovich'le görüşmelerde bulunmuş Ukrayna'nın NATO ve DTÖ üyelikleri ve serbest ticaret anlaşması konuları ile Türk işadamlarının Ukrayna ve Kırım'daki yatırımları ve iş bağlantıları temel konular olmuştur. Ukraynalı yetkililerin Kırım'a Türk iş adamlarının yatırım yapmaları çağrısı Türk tarafından olumlu karşılanmıştır (KOÇAK, 2004, s.13).

311. Elçilik-Konsolosluk Hizmetleri ve Diğer İlişkiler

Günümüzde ülkelerin ikili ilişkilerine önem verdiğinin temel göstergesi elçilik, konsolosluk ve bu bağlamdaki diğer faaliyetlerdir. Türkiye ile Ukrayna da karşılıklı elçilik ve konsolosluk faaliyetlerini geliştirerek sürdürmektedir.

1991 yılında yeniden bağımsızlığına kavuşan Ukrayna ile Türkiye arasında diplomatik ilişkiler 1992 yılı Şubat ayında oluşmaya başlamış, bu tarihten iki ay sonra Türkiye'nin Kiev Büyükelçiliği açılmış, 1993 yılı Ocak ayında da Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği faaliyete başlamıştır. O dönemde Ukrayna'nın Türkiye' deki diplomatik misyonu, sadece 3 diplomattan oluşan küçük bir temsilcilik olarak oluşmuştur. Ukrayna-Türkiye ilişkileri

geliştikçe Büyükelçiliğin personel sayısı artmış ve yeni faaliyet alanları açılmıştır. Zamanla Büyükelçilikte Ukrayna'nın çeşitli bakanlıklarının temsilcileri görev yapmaya başlamıştır. Bu gelişme ve genişlemenin nedeni Ukrayna Türkiye işbirliğinde yeni alanların ortaya çıkmasıyla, koordinasyonun daha da geliştirilmesinin gerekmesidir (EURT, 2003c, s.1).

Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği Ukrayna Devletinin yurtdışındaki en büyük 10 misyonundan biridir. Büyükelçilikte halen 17 diplomat çalışmaktadır. Şimdiki Ukrayna Büyükelçisi Ukrayna'nın Türkiye'deki üçüncü Büyükelçisidir. İlk Büyükelçi şu anda Ukrayna'nın Güney Afrika Büyükelçisi olan İhor Turyanskıy, ikincisi şu anda Ukrayna'da Dışişleri Bakanlığı'nda Müsteşar Yardımcısı olan Oleksander Motsyk, şimdiki Büyükelçi Dr. İhor Dolhov'dur (EURT, 2003c, s.1).

312. Elçilik, Konsolosluk ve Ataşelikler

Ukrayna Büyükelçiliği nezdinde halen aşağıdaki misyon ve temsilcilikler faaliyet göstermektedir.

Savunma Ataşeliği: 1994 yılından itibaren Türkiye'de faaliyette bulunmaktadır. Savunma Ataşesi ile Kara ve Deniz Ataşesinden oluşmaktadır.

Ticaret Ataşeliği: 2000 yılından itibaren faaliyette bulunmaktadır. Ticaret Ataşeliği görevlileri hem Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği'nde hem de İstanbul Başkonsolosluğu'nda çalışmaktadır.

Ukrayna İçişleri Bakanlığı Temsilcisi, İrtibat Görevlisi: 2001 yılı başında faaliyete başlamıştır. Ukrayna İçişleri Bakanlığı'nın yurtdışındaki 8 temsilcisinden biridir.

Konsolosluk Bölümü: 1996 yılında Ukrayna'nın İstanbul Başkonsolosluğu açılmıştır. Halen faaliyetlerine devam etmektedir. Bunun yanı sıra Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği'nde Konsolosluk bölümü bulunmaktadır (EURT, 2003c, s.2).

Ukrayna, kırmızı, gri ve yeşil pasaportlara vize uygulamamaktadır. Diğer pasaportlar ile Ukrayna'ya seyahat için vize gereklidir. Ukrayna'nın Ankara'daki Büyükelçiliği ve İstanbul'daki Başkonsolosluğu vize işlemlerini yürütmektedir (T.C.KBTM, 2003, s.67).

Ukrayna Büyükelçiliği Konsolosluk Bölümü'nün ve Ukrayna'nın İstanbul Başkonsolosluğu'nun kayıtlarına göre, Ukrayna ile Türkiye arasındaki temaslar her sene artmaktadır. Bu süreci daha da yoğunlaştırmak üzere Ukrayna, Türkiye vatandaşları için mümkün olduğu kadar vize rejimini kolaylaştırmıştır. 2001 Şubat ayından itibaren Ukrayna sadece AB, ABD ve İsviçre için uygulanan tam destekleme rejimini Türkiye için de uygulamaya başlamıştır. Bu rejim, hemen hemen herkes için davetiye gerekmeden Ukrayna'ya vize alma imkanı tanımaktadır. Üstelik Ukrayna yük araçlarının Ukrayna üzerinden transit geçme şartlarını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Günümüzde Ukrayna ve Polonya üzerinden geçen ve Kuzey-Batı ve Doğu Avrupa'ya giden yol teknik formaliteler açısından da en uygun yol olmuş durumdadır (EURT, 2003c, s.6).

313. İçişleri Organları Arasında İşbirliği

Ukrayna ve Türkiye polisleri arasındaki işbirliği iyi yürüyen işbirliğinin en iyi örneklerindedir. Ukrayna irtibat görevlisinin Türkiye'de bulunduğu süre içerisinde, 2001 yılı başından itibaren birkaç başarılı ortak operasyon gerçekleştirilmiştir. Taraflar arasında bilgi değişimini hızlandıran teknik araçların değişimi yapılmıştır (EURT, 2003c, s.6).

Ukrayna ve Türkiye illeri arasındaki işbirliği, Ukrayna Türkiye ilişkilerinin önemli bir parçası durumundadır. Ukrayna hükümeti ikili ilişkilerin daha da gelişmesinin büyük imkanlarını bu alanda görmektedir. İlk sonuçlar bunu çok iyi kanıtlamıştır.

Yerel yönetimler, ticaret ve sanayi odaları ve üniversiteler olmak üzere çeşitli düzeylerde gerçekleşen iller arasındaki temaslar, Ukrayna-Türkiye işbirliğinde yeni alanların ve imkanların keşfedilmesine yol açmıştır. Kardeş illerin olumlu örnekleri arasında Kiev ile Ankara, Odessa ile İstanbul, Sumı ile Muğla, Skadovsk ile Zonguldak sayılabilir. Ayrıca Donetsk ile İzmir, Rivne ile Aydın, Zaporijya ile İçel, Kırım Özerk Cumhuriyeti ile Antalya, Sevastopol ile Kocaeli arasında işbirliği yapılması konusunda anlaşmaya varılmış olup, yakın zamanda resmiyet kazanacaktır. Kardeş ilçe olan Podil

(Kiev) ve Çankaya (Ankara) belediyeleri ise aralarındaki dostluk ilişkilerini sürdürmektedir (TKAÇENKO, 2003, s.15-16).

Sadece Kiev ve Ankara'nın resmi kuruluşları arasında değil Ukrayna ve Türkiye milletleri arasında dostluk köprüsü oluşturan iller arasındaki işbirliğinin önemli bir parçası da her sene gerçekleşen çocuk değişim programlarıdır. Bu programlar sayesinde çocuklar karşılıklı değişimlerle yeni şeyler öğrenme imkanı elde etmektedirler. Böyle değişimleri Sumı ve Muğla (iki taraftan da 80 çocuk), Skadovsk ve Zonguldak (iki da taraftan 40 çocuk) yapmaktadır (EURT, 2003c, s.5).

Ukrayna, Türkiye'de 17 Ağustos (Gölcük, Sakarya) ve 12 Kasım (Düzce) 1999 tarihlerinde meydana gelen yıkıcı depremlerden sonra Türkiye'ye kurtarma ve doktor ekiplerini ilk gönderen ülkeler arasında yer almıştır. Ukrayna'dan bir hastanenin çalıştığı Körfez şehrinde, deprem felaketleri sırasında Körfezlilere tıbbi yardım veren Ukraynalı doktorlara bir teşekkür simgesi olarak "Ukrayna" ismiyle bir cadde açılmıştır (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.23).

Türkiye, Ukrayna'daki Zakarpattya bölgesinde meydana gelen sel felaketlerinin sonuçlarının giderilmesi sırasında yardım olarak Ukrayna'ya arama kurtarma aletleri, makineler, güçlü pompalar, ilaç ve giyim malzemeleri göndermiştir. Çernobil'deki "Ukrıttya" tesisinin kurulmasının finanse edilmesine katkıda bulunmak için gerekli kaynağı sağlamıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi de, Çernobil felaketinden etkilenmiş olan bölgelerde yaşayan Ukraynalı çocukların büyük bir grubuna Türkiye'de tatil yapma imkanı sağlamıştır (TKAÇENKO, 2003, s.16).

32. Askeri Alanda İşbirliği

Güvenlik konusu ülkelerin dış politikalarının vazgeçilmezlerindedir. Öyle ki Türkiye ve Ukrayna'nın bulunduğu coğrafyanın güvenlik bakımından dünyada eşi yoktur denebilir. Günümüzde terör faaliyetlerinin farklı boyutlarda ve artarak devam etmesi konunun önemini bir kat daha artırmıştır. Askeri ilişkiler bu çerçevede oluşturulmuştur.

Her iki ülke de Karadeniz Bölgesi'nde askerî güvenliğe ve çevre güvenliğine ilişkin sorunları dile getirmekle doğrudan ilgilenmişlerdir. Son yıllarda bölgede gelişen yeni jeopolitik koşullar altında Türkiye ve Ukrayna'nın çıkarlarının büyük ölçüde uyuşabileceği güç dengeleri arayışı oluşmuştur (PARAHONSKIY, 2001, s.259-260).

En önemli sorun Karadeniz donanması ve bölgedeki askeri faaliyetlerdir. Günümüzde Karadeniz' de bulunan savaş gemilerinin okyanusa açılmaları ancak İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerinden mümkün olmaktadır. Karadeniz' de halen 800 adet gemiden oluşan bir donanma bulunmaktadır. Hudutları çevresinde bulunan bu askeri kuvvet Türkiye'yi endişelendirmektedir. Türkiye'nin diğer problemi ise Boğazlar sorunudur. Ukrayna Akdeniz'e ve okyanuslara ancak İstanbul ve Çanakkale üzerinden açılabilir (MHITARYAN, 1996, s.11). Boğazlardan geçiş 1936 Montrö Anlaşması uyarınca yapılmaktadır ve bu anlaşmaya göre barış döneminde gemilere serbest geçiş hakkı tanınmaktadır (GÜRÜN, 1991, s.97).

Boğazlardan geçiş konusunda 2001'deki Varyag'ın geçişi meselesi kamuoyunu yoğun bir şekilde meşgul etmiştir. Varyag deniz hukukuna göre; motoru, dümeni ve kendi kendine hareket kabiliyeti olmadığı için, gemi sayılmamakta nesne veya bir platform olarak kabul edilmektedir. Varyag'ın geçişi çok özel bir geçiş olduğundan dolayı Türk Boğazlarından diğer geçişler için emsal teşkil etmemektedir. Varyag gemi olmadığı için boğazlardan geçişi düzenleyen Montrö Boğazlar Sözleşmesi hükümlerine tabi değildir. Bu sözleşme hükümleri uyarınca geçiş serbestisinden faydalanma imkanı yoktur. Geçiş tamamen Türkiye'nin izin verip vermemesine bağlıdır. 1998'de Varyag'ın geçişiyle ilgili talep olmuş ancak Türkiye izin vermemiştir. İzni 2001'de vermiştir. Ayrıca Türkiye açısından boğazlardan geçecek platformun hangi amaçla kullanılacağından çok güvenli geçiş geçemeyeceği önemlidir.

Bu problemler askeri ilişkilerin bir çatışma stratejisi şeklinde gelişeceği anlamına gelmemelidir. Her iki ülkenin de birbirlerine olan ihtiyaçları sorunların ikinci plana itilmesini sağlamıştır. Aslında bu sıralananlar halihazırda bir problem değildir.

Ukrayna'nın stratejik önemi, onu Türkiye'nin dış politikası bakımından önemli konuma getirmektedir. Türkiye'yi kendisi için Orta Doğu ve Akdeniz'e çıkış fırsatı

bakımından anahtar ülke olarak tanımlayan Ukrayna, dış politikasının güney ekseninde Türkiye'yle ilişkilerini geliştirmeyi önemli dış politika hedeflerinden biri olarak görmektedir. Türkiye için ise Ukrayna, Karadeniz bölgesinin etkin gücü olması, Rusya'nın Karadeniz'e çıkışını önleyen ve Kırım Tatarları bağlamında önemli bir ülke konumundadır. İki ülke arasında, Ukrayna'nın bağımsızlığından bugüne kadar geçen süre zarfında hiçbir gerginlik yaşanmamıştır (PARAHONSKIY, 2001, s.260).

Her iki ülke bölgede güç dengesinin sağlanmasında, eski SSCB cumhuriyetlerinin bağımsızlığının güçlenmesi noktasında ortak çıkarlara sahiptir. Türkiye açısından Ukrayna'nın uluslararası tercihleri bölgesel dengeleri önemli ölçüde etkileyecek durumdur. Batıya dönük, demokrasinin hakim olduğu istikrarlı bir Ukrayna bölgede Rusya'nın yayılmacı girişimlerine karşı ve Karadeniz ve Kafkasya'da istikrarın sağlanması noktasında Türkiye için iyi bir müttefik anlamına gelmektedir. Buna karşılık stratejik tercihlerini Rusya'dan yana koyan bir Ukrayna Karadeniz bölgesinde yeni bir istikrarsızlık kaynağı olacaktır (CAFERSOY-SOMUNCUOĞLU, 2001, s.33-34).

320. Ukrayna'nın Bölgesel Çıkarları ve Güvenliği

Ukrayna'nın ulusal güvenliğini tüm Avrupa çapında bir güvenlik sisteminin oluşturulmasına bağlantılı olarak görmektedir. Bunun sebepleri, böyle bir sistemin güvenli ve elverişli bir siyasal ortam sağlayacağı gerçeğine olduğu kadar, Ukrayna'nın bağımsızlık ve bütünlüğünün, Avrupa güvenliğinin hayati önemde bir unsuru olmasına da dayalıdır. Ukrayna yaklaşık 50 milyon nüfuslu, büyük bir ülke olup Avrupa'nın coğrafi merkezinde bulunmakta ve Avrupa'nın jeopolitik merkezi haline gelmektedir. Ukrayna ve Rusya arasındaki bir çatışma bu nedenle, Avrupa güvenliği açısından felaket niteliğinde sonuçlar doğurabilecektir (HUBERSKY, 1998, s. 124).

Öte yandan, Doğu Avrupa'da söz konusu olabilecek Rus-Alman etkinlik rekabetinin dengeleyici gücü olması mukadder olan Ukrayna'nın bu konumu Türk-Ukrayna ilişkilerinin gelecekteki önemini açık bir şekilde ortaya koymaktadır (DAVUTOĞLU, 2001, s.193).

Ukrayna'nın Avrupa kıtasında istikrarın korunmasındaki kilit rolü, sadece SSCB sonrası topraklarda ulusların Rusya tarafından tek bir devlet altında yeniden bütünleştirilmesinin ve imparatorluk ihtiraslarının yeniden canlandırılmasının başarısında ya da yenilgisinde değil, aynı zamanda Ukrayna'nın NATO ve Rusya arasındaki güç dengesini esastan değiştirebilme potansiyelinde yatmaktadır. Ukrayna Rusya'ya katıldığı takdirde, Rusya konvansiyonel silahlardaki dengesizliği ortadan kaldıracak ya da en azından azaltabilecektir ki; bu da Avrupa'nın askeri ve stratejik durumunda önemli değişikliklere yol açacaktır. Dahası, eski SSCB Cumhuriyetlerinin savunmasının ilk basamağının temel yapı taşları, Ukrayna sınırları içindedir. Ukrayna'nın antibalistik füze sistemlerinden çekilmesi, Rusya'yı kendi topraklarında uygun kompleksler konuşlandırmaya itecektir. Ukrayna olmaksızın savunma amaçlı güçlü bir askeri ittifak oluşturulamayacaktır (The Economist, 1996, s.59).

Durum sadece Rusya için değil aynı zamanda Batı için de benzerdir. Sadece Rusya'nın değil NATO ülkelerinin askeri harcamaları da Ukrayna'nın bağımsızlığını korumasına bağlıdır. Ukrayna Rus askeri ittifakına katılacak ve Rus birliklerine ileriye doğru üslenmiş bir sistem sunacak olursa, NATO'nun ileriye doğru üslenmiş güçlerinin önemli bir kısmını, yeni üyelerinin topraklarına yerleştirmesi gerekecektir. Avrupa güvenlik sistemine katılmak, Ukrayna dış politikası açısından, uygulanabilmesi Avrupa güvenlik sistemlerinin tümü - NATO, AGİT ve AB- ile yakın bir işbirliği ve bütünleşme ABD'nin Avrupa'daki lider rolüne dayanma gerektiren stratejik bir yönelimdir. Rusya ile ilişkilerin normalleşmesi bu ilişkilerin ayrılmaz bir unsuru olmalıdır (HUBERSKY, 1998, s.125).

NATO Avrupa güvenlik sisteminin inşasında en etkili örgüt olduğundan, Ukrayna ile bu örgüt arasındaki kendine has ilişkiler üzerinde durulması gerekir. Son yıllarda Ukrayna'nın NATO karşısındaki tavrı ciddi bir dönüşüm geçirmiştir. Ukrayna'nın askeri ittifaklarla ilişkilerinin temeli, tarafsızlık ve bağlantısızlık amaçlarını dile getiren egemenlik deklarasyonu ile atılmıştır. Bu ilkeler NATO'dan çok Rusya'ya yöneliktir. Çünkü SSCB'nin halefi olarak RF'nin, Ukrayna üzerindeki askeri ve politik iddialarından vazgeçmediği ortadadır. Bu tarafsızlık amaçlarının uygulanması, Ukrayna'nın Taşkent Paketi'ne katılmaya ve askeri alanda müttefiklerle ilişkiler hakkında ikili bir anlaşma imzalamaya davet edilmesini içermiştir (KULLBERG, 1999, s.4). Askeri bloklar

karşısında bağlantısızlık ilkesi, Ukrayna'nın benzer askeri ve siyasal oluşumlardan kaçınmasını sağlamıştır.

NATO'nun Doğu Avrupa'ya açılması, artarak devam eden jeopolitik önemi dolayısıyla Ukrayna ve Avrupa Güvenliği ile Rusya ilişkilerinde yeni bir jenerasyon ortaya çıkarmıştır. Ukrayna NATO'nun genişleme yolunu olumlu görmüştür. Konumu Ruslarinki ile çakışmamakla birlikte yakındır. Bu, Rusya-Ukrayna ilişkilerinde şiddetli anlaşmazlıkların doğmasını önlemiştir. Öte yandan, Ukrayna'nın batı ve doğu bölgelerinin farklı jeopolitik yönelimleri tarafından belirlenen iç ve dış politikasının gereklerine çoğunlukla uyan bağlantısız statüsünü korumasına imkan vermiştir. Ancak, Avrupa askeri ve siyasal blok doğrultularına dönecek olursa Ukrayna'nın güvenlik konusundaki çıkarları, tüm Avrupa çapında güvenliğin önde gelen örgütleri olma şansına en iyi sahip olan askeri ittifaklara yönelecektir. Bu açıdan, NATO'nun doğuya doğru genişlemesi sadece, Ukrayna'nın da bütünleşebileceği tüm Avrupa çapında bir yapıya dönüşmesini eşzamanlı olarak göstermesi açısından verimlidir. Bu yöndeki uygulamaya yönelik adımlar arasında İttifak ile Ukrayna arasında siyasal danışma süreçlerinin ve yüksek düzey ziyaretlerin, güçlenmiş işbirliğinin ve Ukrayna'daki NATO enformasyon faaliyetlerinin önemli ölçüde artması beklenmelidir (FRISBY, 2000, s.769).

Paralel bir politika olarak, Ukrayna'nın dış politikası AGİT'in güçlendirilmesi ve bu örgüt içinde Ukrayna'nın prestijinin korunması hedefine yöneliktir. Ukrayna'nın AGİT içindeki başlıca çabaları önleyici diplomasi mekanizmalarının geliştirilmesini, silahlanma kontrolünü, askeri güvenin sağlanmasını ve demokratik değerlerin geliştirilmesini içermektedir. Ukrayna'nın bağlantısız pozisyonu Avrupa Konseyi üyeliğiyle de güçlendirilmiştir (HUBERSKY, 1998, s.126).

321. Büyük Güçlerin Bölge Güvenliğine Etkileri

Ukrayna ABD'nin Avrupa'daki rolünün devamını istemektedir, zira ABD, güvenlik alanında Rusya-Ukrayna çabalarının pekiştirilmesinde olumlu bir rol oynamıştır. 1994 Ocak ayında ABD yardımı ile üç taraflı bir anlaşma imzalanmış olup bu anlaşma ile Ukrayna, ABD ve Rusya'dan güvenlik garantileri almıştır (ZELİKOW, 1994, s.46).

Ukrayna da ABD'yi kendi ulusal güvenliğinin garantörü olarak görmüş, ekonomik ve siyasi yardım konusunda ABD'ye güvenmek için bir takım gerekçelere sahip olmuştur.

Ukrayna'nın çıkarları Asya-Pasifik bölgesi ile, doğrudan bağlantılı olmamakla birlikte büyük önem taşımaktadır. Asya-Pasifik bölgesi, Ukrayna için gerekli olan sayısız maden rezervine sahiptir. Asya-Pasifik ekonomileri de, mali potansiyelleri ve yüksek teknolojileri nedeniyle Ukrayna için caziptir. Buna ek olarak, Asya-Pasifik bölgesinde güvenliğin inşası deneyimi Ukrayna için oldukça değerlidir. Özellikle Doğu Avrupa Güvenlik Sistemi ve "Rusya Prizması" tarihsel ve kültürel kökleri itibarıyla Ukrayna'nın güvenlik politikasının çerçevesini çizmektedir. Avrupa Güvenliği konusunda Ukrayna Rusya ile olan ilişkilerinde bir güvenlik problemi yaşamak istememektedir (MORONEY, 2000, s.169).

Bölgesel güvenlik sistemlerinin inşası için en verimli doğru, ikili anlaşmalar olarak görünmektedir. Ukrayna güvenlik alanında BDT ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek için bu deneyimden yararlanabilir. Bu yolda, en önemli görev Rusya ile, Ukrayna'ya toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı üzerindeki Rus iddialarına karşı garantiler sağlayacak ve iki ülke arasında eşit ve dostane ilişkiler kurulmasına imkan verecek ikili siyasal düzenlemelerin sonuçlandırılmasıdır (HUBERSKY, 1998, s.127).

Asya-Pasifik bölgesinin güvenliği hakkındaki üç taraflı ABD-Ukrayna-Rusya, Rusya-ABD-Japonya diyalogu ve Güney Pasifik'te nükleer silahlardan arındırılmış bir alan yaratma deneyimi (Rarotong Antlaşması, 1985) Ukrayna'nın yararınadır. Ukrayna, nükleer silahlardan kendi isteği ile vazgeçmiş ve Ukrayna Devlet Başkanı L. Kuchma, Orta ve Doğu Avrupa' da nükleer silahlardan arındırılmış alan düşüncesini birçok kez vurgulamıştır (ZELIKOW, 1994, s.49).

Dolayısıyla, hem Avrupa hem de Asya-Pasifik bölgelerinin içinde yer aldığı bütünleşme süreçleri, temelden yeni bir varlık modelinin, ulus devletlerin uluslararası ilişkilerde barış ve istikrarı güçlendirme çabalarının pekiştirilmesi üzerine kurulu bir modelin kuruluşuna tanık olmuştur. Bu Ukrayna'nın kaderinin bağlı olduğu güvenlik modelidir (HUBERSKY, 1998, s.127).

3210. Rusya'nın Bölge Üzerindeki Planı

Rusya'nın Kafkasya ve Eski SSCB Cumhuriyetleri üzerindeki planı bölge ülkelerinin güvenlik kaygılarını artırmıştır. Ukrayna da bütün olarak batıya yöneldiği için tedirgin olmuştur. Rusya'nın bahsedilen planı incelenecek olursa;

- Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin yine Rusya'nın üssü durumunda kalmasını ve Rusya askerinin yerleştirilmesini sağlamak,
- Kırım, Moldova, Litvanya, B. Rusya, Letonya, Estonya'da Rusya'nın asker yerleştirme ve bulundurma amacı, bu bölgelerin NATO'ya bağlanmasını engellemek, sonuçları çıkarılabilir.

Rusya'nın Kafkasya'daki planları ve oyunları öncelikle Türkiye'ye karşı olup, Baltık ve Kırım'daki tüm planları ve oyunları ise başta Almanya olmak üzere Avrupa'ya karşıdır. Rusya'nın bu plan ve oyunlarını engellemek için yapılması gereken, öncelikle Ukrayna'ya yardım edilmesi ve korunmasıdır (DUDAYEV, 1995, s.21). Yardım etme ve koruma konusu Rusya açısından geçerli olup, Türkiye Ukrayna ilişkileri bakımından bir güvenlik kaygısı anlamına gelebilir

Yukarıda sayılanların doğruluğunu destekler nitelikte bir neden olarak; 23 Nisan 1993'de Boris Yeltsin'in onayladığı Yakın Çevre Doktrini BDT üyelerini Yakın Çevrenin kapsamına alması belirtilebilir. 10 Ocak 2000'de kabul edilen RF'nin Ulusal Güvenlik Doktrini göre de BDT ülkelerini yakın çevre kapsamındadır. Bu Doktrin ve 21 Nisan 2000'de kabul edilen RF'nin Yeni Askeri Doktrini geleneksel Rus politikasının devamı niteliğindedir. Bu doktrinin temel karakteristiği RF ve BDT üyeleri itibariyle ekonomi, askeri ve siyasi alanda yabancı devletlerin nüfuzunun kabul edilmemesidir (KALAFAT, 2004, s.2).

322. Türkiye ve Ukrayna'nın Askeri İlişkileri

Ukrayna ve Türkiye askerleri arasında resmi ziyaretler ve iş ziyaretleri şeklinde yoğun olarak devamlı olarak bütün düzeylerde temaslar sürdürülmektedir. Üstelik, Ukrayna ve

Türkiye askeri gemilerinin her iki ülke limanlarına her sene dostça ziyaret yapmaları artık bir gelenek olmuştur.

Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmaları çerçevesinde, Türkiye’de halen askeri personeli bulunan ülkelerden biri de Ukrayna’dır. Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmaları çerçevesinde, bazı ülkelerin askeri personeli Türkiye’deki akademi ve okullarda ücretsiz olarak eğitilmektedir. 13 ülkelerden birisi olan Ukrayna’nın Türkiye’de eğitim gören askeri personelinin eğitim-öğretim masrafları Türkiye tarafından karşılanmaktadır. Misafir Askeri Personeller Türkiye’de; Harp Akademileri, Harp Okulları, Askeri Liseler, GATA (Gülhane Askeri Tıp Akademisi), Subay Sınıf Okulları ve Astsubay Hazırlama Okullarında eğitilmektedir (TKAÇENKO, 2003, s.16).

BLACKSEAFOR, Karadeniz’e sahil dar devletler arasında (Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, RF, Türkiye, Ukrayna) dostluğun, iyi ilişkilerin ve karşılıklı güvenin daha da güçlenmesine katkıda bulunmak ve Deniz Kuvvetleri arasında karşılıklı kullanılabilirlik ve işbirliğinin güçlendirilmesiyle bölgede barış ve istikrarı geliştirmek amacıyla kurulmuştur (EURT, 2004a, s.1).

Daha çok Ukrayna ve Türkiye’nin çabaları sayesinde kurulan BLACKSEAFOR çerçevesindeki işbirliğini de özellikle belirtmek gerekmektedir. BLACKSEAFOR faaliyeti ne herhangi bir devlete karşı bir harekettir ne de herhangi bir devlete veya devlet grubuna karşı bir askeri ittifak oluşturmaktır. BLACKSEAFOR’un faaliyeti, uluslararası arenada işbirliği ve iyi komşuluk ilişkilerini güçlendirmeyi hedefleyen gayretlere katkıda bulunmaktır. BLACKSEAFOR’a ilişkin tüm kararlar taraflarca oydaşmayla alınacaktır. BLACKSEAFOR, kural olarak en az yılda bir kez Çağrı Kuvveti olarak aktive edilecektir. Taraflar çevre koruma gereklerine saygı duyacak ve BLACKSEAFOR faaliyeti sırasında çevreyi korumak için mümkün olan tüm önlemleri alacaklardır (TKAÇENKO, 2003, s.16).

BLACKSEAFOR’un Görevleri: Arama ve Kurtarma Harekatı, İnsani Yardım Harekatı, Mayın Karşı Tedbirleri, Çevre Koruma Harekatı, İyi Niyet Ziyaretleri, Tüm Taraflarca kararlaştırılacak diğer görevlerdir. BLACKSEAFOR’un bahsedilen görevlerin icrasındaki yeterliliğini ve karşılıklı kullanılabilirliği arttırmak amacıyla tatbikatlar icra edecektir. BLACKSEAFOR, Kara veya Hava Kuvvetlerinden doğrudan bir katılım olmadan sadece

Deniz Kuvvetleri unsurlarından müteşekkildir. Gerektiğinde diğer kuvvetlerin unsurları ile desteklenebilecektir (TKAÇENKO, 2003, s.17).

Kuvvete tahsis edilen unsurlar, kendi ülkelerindeki daimi ana üs mevkilerinde kalacaklar ve müştereken hazırlanmış programlara uygun olarak tatbikat ve eğitim faaliyetleri ile Taraflarca karar alınması halinde, beklenmedik durumlar için gerekli uygun gücü teşkil etmek üzere bir araya geleceklerdir. BLACKSEAFOR, biri Komuta Kontrol Gemisi olmak üzere, Tarafların tahsis edeceği en az 4-6 gemiden müteşekkildir (TKAÇENKO, 2003, s.17).

Anlaşma maksatları için, BLACKSEAFOR'un bayrağı ve amblemi belirlenmiştir. Bayrağın tanımı ve resimleri ile BLACKSEAFOR amblemi bu Anlaşmanın Ekinde kayıtlıdır. Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanlar Komitesi (BSNC), BLACKSEAFOR'un konuşlandırma, görevlendirme ve diğer faaliyetlerinde genel yönlendirme ve kontrolüne yönelik icra makamı olarak tesis edilmiştir (TKAÇENKO, 2003, s.17).

BİO Programı çerçevesinde, Ankara'daki BİO Eğitim Merkezinde Kara, Hava ve Deniz Kuvvetlerinden Ukraynalı subaylar eğitim görmektedir. BİO programı çerçevesinde yapılan tatbikatlara iki ülkenin birlikte katılması da işbirliğinin verimli bir parçasıdır (TKAÇENKO, 2003, s.17).

Ukrayna, Türkiye'de askeri alanlarda düzenlenen fuarlara ve Türkiye Milli Savunma Bakanlığı'nın yaptığı çeşitli ihalelere devamlı katılmaktadır. Ukrayna ve Türkiye askeri heyetleri her düzeyinde karşılıklı ziyaretleri yapmaktadır (EURT, 2003c, s.4).

Türkiye ile Ukrayna, nükleer kazaların erken bildirim ve nükleer tesislerle ilişkin bilgi alışverişi konusunda işbirliği yapmaktadır. İki ülke birbirleri arasında yaşanacak nükleer kazaların ardından birbirlerine derhal destek gücü gönderecek. Herhangi bir radyoaktif sızıntı sırasında iki ülke derhal birbirine haber verecektir. Anlaşmanın en önemli bölümü Türkiye Atom Enerjisi Kurumu ile Ukrayna Tabi Kaynaklar ve Çevre Bakanlığı arasında yapılan bilgi alışverişi anlaşmasıdır (TKAÇENKO, 2003, s.14).

323. Türkiye ve Ukrayna'nın Askeri İlişkilerini Geliştirme Çabaları

Ukrayna ile Türkiye arasında askeri işbirliğinin daha da geliştirilebilmesi için aşağıdaki hususlar önemlidir:

- BLACKSEAFOR'un görevlerin icrasındaki yeterliliğini ve karşılıklı kullanılabilirliğini arttırmak maksadıyla tatbikatlar icra edilmelidir.
- Ukrayna ile Türkiye arasında, askeri alanda karşılıklı ziyaretler, konferanslar, tatbikatlar ve sergiler bilgi alışverişi için yapılmalıdır.
- Harp Akademilerinde eğitim gören subaylar için Ukrayna Milli Savunma Akademisini tanıtmak amacıyla imkanlar sağlanmalıdır.
- Ukrayna Milli Savunma Akademisinde eğitim gören subaylar için Harp Akademilerini tanıtmak amacıyla imkanlar sağlanmalıdır.
- Türkiye'de eğitim görecekt askeri öğrenciler için kontenjan artırılmalıdır.
- Türkçe öğrenmek isteyen Ukraynalı ve Ukraynaca öğrenmek isteyen Türk subaylar için imkanlar sağlanmalıdır (TKAÇENKO, 2003, s.18).

33. Ticari ve Ekonomik Nitelikli İlişkiler

21. yüzyıl ilişkilerinin ekonomik gücün etkisinde olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla ekonomik anlamda yeterli olmayan ilişkilerin önemi günümüzde ülkeler açısından azalmıştır. Bu durumun farkında olan Türk ve Ukraynalı yetkililer ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için çalışmakta ve ticaret hacmini ve yatırımları artırma çabasında içerisindedirler.

1991 yılında SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan eden Ukrayna'yı ilk tanıyan ülkeler arasında yer alan Türkiye, ekonomik açıdan bu ülkeye verdiği önemi ve önceliği Ukrayna'nın bağımsız olmasından itibaren yoğun şekilde devam eden özel sektör temaslarıyla açıkça göstermiştir. Artarak gelişen ticari ilişkiler neticesinde 1992 yılında 126 milyon dolar olan dış ticaret hacmi sekiz kat artarak 1995'te ilk defa 1 milyar doların üzerine çıkmıştır. 1997 yılında ise ticaret hacminin en yoğun olduğu dönem olmuştur (DİE, 1999, s.6). Bu yıldan sonra dış ticaret hacmi çeşitli dalgalanmalarla bu eşğin altına inmeyen bir seyir izlemiştir.

Türkiye Ukrayna'dan büyük ölçüde girdi olarak kullanılan hammadde ve yarı mamul maddeler ithal etmektedir. İthalatın büyük bir kısmını demir-çelik ürünleri, mineral yakıtlar, gübreler, anorganik kimyasallar, hayvansal ve bitkisel yağlar oluşturmaktadır. Türkiye ise Ukrayna'ya özellikle temizlik malzemeleri, elektrikli makineler, plastikler, uçucu yağlar, otomotiv ve yan sanayi ürünleri ve ayakkabılar ihraç etmektedir (ISGOR, 2004, s.2).

1990'lı yıllar boyunca iki ülke arasındaki ticari denge, sürekli Türkiye aleyhine değişmiştir. Türkiye aleyhine süregelmekte olan dış ticaret açığının başlıca nedenlerinden birisi Ukrayna'nın ithalatta uyguladığı yüksek gümrük ve tüketim vergileri olmuştur. Söz konusu vergiler nedeniyle artan ithalat maliyetleri, Türk mallarının Ukrayna pazarındaki rekabet gücünü azaltmıştır (DEİK, 2003b, s.13).

Bununla birlikte, 2001 yılında özellikle Türkiye'de yaşanan devalüasyonun Türk firmaları lehine yarattığı rekabet etkisiyle, Türkiye'nin Ukrayna'ya ihracatı yüzde 12 oranında artarak 289 milyon ABD Doları ile 1997 yılından sonraki en üst düzeyine ulaşmıştır. Diğer taraftan, söz konusu yılda, ihracattaki artışa paralel olarak, Ukrayna'dan ithalatta meydana gelen yüzde 22.8'lik gerileme ile 1994 yılında ticarete Türkiye aleyhine en düşük açık gerçekleşmiştir (DEİK, 2003b, s.13).

Son yıllarda Türkiye ile Ukrayna arasındaki ticari ilişkileri olumsuz yönde etkileyen bazı kısıtlamalar olmuştur. Bunlardan ilki Ukrayna tarafından Temmuz 1998'den itibaren ayçiçeği tohumu ihracatında teminat uygulamasına geçilmesi olmuştur. Bu uygulama çerçevesinde, ayçiçeği tohumu ihraç edecek olan Ukraynalı firmalar önceden mal bedelinin tamamı oranında bir teminatı yatırmak zorundadır. İhracat gelirlerinin Ukrayna'ya getirilmesinin ardından teminat iade edilmektedir. Ayrıca aynı tarih itibariyle alınan başka bir karar uyarınca Ukrayna, fason üretim amacıyla kullanılan metal hurda ve artıklarının ülke dışına ihraç edilmesini, elektronik sanayinin ihtiyaç duyduğu ürünlerin fason üretimi amacıyla ihraç edilenler hariç, geçici olarak sınırlandırmıştır (DİE, 2003, s.15).

İkili ticaretin gerilemesine neden olan bir başka sınırlandırma ise Türkiye'nin giderek artan sıcak ve soğuk haddelenmiş sac ithalatını yerel demir-çelik sektörünü korumak amacıyla kontrol altına alma gerekçesiyle bu ürünlere uygulanan ithalat vergi oranlarını

yüzde 5'ten yüzde 20 ile 30'lara çıkarma kararıdır. Bu kararlar 1997 yılında Türkiye'nin sıcak haddelenmiş sac ithalatının yüzde 41.8'inin, soğuk haddelenmiş sac ithalatının ise yüzde 43.6'sının gerçekleştirildiği ülke olan Ukrayna'da tepki ile karşılanmıştır. Söz konusu ürünleri kullanan sanayicilerin maliyetlerini artırmamak amacıyla üretim açığı olan miktar kadar vergiden muaf tarife kontenjanı açılmıştır (ISGOR, 2004, s.2).

Temmuz 1998'de Ukrayna Hükümeti iki ülke arasındaki toplam ticaretin görünmeyen fakat çok önemli bir bölümünü oluşturan bavul ticaretini kısıtlayıcı tedbirler almıştır. Bu bağlamda Ukrayna vatandaşları ve yabancılar tarafından Ukrayna'ya getirilen ve daha önce her türlü vergiden muaf tutulan 200 Euro değerine kadar olan yolcu beraberindeki eşyanın karayolu ve denizyolu ile getirilenleri vergiye tabi tutulmuştur. Ukrayna Hükümeti tarafından uygulanmaya başlayan bu miktar ve değer sınırlayıcı tedbirler ve gümrüklerde başlayan sıkı denetim neticesinde bavul ticaretinin ve Ukrayna'dan Türkiye'ye gelen turist sayısının gerilemesine de neden olmuştur (DEİK, 2003b, s.16).

1998 Eylül ayından itibaren yaşanmaya başlanan mali kriz nedeniyle bu olumsuzluklar daha da artmış ve ekonomik koşulların yarattığı belirsizlik ve güvensizlik ortamı nedeniyle Ukrayna'ya piyasa araştırması ve iş görüşmeleri için giden Türk firma temsilcilerinin ve işadamlarının sayısında önemli azalma görülmüştür (ISGOR, 2004, s.2).

İkili ticari ilişkiler açısından olumlu bir gelişme Şubat 2000 itibariyle bazı tekstil ve konfeksiyon mamulleriyle hazır eşyanın Ukrayna'ya ithalinde uygulanan gümrük vergilerinin yüzde 50 oranında düşürülmüş olmasıdır. Özellikle giyim eşyalarının gümrük vergi oranlarında yapılan indirimle, Türkiye'ye de uygulanan tavizli gümrük vergi oranları bazında genel koruma oranı yüzde 15 seviyelerine çekilmiştir (DİE, 2003, s.13).

Kasım 2002'de Ukrayna Parlamentosu tarafından kabul edilen ve metal ürünleri ihracatına yeni vergiler getiren yasa, Ukrayna'dan metal ürünleri ithal eden Türkiye tarafından yakından takip edilmiştir. Bu yasaya göre hurda metal ihracatından ton başına 30 Euro'luk gümrük vergisi alınacaktır. Ukrayna'nın AB ile olan ticari ilişkilerini ve DTÖ'ye giriş sürecini olumsuz yönde etkileyebileceği için eleştirilen bu yasanın diğer metal ürünlerinde de etkili olacağı beklentisi oluşmuştur (DEİK, 2003b, s.16).

DİE'nin (Devlet İstatistik Enstitüsü) verilerine göre, 2002 yılı sonu itibariyle Ukrayna'ya 309.4 milyon ABD Doları tutarında ihracat ve Ukrayna'dan 969.4 milyon ABD Doları tutarında ithalat gerçekleşmiştir. Türkiye-Ukrayna dış ticaret hacmi 1.28 milyar ABD Doları olarak kaydedilmiştir. Ukrayna, Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkelerde 13., ihracat yaptığı ülkelerde ise 18. sırada yer almıştır. 2003 yılın Ağustos'una kadar Türkiye'nin ihracatı 250 milyon ABD Doları, ithalatı ise 844 ABD Doları olmuştur. Ukrayna'ya artarak devam eden bir ilgisi bulunmaktadır (DİE, 2004, s.5). Bu veriler daha sonraki yılda da artarak devam etmiştir. Ancak DİE ile Ukrayna Devlet Gümrük Servisi tarafından açıklanan Türkiye-Ukrayna arasındaki dış ticaret rakamları farklılık arz etmektedir.

Türkiye, 1.2 milyar ABD Doları tutarındaki ithalatıyla Ukrayna'nın RF'den sonra 2. büyük ihraç ülkesi konumuna gelmiş durumdadır. Türkiye Ukrayna'nın ithalatında, 183 milyon ABD Doları ile 18. sırayı almıştır. Ukrayna'nın dış ticaret hacminde ise RF, Almanya ve Türkmenistan'ın ardından 4. sırada gelmektedir. Türkiye, 2002 yılı Ukrayna Devlet Gümrük Servisi verilerine göre Ukrayna'nın ithalatında yüzde 1.14, ihracatında yüzde 6.89 ve dış ticaret hacminde yüzde 4.1'lik bir paya sahip olmuştur (T.C.KBTM, 2003, s.45).

2003 yılının ilk 8 aylık dönemine bakıldığında iki eğilim gözlemlenmiştir. Bir yandan Türkiye'nin ihracatı artarken diğer yandan ithalatının da daha hızlı artması nedeniyle ticaret açığı da Türkiye aleyhine büyümüştür. Bu dönemde ihracat, 2002 yılının aynı dönemine göre yüzde 34 artarken, ithalattaki artış yüzde 44 olarak gerçekleşmiştir (DEİK, 2003b, s.15).

330. Ticaret Hacmi (İthalat-İhracat)

Tablo : 4

1992-2003 Yılları Arası Türkiye-Ukrayna Ticareti (1000 ABD Doları)

YILLAR	İHRACAT (X)	İTHALAT (M)	X/M	HACİM	DENGE
1992	35.842	90.003	0.40	125.845	-54.161
1993	39.453	472.706	0.08	512.159	-433.253
1994	76.285	535.071	0.14	611.356	-458.786
1995	198.534	856.340	0.23	1.054.874	-657.806
1996	267.043	744.531	0.36	1.011.574	-477.488
1997	334.622	860.124	0.39	1.194.746	-525.502
1998	274.312	998.775	0.28	1.263.087	-714.463
1999	225.822	773.691	0.29	999.513	-547.869
2000	258.121	981.559	0.26	1.239.680	-723.438
2001	289.179	757.625	0.38	1.046.804	-468.446
2002	310.450	978.142	0.32	1.288.592	-667.692
2002/8	186.748	586.095	0.32	772.843	-399.347
2003/8	250.718	844.258	0.29	1.094.436	-594.080

Kaynak: DEİK, 2003, s.13.

Tablodan da anlaşılacağı üzere artarak devam eden bir ticaret hacmi vardır. Her iki tarafında ortak görüşü; mevcut rakamların yetersiz olduğu ve 2 milyar ABD dolarına yaklaşan hacmin 5 milyar ABD dolarına çıkarılması temel hedef olarak benimsenmesidir. Komşu olan iki ülkenin ticaret hacmi için yetersiz görünen bu rakamlar daha yükseltilmelidir. Zenginin güçlü, güçlünün haklı olduğu bir dönemde dünya arenasında yerini almak isteyen iki ülke ticari ilişkilerin önemini farkında olmalıdır.

331. Ticari ve Ekonomik Nitelikli Antlaşmalar

Türkiye ile Ukrayna arasındaki ticari ilişkilerin temel dayanağı, Türkiye ile Ukrayna arasında 4 Mayıs 1992 tarihinde imzalanan ve 20 Nisan 1994 tarihinde yürürlüğe giren Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasıdır (ASAM, 2003, s.1).

Söz konusu Anlaşma çerçevesinde kurulmuş bulunan Türkiye-Ukrayna Karma Ekonomik Komisyonu I. Dönem Toplantısı 25-27 Kasım 1996 tarihlerinde Ankara'da yapılmış, II. Dönem Toplantısı 13-16 Aralık 2000 tarihlerinde Kiev'de, III.Dönem Toplantısı ise 29 Ocak-1 Şubat 2002 tarihlerinde Ankara'da yapılmıştır. Türkiye-Ukrayna Karma Ekonomik Komisyonu IV. Dönem Toplantısı 2003 yılında Kiev'de yapılmıştır. Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması, 30 Mayıs 1994 tarihinde Kiev'de imzalanmış ve 27 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ile Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması, Ukrayna Cumhurbaşkanı'nın 27-29 Kasım 1996 tarihlerinde, Türkiye'ye ziyaretleri esnasında Ankara'da imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmaların yürürlüğe girmesiyle birlikte iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin hukuki çerçevesi tamamlanmış bulunmaktadır (DEİK, 2003a, s.1).

Resmi Ziyaretler ve Temaslar Kısmında da belirtildiği gibi İlki 1991 yılı Mart ayı içinde dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından gerçekleştirilen Ukrayna'ya en üst düzeydeki resmi ziyaretler, müteakip yıllarda karşılıklı olarak devam etmiş ve gerek Cumhurbaşkanları gerekse Başbakanlar ve Bakanlar seviyesindeki resmi ziyaretler sırasında iki ülke yöneticileri siyasal, sosyal, askeri ve kültürel alanlarda olduğu gibi ticari ve ekonomik alanda da birçok anlaşma ve protokole imza atarak her alandaki işbirliğinin gelişebilmesi için yasal zemini oluşturmuşlardır.

Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kuchma'nın 22-24 Kasım 2000 tarihlerinde Türkiye'yi resmi ziyaretleri sırasında yapılan Türkiye-Ukrayna Ortak Bildirisiyle birlikte, Türkiye ve Ukrayna arasında ticari ve ekonomik alanda bugüne kadar imzalanan anlaşma ve protokoller aşağıda belirtilmiştir:

- Ticari İlişkilerin Geliştirilmesine Dair Protokol
- İş Konseyi Kurulmasına Dair Anlaşma
- Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması
- Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Protokolü (Tarım Bakanlıkları arasında)
- Enerji İşbirliği Anlaşması
- Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması
- Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması

- Karma Ekonomik Komisyonu I, Dönem Toplantısı Protokolü (26 Kasım 1996)
- TSE (Türk Standartları Enstitüsü) ve Ukrayna Devlet Standardizasyon, Metroloji ve Belgelendirme Komitesi Arasında-İşbirliği Anlaşması
- Veterinerlik Alanında İşbirliği Anlaşması
- Ticari Deniz Taşımacılığı Anlaşması
- Hava Taşımacılığına İlişkin Protokol
- Hava Taşımacılığı Anlaşması
- Gümrük İşbirliği ve Karşılıklı İdari Yardıma İlişkin Anlaşma
- Gümrük Müsteşarlığı ile Ukrayna Devlet Gümrük Komitesi arasında Protokol
- Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması
- Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması
- İşadamları ve Kamyon/Otobüs Şoförleri için Müteaddit Vize Verilmesine Dair
- 20 milyon Dolarlık Türk Eximbank Kredi Anlaşması
- Türkiye-Ukrayna Ortak Bildirisi (Cumhurbaşkanları arasında)
- Karma Ekonomik Komisyonu II. Dönem Toplantısı Protokolü (15 Aralık 2000)
- Karma Ekonomik Komisyonu III. Dönem Toplantısı Protokolü(30 Ocak 2002) (T.C.KBTM, 2003, s.41-43).

332. Yatırım İlişkileri ve Müteahhitlik Hizmetleri

Büyük çoğunluğu KOBİ niteliğinde olan Ukrayna'daki Türk firmaları ağırlıklı olarak gıda ve içecek, temizlik malzemeleri, hazır giyim, orman ürünleri, maden ve metal ile inşaat ve inşaat malzemeleri alanında faaliyet göstermektedir. Bu ülkedeki toplam Türk yatırımı 100 milyon dolara ulaşmış durumdadır (DEİK, 2003a, s.4).

Aygaz, Haziran 2000' de Ukrayna menşeli Chem Oil ortaklığı ile Odessa'da Aygaz-Ukraine şirketini kurmuştur. Aygaz-Ukraine'nin ana faaliyet konusu LPG (Liquid Petroleum Gas) ihraç terminali işletmeciliğidir. Şirketin temel amacı, Rusya menşeli LPG'nin İlyçevsk'den gemilerle Samsun ve Marmara Bölgesi tesislerine taşınarak bölge LPG ihtiyacının karşılanmasıdır (DEİK, 2003b, s.18).

Şubat 2001'de Efes Pilsen Bira Grubu, Ukrayna'nın Odessa şehrinde bulunan Çernomor Bira Fabrikası'nın yüzde 51 hissesini alarak bu fabrika ile ortak yatırım gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Fabrikanın yılda 100 milyon litrelik üretim kapasitesi vardır (DEİK, 2003a, s.4).

Turkcell A.Ş.'nin yüzde 65'i Türk, yüzde 35'i Hollanda sermayesi ile Ukrayna'da Novacell adıyla Mobil Telefon operatörü olmak üzere planladığı telekomünikasyon alanındaki yatırım projesi 2003'te beklemeye alınmış (DEİK, 2003a, s.4). Bu Proje Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın Nisan 2004'teki Ukrayna ziyareti sırasında sonuçlandırılmıştır.

Gima A.Ş.'nin de Odessa'da toplam 11.000 m² alan üzerinde, süpermarket, kapalı otopark, sinema, eğlence merkezi vb.'den oluşan bir kompleks projesi mevcuttur. Ayrıca Koç Holding ve ENKA, Kiev'de üç alışveriş merkezi inşaatı için hazırlıklar yapmaktadır (DEİK, 2003a, s.4).

Başer Kimya, Şubat 2003 içinde Olivia Beta Industrial Complex adlı temizlik malzemeleri üretimine yönelik tesislerini hizmete açmıştır. Bir başka Türk firması Evyap'ın da Ukrayna'da yine temizlik malzemeleri alanında yatırımları mevcuttur. İlçevsk kentinde yapılmakta olan sabun ve kozmetik ürünleri üretecek Evyap fabrikası Haziran 2003'te hizmete girmiştir (DEİK, 2003b, s.18).

Ukrayna'daki diğer belli başlı Türk yatırımcı firmaları arasında bisküvi ve şekerleme üretimi yapan Vita-Ukrayna, yine bisküvi üretimi yapan Lord Food, kesme şeker üreten Ata ve spor giyim üreticisi Colins sayılabilir (DEİK, 2003b, s.18).

Ukrayna'daki Türk inşaat firmalarının faaliyetleri Ukrayna'nın içinde bulunduğu finansal imkansızlıklar nedeniyle istenilen düzeyin çok gerisinde kalmaktadır. Bu finansal imkansızlık müteahhitlik firmaları ile Ukraynalı işverenler arasında zaman zaman problemler yaşanmasına sebep olmaktadır (DEİK, 2003a, s.4).

Kiev’de Aysel İnşaat tarafından inşa edilen 5 yıldızlı, 574 yataklı ve 30,891 m²’lik inşaat alanına sahip Intercontinental Hotel’de çalışmalar finans yetersizliği nedeniyle durdurulmuştur (DEİK, 2003a, s.4).

İkili ilişkilerde en büyük ortak proje ise RF’den ithal edilmekte olan doğalgazın Türkiye’ye naklinde kullanılan Ukrayna-Moldova-Romanya-Bulgaristan boru hattının Ukrayna kısmının kapasitesinin artırılması ve bu hatta paralel bir boru hattının tesisi için başlatılan projedir. Proje Ukgazprom, Gazprom ve dört Türk şirketinin (Enka, Entes, Tekfen, Gama) kurduğu Transbalkan şirketi tarafından gerçekleştirilmiştir. Lineer hattın döşeme çalışmaları tamamlanmıştır. Mart 2003’te deneme çalışmaları başlatılıp ve geçici kabul yapılmıştır. Malzeme eksikliği yaşamayan projenin Tuna geçişinin inşası ise suların çok yüksek olması nedeniyle Haziran ayına bırakılmıştır (T.C.KBTM, 2003, s.54).

333. Türk Eximbank

Türk Eximbank’ın 1993 ve 1994 yılı programlarında yer alan Ukrayna’ya 50 milyon dolarlık kredi açılması konusu yürürlüğe konulamamıştır. Bu konuyla ilgili çalışmalar 21 Mayıs 1998’de Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Ukrayna’ya yaptığı resmi ziyaret sırasında bu ülkeye 20 milyon dolarlık finansman imkanı öngören bir protokolün imzalanmasıyla sonuçlandırılmış ve protokol uyarınca Türk Eximbank tarafından Ukrayna’ya 5 milyon doları kredi, 5 milyon doları kısa vadeli sigorta kapsamında kredi, 10 milyon doları ise orta/uzun vadeli sigorta kapsamında kredi olmak üzere toplam 20 milyon dolar tutarında kaynak sağlanması kararlaştırılmıştır (DEİK, 2003b, s.15). Protokol, Ukrayna Parlamentosu’nun kredi tesisine devlet garantisi vermeye yanaşmaması nedeniyle halen yürürlüğe girememiştir (DEİK, Şubat 2003, s.4).

334. Gümrükler, Çeşitli Vergiler ve Harçlar

Ukrayna Sınır Kapılarında Tahsil Edilecek Tek Harç Hakkında Ukrayna Kanunu 1999 yılı, 51 sayılı ve 454 sayfa numaralıdır. Ukraynaca’dan gayriresmi tercüme ile elde edilmiş bilgilerden oluşan bu kısımda çeşitli vergi ve gümrükler ele alınmıştır (EURT, 2003b, s.1). İthalat işlemleri sırasında alınan vergiler: gümrük değeri üzerinden veya ölçü birimi (kg,

adet, çift vb.) üzerinden alınan Gümrük Vergisi ve Özel Tüketim Vergisi, gümrük değeri üzerinden alınan KDV ve gümrük işlemleri için alınan ücretlerdir.

Kırgızistan ve Tacikistan hariç, Ukrayna ile eski SSCB ülkeleri ve Baltık ülkeleri (Estonya, Litvanya, Letonya) arasında imzalanan serbest ticaret anlaşmaları çerçevesinde, lüks tüketim vergisine tabi mallar hariç, söz konusu ülkeler menşeli ürünlerin ithalatında karşılıklı olarak gümrük vergisi alınmamakta, sadece KDV tahsil edilmektedir. Ukrayna'nın RF ve Beyaz Rusya ile yapmış olduğu özel anlaşma çerçevesinde bu ülkeler menşeli ürünlerin ithalatında karşılıklı olarak KDV de tahsil edilmemektedir (T.C.KBTM, 2003, s.62).

İthalatta ödenen KDV oranı yüzde 20'dir. İthalatta KDV, malın gümrük değerine gümrük vergisi, tüketim vergisi ve harçlar ilave edildikten sonra hesaplanır. Ukrayna'dan transit olarak geçen yük taşıtlarının giriş gümrük müdürlüklerine, taşıdıkları malların her çeşidi için ayrı beyanname vermeleri gerekir. Aksi takdirde haklarında eksik beyan veya kaçakçılık suçlaması ile hukuki soruşturma başlatılır (T.C.KBTM, 2003, s.62).

Yabancı yatırımcının Ukrayna'da elde ettiği ve vergisini ödediği kazancını ülkesine transfer etmek istemesi halinde, söz konusu kişinin ülkesi ile Ukrayna hükümeti arasındaki mevcut anlaşmada belirtilen hükümlere bağlı olarak, yüzde 0-15 arasında değişen oranlarda stopaj vergisi tahsil edilmektedir (T.C.KBTM, 2003, s.63).

Ukrayna'ya ithalatta ve Ukrayna'dan ihracatta uygulanan gümrük vergi oranlarına ilişkin Ticaret Müşavirliğinden bilgi alınması mümkün bulunmaktadır (T.C.KBTM, 2003, s.62-63).

335. KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği) İle İlişkiler

Ukrayna'nın KEİ'de kurucu üye olarak bulunması Türkiye ile ilişkilerinde önemli bir yer tutar. Bahsedilen diğer uluslararası örgütlerdeki ikili ilişkilerden KEİ'deki ilişkileri farklıdır.

Ekonomik işbirlikleri milletler arasındaki ekonomik menfaat dengelerinin doğmasını sağladığından, etkilerini siyasal alanda da gösterir. Karşılıklı ekonomik menfaat ağlarının örüldüğü toplumların dış politikalarında gerilim unsurlarının payı azalacaktır. (ÇELİK, 1992, s.2). Ekonomik menfaatlerin çağımızın en temel uluslararası ilişkiler referansı olduğu kabul edilirse; KEİ'nin iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesine katkısı oldukça fazla olacaktır.

KEİ sürecinin 25 Haziran 1992 tarihinde temel ilke, amaç ve hedeflerini belirleyen deklarasyon İstanbul'da imzalanarak, resmen kuruluş süreci başlamıştır. KEİ süreci ilke olarak üye ülkeler arasındaki mevcut geleneksel bağlardan, coğrafi yakınlıktan ve birbirini tamamlayan ekonomilerden yararlanmak suretiyle, taraflar arasında uyumlu bir işbirliğinin kurulmasını öngörmektedir. Daha uzun vadede ise, kişilerin, sermaye, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı sağlanarak, bir serbest ticaret bölgesi kurulması da amaçlanmıştır (CİNDORUK, 1995, s.13). Ayrıca dikkati çeken diğer özelliği de, Türkiye ve Yunanistan hariç diğer ülkelerin hepsi doğu blokunu oluşturan ülkelerdir. Ekonomik açıdan bakıldığında KEİ Anlaşması kısa dönemde üye ülkelerin aralarındaki ticareti artırmak ve çeşitlendirmek, karşılıklı yatırımları ve özellikle ortak yatırımları yoğunlaştırmak ve diğer ekonomik ilişkileri güçlendirmek için yapılan bir anlaşmadır. Uzun dönemde ise, bir serbest ticaret bölgesi oluşturulması esas alınmıştır (ÇELİK, 1992, s.4).

Coğrafi alanı; Karadeniz Çevresinde karaya doğru 200 km'lik bir alanı kapsamı içine alır. Bölgesel ekonomik bir pazar sınırı çizilecek olursa; Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu şeklinde bir tablo ortaya çıkar (ÖZER, 1996, s.75-76). Avrupa-Asya ve Orta Asya-Orta Doğu transit yollarını kontrol altında bulunduran, 400 milyonluk bir pazarı olan, kullanılabilir 200 milyar petrol rezervi ile Körfez bölgesinden sonra dünyanın ikinci petrol ve tabii gaz rezervlerine sahip olan, zengin maden ve yer altı kaynaklarının yanı sıra kalifiye işgücü, eğitilmiş insan kaynaklarıyla KEİ önemli bir güçtür (BLEDA, 2001, s.495).

Üyeleri; Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan'dır. 11 üye ülkenin Devlet ve Hükümet Başkanlarının katılımı ile imzalanan Zirve Bildirisinde Karadeniz bölgesinin barış, istikrar ve refah bölgesi olması öngörülmüştür. Bu amaca ulaşmak için seçilen araç ise ekonomik işbirliği olmuştur (TKAÇENKO, 2003, s.11). KEİ'nin oluşumu sadece üye ülkeler

tarafından süratle benimsenmekle kalmayıp, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de büyük ilgisini çekmiştir. Türkiye, hem kendisinin hem de diğer üye ülkelerin yararına ticari ilişkilerin yoğunlaştırılması ve yatırım potansiyelinin değerlendirilmesi yoluyla, bölge kaynaklarının kapsamlı olarak harekete geçirilmesi doğrultusunda önemli bir rol oynamaktadır (CİNDORUK, 1995, s.17). Türkiye ve Ukrayna'nın toplam GSYİH'nin sektörlere göre dağılımı şöyledir. Türkiye'de tarım yüzde 18, sanayi yüzde 26, hizmetler yüzde 56 iken; Ukrayna'da tarım yüzde 24, sanayi yüzde 43, hizmetler yüzde 32'dir. Yani KEİ çerçevesinde Ukrayna'nın tarım ve sanayi üretimi ön plandayken, Türkiye'nin üretimi nispeten hizmetler ve sanayi sektörüne dayalıdır (ÇELİK, 1992, s.105).

Türkiye Ukrayna'ya KEİ çerçevesinde yaptığı teşebbüslerde özel ilgi göstermektedir. İstanbul Deklarasyonu ve Boğaziçi Beyannamesi, Ukrayna'nın Türkiye'yle birçok alanda işbirliğinin en üst düzeye ulaştırılmasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ukrayna, KEİ'nin birlik çerçevesinde yürüteceği forum ve çalışmalara katılım konusunda aktif rol alma çabasıdadır. Ukrayna'nın bu gayreti Parlamento ve Cumhurbaşkanlığının desteği ile ülkedeki genç işadamları ve yatırımcı çevrelerinin de katılımını sağlayacaktır. Ukrayna ve Türkiye'nin KEİ çerçevesinde yürütülecek tüm çalışmalarda, özellikle de ekonomi ve ticaret alanlarında birbirleriyle aktif işbirliğine girme arzusunda oldukları belirtilmelidir (MHITARYAN, 1996, s.5).

Bu yönde 1993 yılı yazında DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Birliği gibi diğer bazı kurum ve kuruluşların katılımıyla bir toplantı düzenlenmiş, toplantı sonrasında Karadeniz Bölgesinde Türk-Amerikan ortak iş çevreleriyle ilgili özel bir bülten hazırlanmıştır. DEİK, Ukrayna'da özelleştirme, sanayi, enerji endüstrisi konularında dış yatırımların gerçekleştirilebilmesi amacıyla ülkenin çağdaş ekonomik durumunu incelemiş ve bu konuda bülten de yayınlanmıştır. Kiev, Odessa, Kırım ve diğer bölgelerin ekonomik potansiyelleri de ayrı ayrı incelenmiştir (MHITARYAN, 1996, s.6).

Ukrayna ve Türkiye'nin bu işbirliğini daha da ilerleterek gösterdikleri siyasi kararlılık ile KEİ'nin öğrenci mübadelesi, başkentler arasında işbirliği, ortak moda, film, spor, müzik gösterileri gibi kültürel bir boyutla zenginleşerek özel girişimcilerin Hükümetlerin kararına

ihtiyaç duymaksızın birçok sahada ortak bölgesel işbirlikleri kurmaya yönelmeleri söz konusudur (BLEDA, 2001, s.501).

KEİ'nin bütün katılımcıları için faydalı olabilecek çok taraflı projelerin gerçekleştirilmesi için önemli bir gelişme de Haziran 1999 tarihinde Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankasının (KTKB) açılmasıdır. KTKB tarafından finanse edilen ilk proje, Ukrayna üzerinden Balkanlar'a ve Türkiye'ye Rusya'dan doğal gaz taşıyan boru hattının rekonstrüksiyonu projesidir (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.19).

KEİ Ülkeleri ve Türkiye ekonomisinde ortaya çıkması muhtemel yararları engelleyen sorunlar vardır. Çözülmesi gereken sorunlar şöyle sıralanabilir: Ekonomik ve siyasi iktidarsızlık, serbest rekabet piyasalarının tam olarak yerleşmemesi, bankacılık sistemlerinin henüz istenilen seviyede olmaması, ulaşım ve haberleşme sistemlerinin gelişmemiş olması sayılabilir. Türkiye KEİ Ülkelerine bu sorunların çözümünde rehberlik etmelidir (ÇELİK, 1992, s.304-305).

Ayrıca 8 Ekim 1999 tarihinde KEİ BM'de gözlemci statüsünü kazanmış, aynı ayda yardımcı organizasyon olarak Güney-Doğu Avrupa İstikrar Paktına katılmaya davet edilmiştir. Nisan 1999 tarihinde Tiflis'te gerçekleşen KEİ Dışişleri Bakanları 13. Toplantısında kabul edilen KEİ ile AB arasında İşbirliği Platformuna dayanarak AB'nin Karadeniz Bölgesi Stratejisinin oluşturulması üzerinde Avrupa Komisyonu tarafından ilgili çalışmalar sürdürülmüştür. Bu da Ukrayna ve Türkiye'nin Avrupa'ya entegrasyonuna yönelik hedeflen bakımında önemlidir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki; özellikle 1996'dan sonra KEİ ilişkilerinde bölge ülkeleri üzerinde ABD'nin politikalarını yürütmek için Türkiye'yi kullandığı kuşkuları etkili olmuş ve güven yerini kuşkuya bırakmıştır (KAZGAN-ULÇENKO, 2003, s.152).

336. Ticari İlişkilerde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri

Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkilerde yaşanan sorunlar, son yıllarda aynı şekilde devam etmektedir ve bu konularda istenilen seviyede herhangi bir iyileşme sağlanamamaktadır. Bunun başlıca sebebi Ukrayna'nın kendi iç yapısı ve SSCB Döneminin bürokrasi, yozlaşma ve rekabet zayıflığı gibi olumsuzluklarından tam olarak

kurtulamamış olmasıdır. Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri maddeler halinde düzenlenmiştir. Genel olarak DEİK'in Şubat 2003 ve Aralık 2003 Raporları ile T.C. Kiev Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği'nin Haziran 2003 Ukrayna Ülke raporu referans alınmıştır (DEİK, 2003a, s.5-6; DEİK, 2003, s.17-18; T.C.KBTM, 2003, s.54-56).

- Standardizasyon konusu firmaların karşılaştıkları en önemli sorunların başında gelmektedir. İki ülke ilgili kurumları arasında gerekli anlaşmalar imzalanmış olmasına rağmen, bugüne kadar sadece porselen ve seramikten sofraya ve mutfak eşyası için akreditasyon sağlanabilmiştir. Bunun dışında kalan ve ithalatında zorunlu standart uygulaması getirilen diğer tüm mallar için her seferinde standart belgesi alınması hem zaman hem de parasal kayba neden olmaktadır.
- Ağır bürokrasi ve buna bağlı talepler devlet dairelerinde ileri boyutlardadır. Belirli kademelerdeki yöneticilerin karar verme yetkisine sahip olmamaları işleri uzatmaktadır.
- Başta gümrük olmak üzere ekonomik mevzuatın belirsizliği ve sık sık değiştirilmesi zaman zaman sorunlara yol açmaktadır.
- Ukrayna'da gelişmiş bir banka sistemi mevcut değildir; dolayısıyla akreditifli çalışma olanağı yoktur. Finansal faaliyetler konusunda alınan bazı tedbirler, para transferleri konusunda sıkıntı yaratmaktadır.
- Yatırımlarda kaynak sıkıntısı çekilmektedir. Uluslararası finansman imkanlarının sınırlı olması firmaları bu konuda sıkıntıya sokmaktadır.
- Özellikle gıda sektöründe faaliyette bulunan küçük ve orta ölçekli firmalar yerel yönetimler ve Sağlık Bakanlığı'nın alışılmışın dışında sıklıkla yaptıkları denetimler nedeniyle sorunlar yaşamaktadırlar.
- İnşaat firmalarının Türkiye'den getirmek zorunda olduğu her tür malzemeye uygulanan gümrük vergi oranlarının yüksek olması önemli bir sorun teşkil etmektedir.
- OECD (Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı) tarafından yayınlanmış olan bir raporda Ukrayna, "Beklemedeki Mucize" olarak tanımlanmıştır. Gerçekten de yukarıda belirtilen bütün olumsuzluklara rağmen, diğer birçok BDT ülkesine göre Ukrayna'nın Avrupa'ya yakınlığı, pazar büyüklüğü, mevcut uluslararası kuralların daha iyi işliyor olması, orta vadede iş potansiyelinin yüksekliği, özelleştirme sürecinin hızlanmış olması, gelişmiş bir sınıai altyapıya ve iyi eğitilmiş bir işgücüne

sahip olması nedeniyle Ukrayna, ekonomik reformları yerine getirmesi halinde bir mucize ekonomiye dönüşebilir.

- Ukrayna, içinde bulunduğu ekonomik güçlüklerle karşın büyük tarımsal ve sanayi potansiyeli ve coğrafi yakınlığı ile işbirliği açısından önemli avantajlar sunmaktadır. Aynı şekilde Akdeniz ve Ortadoğu ülkelerine ulaşmada ve dünya ekonomisine entegre olmada Türkiye, Ukrayna için avantajlı bir işbirliği sahası ve ticaret ortağı konumundadır.
- Her iki ülkenin de KEİ'ye taraf olduğu göz önüne alınırsa, işbirliği olanaklarına yönelik bölgesel programlar da önem kazanmaktadır.
- Tarım arazilerinin uzun vadeli kiralanması yoluyla özellikle mısır veya ayçiçeği gibi ürünlerin yetiştirilmesi ve ihraç edilmesi mümkündür. Ayrıca tarımla ilgili diğer alanlarda da modernizasyon ve yeniden yapılandırma faaliyetleri çerçevesinde her türlü yabancı yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır.
- İnşaat ve inşaat malzemeleri, kimya, tekstil, elektrik ve elektronik, kauçuk vs. işbirliği yapılabilecek sanayi dallarıdır. Ayrıca, Türkiye'nin Ukrayna'dan elektrik enerjisi satın alınması amacıyla Karadeniz'in altından bir enerji nakil hattı kurulması imkanlarının araştırılmasında yarar görülmektedir.
- Ukrayna'nın büyük bir pazar olarak önemi göz önüne alındığında, Türk firmaların sadece dış ticaret yoluyla ticari ilişkilerini sürdürmesi yerine ekonomik ilişkilere de ağırlık vererek Ukrayna'da yatırıma yönelmeleri ekonomik ve ticari ilişkilerimizin geleceği açısından çok önemlidir.
- Diğer taraftan halen makine, gıda, tekstil ve temizlik maddeleri gibi klasik mal gruplarına odaklanan ihracatımızın çeşitlendirilmesi gerektiğini de önemle vurgulamak gerekmektedir. Bu çerçevede, inşaat malzemeleri, elektrikli ve elektronik ev eşyaları, haberleşme sistemleri, oto yan sanayi mamulleri ihracatı desteklenmelidir.

34. Bilim-Teknik ve Eğitim-Kültür Alanlarında İşbirliği

340. Bilim-Teknik Alanlarında İşbirliği

Son yıllarda bu alanda önemli sonuçlar elde edilmiştir. İstenilen anlaşmalar imzalanmış, eğitim ve bilim alanlarındaki işbirliği ile ilgili Komite kurulmuştur.

1997 yılında Marmara merkezinde Ukrayna-Türkiye Ortak Laboratuvarı açılmış ve başarılı bir şekilde çalışmaktadır. Faaliyette bulunduğu yıllar içerisinde bu Laboratuvar tarafından toplam 300.000 Dolar tutarında bilim-araştırma işleri gerçekleştirilmiştir. 2001 Aralık ayında uzayın kullanılması ve araştırmalar yapılması alanlarında işbirliği hakkında bir anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca iki ülke KEİ çerçevesinde ve Karadeniz'in Kirilenmeden Korunması Komitesi çerçevesinde işbirliği yapmaktadır (EURT, 2003c, s.4).

1998 yılında Ukrayna Bilim ve Teknolojiler Bakanlığı ile TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu) arasında birkaç önemli anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalara dayanarak 1998 yılının Aralık ayında Uluslararası Yüksek Teknolojiler Merkezi'nin Tüzüğü onaylanmış ve Marmara Merkezinde devamlı olarak çalışan Ukrayna Yüksek Teknolojiler ve bilim-eğitim programları sergisi açılmıştır. En önemli sonuçları arasında antipersonel mayın aranmasında kullanılabilecek bir metodun keşfedilmesi, mikrodalgalı tomografi kurulması sayılabilir (KIRIMLI-ALBAYRAK, 2003, s.22).

Bilim-Teknik alanlardaki işbirliğinin perspektif yönü, AB 6. Bilim-Araştırma Programı çerçevesinde birlikte araştırma yapılması olabilir. Ukrayna ve Türkiye arasında bilim ve teknoloji alanlarında işbirliği anlaşmasının imzalanması değerlendirilmektedir. Bu anlaşmanın uygulanması bu alanda işbirliğinin büyük ölçüde canlanmasını sağlayacaktır. İşbirliğinin bir diğer güncel alanı da çevre korunmasıdır. Ukrayna, toprakların su ve rüzgar erozyonuna karşı korunması, yeraltı zenginliklerinin çıkartılmasından sonra toprakların yeniden işlenmesi, biyolojik maddelerle bitkilerin korunması gibi konulardaki büyük tecrübesi iki taraf içinde fırsattır (EURT, 2003c, s.5).

341. Eğitim-Kültür Alanlarında İşbirliği

Son yıllarda Eğitim-Kültür alanında işbirliği için bir hukuki temel sağlanmıştır. Türkiye ve Ukrayna Milli Eğitim Bakanlıkları arasında, 1999 yılında başlamış olan çalışmalar eğitim sistemlerinde uyumluluk sağlamada ilerlemiştir. Ukrayna ile Türkiye arasında yüksek eğitim alanındaki işbirliğinin de vurgulanması gerekir. İki ülkenin yirmiden fazla yüksek eğitim kuruluşu arasında ilişkiler başlatılmış ve işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır (TKAÇENKO, 2003, s.14-15):

- Ukrayna Milli KPİ (Kiev Politeknik Enstitüsü) Üniversitesi ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü,
- Ukrayna Milli Ekonomi Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi,
- Lviv Devlet Tıp Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi, (İstanbul Üniversitesi ile Lviv Tıp Üniversitesi arasında Ocak 2001 yılında akdedilen anlaşma, öğrenci değişim programlarına imkan sağlamaktadır.)
- Sımsık Devlet Üniversitesi ile Muğla Üniversitesi ve Zonguldak Karaelmas Üniversitesi,
- Kherson Devlet Teknik Üniversitesi ve Zonguldak Karaelmas Üniversitesi,
- Donbass Madencilik Enstitüsü ve Zonguldak Karaelmas Üniversitesi,
- Kırım Endüstriyel-Pedagoji Enstitüsü ve Atatürk Araştırmalar Merkezi,
- Simferopol (Kırım) Tavriyskiy Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi,
- Ukrayna Milli Havacılık Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi,
- Ukrayna Milli İçişleri Akademisi ve Türkiye Polis Akademisi bunların arasındadır.

Gazi Üniversitesinde Ukraynaca'nın seçmeli ders olarak öğretilmesi önemli bir gelişmedir. Bu alanda önemli bir başka olay, KPİ'nin bazı programlarının YÖK (Yüksek Öğrenim Kurulu Başkanlığı) yüksek eğitim kılavuzuna konulması olmuştur. KPİ'nin bu programdaki diplomalarının Türkiye'de otomatik olarak tanınması demektir. 2002 yılında 37 Türk öğrencisi YÖK ÖSS (Öğrenci Seçme Sınavı) sınavı vasıtasıyla bu programlarda Ukrayna'da KPİ'de okumaya başlamıştır (EURT, 2003c, s.5).

Karadeniz'in öte yanında yer alan Ukrayna, Avrupa standartlarında eğitimi ile yabancı öğrenci eğitiminde 40 senelik bir deneyime sahiptir. Program çeşitliliği ve uluslararası tanınırlığı, yüksek kalitede eğitimi yanında diğer ülkelerle kıyaslandığında çok düşük eğitim masrafları Ukrayna'yı yabancı öğrenciler için cazip kılmaktadır. Ukrayna üniversitelerinde 2002 yılında 500 Türk öğrenci eğitim görmüş, olup eğitimlerine devam etmektedirler. İki ülke eğitim bakanlıkları arasında yürütülen çalışmalarla bu sayı artacaktır (<http://www uluslararasıegitim.com/ulkeler/ukrayna/default.asp>, 12.04.2004).

Ukrayna ile Türkiye arasında kültür alanında devamlı olarak ilerleme gerçekleşmektedir. Ukrayna ve Türkiye toplulukları her iki ülkede düzenlenen festivallere katılmakta, resim sergileri düzenlemektedirler. Son zamanlarda iki ülke arasındaki kültür

ve eğitim konularındaki işbirliğinin çeşitlendirildiğinin özellikle belirtilmesi gerekir. Ukrayna ve Türkiye'den dans, müzik ve tiyatro toplulukları, hem Ukrayna hem Türkiye'de organize edilen festivallere devamlı olarak katılmaktadırlar. Ayrıca birçok resim sergisi de düzenlenmiştir.

342. Bilim-Teknik ve Eğitim-Kültür Alanlarında İşbirliğini Artırma Çabaları

- İki ülke halklarının kültürel özellik ve farklılıklarına saygı gösterilmelidir.
- Radyo, televizyon ve yazılı basın aracılığıyla kültürel zenginlikler tanıtılmalıdır.
- Kültürel zenginlikleri tanıtmak amacıyla konferanslar verilmeli, sinema, video, slayt gösterileri, sergiler ve müzik etkinlikleri düzenlenmelidir.
- Eğitim alanında mevcut ilişkiler geliştirilerek sürdürülmelidir. İki ülkenin birbirini daha iyi tanınması ve gelecek nesillerle daha sağlıklı ilişkiler kurulması için öğrenci kontenjanları artırılmalıdır.
- İki ülkede de eğitim gören öğrencilere çok iyi imkanlar sağlanmalıdır.
- Üniversiteler ve diğer bilimsel kuruluşlar arasında karşılıklı bilimsel işbirliği gerçekleştirilmeli, müşterek her alanda araştırma kurumları kurulmalı, bilimsel araştırma ve yayın faaliyetlerine önem verilmelidir.
- İki ülke arasında spor müsabakalarının ve organizasyonlarının düzenlenilmesine çalışılmalıdır.
- İki ülke arasındaki turizmi geliştirmek için tanıtıcı faaliyetler düzenlenmelidir. Ukrayna ve Türkiye vatandaşlarını turizm etkinlikleri konusunda desteklemelidir. Bu konuda iki ülke de sıkı bir işbirliği geliştirmelidir (TKAÇENKO, 2003, s.18).

35. Uluslararası Organizasyonlar Çerçevesinde İşbirliği

Ukrayna ve Türkiye BM, Avrupa Konseyi, AGİT, KEİ dahil olmak üzere birçok uluslararası organizasyon çerçevesinde verimli bir şekilde işbirliği yapmaktadır. Ayrıca Ukrayna'nın üye olmaya çalıştığı DTÖ (EURT, 2004d, s.2), AB ve NATO gibi örgütler bağlamında da ilişkiler iyi bir hava yakalamış durumdadır. İki ülkenin uluslararası alanda ilişkilerinin asıl özelliği, karşılıklı anlayış ve karşılıklı destektir.

Ukrayna'nın KEİ'de kurucu üye olarak bulunması, Türkiye ile ilişkilerinde büyük önem arz etmektedir. İki ülkenin aslında diğer uluslararası örgütlerdeki ikili ilişkilerinden KEİ'deki ikili ilişkileri farklıdır. Bu hem bölgesel ekonomik entegrasyon hem de barış ve güvenlik için değerlidir. BM ve BM bünyesindeki bazı kuruluşlara üyeliği bulunmaktadır.

Ukrayna'nın AB'ye girme gayretleri, bu konuda uzun yıllar uğraş vermiş Türkiye tarafından desteklenmektedir. Bir anlamda kader birliği yapan iki ülke tam üyelik için girişimlerini sürdürmektedir.

İki ülkenin dış siyaset hedeflerinin özdeşliğini ve Türkiye'nin Avrupa'ya entegrasyon yolunda kazandığı önemli başarıları göz önünde bulundurarak Ukrayna bu alanda tecrübe teatisi yapılmasının her iki taraf için önemli olabileceği düşüncesindedir.

Bunun dışında Ukrayna NATO'nun Avrupa ve dünya kolektif güvenlik sisteminin esası olduğunu düşünmektedir. Ukrayna'nın, NATO ile ilişkileri daha da derinleştirmek ve gelecekte NATO'ya üye olmak niyeti heyecanını korumaktadır. Ukrayna Türkiye'nin verdiği desteğe de ayrıca büyük bir önem vermektedir (EURT, 2003c, s.3).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye bölgede ve Dünyada önemli bir ülke olmanın gereklerini yerine getirmek için azami gayret göstermektedir. Bu çerçevede askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda hem yakın komşu ülkelerle hem de diğer ülkelerle işbirliğini geliştirme çabası içerisinde. Türkiye tarih boyunca barış ve istikrarın bir timsali olmuştur. Bu misyonun Türkiye'ye yüklediği ağır sorumluluk her zaman yoğunluğu değişerek var olmuştur.

Ülkelerin dış siyasasının şekillenmesinde coğrafyanın yeri büyüktür. Kimi ülkelerde bu, birincil, kimi ülkelerde ikincil faktördür. Ancak bazı ülkelerin buldukları coğrafyaya etki ettikleri, coğrafyanın da bu ülkelerin hem iç politikalarında hem de dış politikalarında oldukça etkili oldukları görülmüştür. Dünyada tespit edilmiş 11 sorunlu bölgenin yarısından fazlasına komşu olan Türkiye'nin bulunduğu coğrafya jeopolitik ve jeostratejik açıdan Dünyada tektir. Bu durum Türkiye için bir avantaj mıdır? Güçlü bir ülke her zaman çekim merkezi olmuştur. Yani Türkiye gücü oranında bölgede bir merkez olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti bunun bilincindedir. Tarih boyunca da böyle olmuştur. Geleceğin politik yapısını kurmak isteyen Türkiye'nin temel stratejisi her zaman bu olmalıdır.

Bu stratejinin bir boyutu olarak Türkiye'nin komşularıyla ilişkileri ele alınmıştır. Konunun temel argümanı spesifik olarak bir komşu devlet (Karadeniz'i bir an yok sayarsak) olan Ukrayna'dır.

Tarih Ukrayna'nın bölgesel bir güç olduğunu yazmamıştır. Bunun nedenleri çok fazla görünse de en temel neden bulunduğu coğrafyanın yansıması olan stratejik konumdur. Stratejik konum ülkeleri ya güçlü kılmış ya da istilaların, işgallerin merkezi durumuna getirmiştir. Bu tespit her zaman tarihin değişmezlerinden olmuştur. Ukrayna hemen hemen tarihin her döneminde bir devletin egemenliğinde kalmıştır. Kısa bağımsızlık denemeleri dışında son birkaç yüzyılda Rus egemenliğinde kalmıştır. Kırım ve civarının Osmanlı

Devleti'nin elinde kaldığı düşünülürse 1990 sonrası dönem Ukrayna için oldukça önemlidir.

Türkiye Ukrayna İlişkileri tarihin çeşitli dönemlerinde yoğun olmuş ve bu şekilde artarak devam etmiştir. Yukarıdaki genel bilgiler ışığında Türkiye Ukrayna İlişkilerinin bir analizi yapılmıştır. Bu ilişkilerin ve işbirliği oluşumlarının ana teması irdelendiğinde çıkarılacak sonuçlara kısaca bakılacak olursa;

Türkiye dış politika oluşturmada kullandığı temel argümanları genel çerçevede çizerek Ukrayna'yla ilişkilerini şekillendirmiştir. Bunlardan “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” prensibi en önemli dış politika referansıdır. Sadece bölge için değil, tüm Dünya için vazgeçilmez bir prensip olmalıdır. Bu prensibin uzantısı olarak Türkiye Ukrayna ile ilişkilerini şekillendirirken birincil olmazsa olmazı barış ve güvenlik endişesi olmuştur. Olumlu bir yaklaşımın her iki ülkenin de çıkarına olacağı gerçeği iyi niyetli bir Ukrayna görüntüsü çizmiştir. Burada belirtilmesi gereken bir başka sonuç da şudur ki; Ukrayna SSCB sonrası dağınık ve komutasız kalan bir askeri yığınakla karşı karşıya kalmıştır. Kontrolsüz gücün tehlikesini bilen Ukrayna hem Rusya'dan hem de Türkiye'den bu konuda duyarlı politik çıktılar beklemektedir.

Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik kimliği ilişkilerin bir başka dayanağı olmuştur. Bunu böyle kabullenen Ukrayna'nın Türkiye'ye ılımlı yaklaşımı Türkiye tarafından takdir görmüştür. Stratejinin önemi Türkiye açısından Kırım, Ukrayna açısından Boğazlardan geçiş olarak gösterilebilir. Bu şöyle açılabilir: Kırımlı Türklerin (Tatarlar, Karaimler, Kırımçaklar, Urumlar, Rumeyleyler, v.b.), özellikle Tatarların, durumu iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesine bir vesile olması söz konusu olabilir. Ukrayna'nın deniz ticaretinde Boğazlardan geçişin önemli olması ve Türkiye'nin müspet tutumu benzer sonuçlar doğuracaktır.

Bölgesel bir güç olan Türkiye'nin bir “Kuvvetler Dengesi” stratejisi belirlemesi doğaldır. Dengeli bir dış politikanın bölgesel istikrarın temel dinamiği olması bu stratejiyi vazgeçilmez yapmıştır.

Burada Şu belirtilmelidir ki; Aynı enstrümanların Ukrayna için geçerli olduğu ortadadır. Ukrayna da Türkiye gibi jeopolitik ve jeostratejik açıdan oldukça önemli bir konumdadır. Önceden de belirtildiği üzere, belki Ukrayna'nın şanssızlığı, ülkenin tarih boyunca bağımsızlık ve egemenlik bakımından durumu çok iyi olmamıştır.

Ukrayna ile ticari ilişkilerini her zaman üst düzeyde tutan Türkiye, Osmanlı Devleti zamanında da Ukrayna ile ticarete gereken önemi vermiştir. Türkiye Ukrayna Ticaret Hacmi günümüzde yıllık 2 milyar ABD dolarına yaklaŐmaktadır. İki komşu devletin ticaret hacmi için yeterli mi sorusunun cevabı, nüfus ve pazar açısından bakıldığında düşük olduğu söylenebilir. İki Devlet Cumhurbaşkanının 2003'teki görüşmelerinde bu rakamın yakın zaman için 2 milyar ABD dolarının üzerine çıkarılmasının gerektiğinin vurgulanması, bu savın doğruluğunu kanıtlar niteliktedir.

Ticari ilişkilerde hacim kadar ürün çeşitliliği de önem arz etmektedir. Çeşitli ve kaliteli bir ticaret ortaklığı her iki ülkenin de menfaatinin gereğidir. Bunun sonucu olarak yatırımlar artırılmalıdır. Gümrüklerde ve diğer vergi resimlerde ikili koordinasyon geliŐtirilmeli ve ticaret engeller asgariye indirilmelidir. Yapılan anlaşmalar çerçevesinde Eximbank kredileri çeŐitlendirilmeli, yatırımcılara gerekli kolaylıklar sağlanmalı, ve bürokratik işleyiŐin hızlandırılması için çalışılmalıdır. İki ülke Őirketleri karşılıklı işbirliğini geliŐtirmelidirler. Birinci planda bölgesel ticari oluşumlar düşünölmelidir.

Ticari ilişkilerde kimi zaman güçlüklerle karŐılaŐılmaktadır. Bunlar için mevcut çözüm önerileri sunulmuş olup, bunun yeterli olacağını düşünmek ve yeni gelişmelere göre teklifler ve öneriler getirmemek ticari ilişkileri sıđılaŐtıracaktır. Dolayısıyla ticari ilişkilere canlılık getirilmeli, kalıcı çözümler ve yapısal değişiklikler yapılmalıdır.

Askeri ilişkilerde en önemli argöman Ukrayna'nın NATO ile ilişkilerinin geliştirilmesi olmuştur. Türkiye'nin bu konudaki tutumu Ukrayna tarafında sempatiyle karşılanmıştır. Ukrayna'nın askeri alanda birincil hedefi NATO'ya katılma olarak belirlenmiş olup, Türkiye'den gördüğu destekle bu konuda daha atak bir politika geliştirme çabasında olmuştur. Diğer taraftan Avrupa'nın güvenliği için Ukrayna NATO ilişkilerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

BLACKSEAFOR bölgesel bir güvenlik oluşumu olması bakımından kayda değerdir. Karadeniz'in güvenliği açısından olumlu bir gelişme olan BLACKSEAFOR temelde deniz kuvvetlerine dayanan bir yapıdadır. Bunun yanında BİO programı çerçevesinde işbirliği askeri ilişkiler için verimliliğin bir parçası olmuştur.

Ukrayna'nın askeri sanayisinin gelişmiş olması her iki ülke için de kullanılması gereken bir değer olarak durmaktadır. Türkiye'nin askeri eğitim alanındaki tecrübesi ise Ukrayna için bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Her iki ülkenin de bölgesel güvenlik endişesi her zaman varolmuştur. Bunun en temel nedeni her iki ülkenin de sorunlu bir coğrafyada olmalarıdır. Bu durum iki ülkenin çıkarlarının kesişmesi ve özdeşmesi anlamına gelmektedir. Bu bakımdan çıkar ilişkileri Türkiye ve Ukrayna'yı bir araya getirmiş olup, bunu ilerletmeleri beklenmektedir.

Siyasi ilişkilerin en üst düzeyde yapılandırıldığı Ukrayna Türkiye için olumlu bir trend çizen ülke olmuştur. Her düzeyde ilişkilerin mevcut olduğu Ukrayna Türkiye'de büyükelçilikten konsolosluklara, ateşelilere, iller-ilçeler ve eğitim kurumlarına kadar birçok alanda ilişkiler resmileştirilmiştir. Bu ilişkilerin bir göstergesi olarak Ukrayna'nın bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından itibaren en üst düzeylere kadar her türlü siyasi, askeri, ticari ziyaretler ve temaslar gerçekleştirilmiştir. Aslında ikili ilişkiler için temel gösterge sayılacak bağımsızlığın tanınması konusunda Türkiye ilk ülkelerden olmuştur.

Ukrayna'nın temel dış politika hedeflerinin başında gelen Avrupa'ya entegrasyon politikası Türkiye'ninki ile benzerdir. Dolayısıyla politik çıktılarının karşılıklı olarak geliştirilmesi doğal karşılanmalıdır. Avrupa ile ilişkiler açısından Türkiye'nin tecrübesinin Ukrayna'dan fazla olması Ukrayna'nın Türkiye'nin bu konudaki diplomatik tecrübesine güvenmektedir. Her iki ülkenin de diplomatik temsilcilikleri aracılığıyla ilişkileri geliştirilerek sürdürülmektedir.

Siyasi ilişkilerin bir parçası kadar her alanda işbirliğinin bir parçası Kırım, sorun olmaması bir yana ilişkileri geliştirmede kilometre taşı olmuştur. Hatta Kırım Sorununda sorumlu (Kırım Tatarlarının 1944 Sürgünü) olmamasına karşın şu anki problemleri göğüslemek durumunda kalan Ukrayna'nın tutumu Türkiye'yi memnun etmiştir. Türkiye

de bölgeye yardımlarını artırarak sürdürmüştür. Bu durum durağanlık olarak algılanmamalıdır. Yeni olanaklar sunulmalıdır.

Gelişmiş bir eğitim sistemi olan her iki ülke de bu konuda işbirliğini geliştirme eğilimindedir. Ancak teknolojik gelişmeler ağır işleyen ilişkileri hızlandırmalıdır. Bilimsel işbirlikleri artırılmalıdır. Fuarlar sempozyumlar ve karşılık temaslarla bilim-teknik ve eğitim ilişkileri yeni bir ivme kazanmalıdır.

Sağlık alt yapısı Avrupa standartlarının altında olan Ukrayna'nın Türkiye'den yeni gelişmelerde desteğe ihtiyacı vardır. Türkiye'nin bu konudaki tutumu ise Ukrayna'nın sağlık sektörünü geliştirme çabalarına artı katkılar sağlamıştır.

Farklı kültür ve inanca sahip iki ülkenin diğer alanlarda olduğu gibi bu konuda da istenilen seviyede bir ilişkisi mevcut olup, karşılıklı saygı çerçevesinde geliştirilmesi en önemli beklentidir.

Türkiye uluslararası organizasyonlar çerçevesinde Ukrayna ile oldukça verimli ilişkiler geliştirmiştir. BM, Avrupa Konseyi, AGİT, KEİ, OECD, NATO bunlardan önemli olanlardır. Dünyadaki en büyük uluslararası organizasyon olan BM çatısı altındaki ikili ilişkilerinin de geliştirilme çabaları hem bölge hem de dünyaya örnek olmalıdır. Ayrıca daha önce de belirtildiği gibi AB'ye üyelik her iki ülke için de temel hedeflerdendir. NATO'ya üyelik güvenlik yönü itibariyle Ukrayna'nın birincil hedefidir. NATO üyesi Türkiye, Ukrayna tarafından iyi bir partner olarak algılanacaktır.

Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin daha da gelişmesine gösterilmekte olan ilgiyi bütün seviyelerde hızla gelişen siyasî diyalog açıkça göstermektedir. Genel bir çerçeve çizilecek olursa;

- Siyasi İlişkiler en üst düzeyde ve yeterli sürdürülmekte olup yeni gelişmelere her zaman açıktır. Siyasi ilişkilerin her türlü diplomatik temsilcilikleri içerisinde aldığı düşünülürse bilim-teknik, eğitim-kültür, sağlık, din gibi birçok alan kapsamındadır. Her iki ülke de duyarlı ve karşılıklı çıkarların korunduğu politikalar izleyerek hem bölge hem de diğer ülkeler için güven vermektedir.

- Askeri İlişkiler SSCB Döneminden kalan nükleer tehlike dışında yapıcı olma ve geliştirilme eğilimi göstermektedir. Çünkü uluslararası konjonktür bunu gerektirmektedir. Her iki ülke de bu konuda gayretli bir görüntü çizmekte ve askeri oluşumlarda karşılıklı güven sağlamaktadır.
- Ticari ve ekonomik İlişkilerin istenilen seviyede olduğu söylenemese de artarak devam ettiği istatistiki verilerden anlaşılmaktadır. Yeni hedeflerin saptanması ve çalışmaların hedeflere göre düzenlenmesi ticaret hacmini artıracak, kalite ve çeşitlenmeyi sağlayacaktır.
- Uluslararası Organizasyonlar çerçevesindeki ilişkiler mevcut durumu itibariyle her iki taraf için de memnuniyet vericidir. Ancak her iki ülkenin de katıldığı örgütlerle sınırlı kalması ortaklıklarını geliştirme açısından bir handikaptır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

- ARMAOĞLU, Fahir : 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990), Cilt II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, G. Yay. No: 313, Tarih Dizisi: 24, Ankara, 1991.
- ÇELİK, Kenan : Ekonomik Entegrasyon Teorileri Açısından Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin Sosyo-Ekonomik Analizi, Basılmamış Doktora Tezi, KTÜ-SBF, Trabzon, 1992.
- DAVUTOĞLU, Ahmet : Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.
- GÖMEÇ, Saadettin : Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi, Akçağ Yayıncılık, Ankara, 1999.
- GÜRÜN, Kâmuran : Türk - Sovyet İlişkileri (1920-1953), Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi- Sayı: 67, Ankara, 1991.
- HANSEN, John
NANIVSKA, Vira (haz.) : Economic Growth With Equity, Ukrainian Respectives, World Bank, Ukraina, 1999.
- KALAFAT, Yaşar : Kırım - Kuzey Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları, ASAM Yayınları, Ankara, 1999.
- KAZGAN, Gülten,
ULÇENKO, Natalya (der.) : Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya; Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 45, I. Baskı, İstanbul, 2003.

- KENNDY, Paul : Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Türkiye İş Bankası Yayınları, Genel Yayın No: 306, Ankara, 1991.
- KIRIMLI, Hakan,
ALBAYRAK, Akif M. (haz.) : Geçmişten Geleceğe Türkiye Ukrayna Münasebetleri, Ukrayna Dostluk ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, No: 1, I. Baskı, Ankara, 2003.
- KURAT, A. Nimet : Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917'ye Kadar), Türk Tarih Kurumu Yayınları XIII. Dizi-Sa.17, 3. Baskı, Ankara, 1993.
- ÖZKAN, Nevzat : Türk Dünyası, Nüfus Sosyal Yapı Dil Edebiyat, Kayseri, 1997.
- ÖZTÜRK, Osman M. : Anayasal Düzeyde Savunma ve Kimlik Yapılanması, Vadi Yayınları, Sayı: 76/33, I. Basım, Ankara, 1997.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk : Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, Filiz Kitabevi, Gözden Geçirilmiş II. Baskı, İstanbul, 1995.
- TANYU, Hikmet : Türklerin Dini Tarihçesi, İstanbul, 1998.
- TKAÇENKO, Rastislaw : Türkiye Ukrayna İlişkileri, Basılmamış Akademi Tezi, Harp Akademileri, İstanbul, 2003.
- UÇAROL, Rifat : Siyasi Tarih (1789-1999) Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı : Osmanlı Tarihi, Cilt III, 5. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları XIII. Dizi-Sa.16, Ankara, 1995.

ZBIGNIEV, Brzezinski : Büyük Satranç Tahtası, Çev. Ertuğrul DİKBAŞ, Ergun KOCABIYIK, Sabah Yayınları, İstanbul, 1998.

b. Makale ve Bildiriler

AKGÖNENÇ, Oya :“Türkiye’nin Rus Dış Politikası: 1990 Sonrası Gelişmeler ve Bu Gelişmeler Çerçevesinde Dış Politika Tercihleri”, **Yeni Türkiye**, Sayı:3 (Mart-Nisan 1995), ss.446-449.

ALTINKAYNAK, Erdoğan :“Urum Türkleri”, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, Sayı: 2003/09-201 (Eylül 2003), ss. 30-33.

ASLUND, Anders :“Eurasia Letter: Ukraine’s Turnaround”, **Foreign Policy**, Nr. 100 (Fall 1995), pp. 125-144.

BILINSKY, Yaroslav :“Economic Interdependence in Ukrainian-Russian Relations”, **The American Political Science Review**, Vol. 94, Nr. 1 (March 2000), pp.234-235.

BLEDA, Tanışğ : “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ)”, **Avrasya Dosyası**, Azerbaycan Özel, Cilt:7, Sayı:1 (İlkbahar 2001), ss. 494-502.

CAFERSOY, Nazim,
SOMUNCUOĞLU, Anar : “Ukrayna: Avrasya'nın Stratejik Kaderinin Belirlendiği Ülke” **Stratejik Analiz**, Cilt:2, Sayı:15 (Temmuz 2001), ss. 23-34.

CİNDORUK, Hüsamettin : “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Süreci ve KEİPA”, **Yeni Türkiye**, Sayı:3 (Mart-Nisan 1995), ss.13-17.

- ÇAPRAZ, Kemal : “Sürgün Yemiş Bir Vatan: Kırım”, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, Sayı: 2003/04-196 (Nisan 2003), ss.25-29.
- DOĞAN, İsmail : “Karaim Türklerinin Tarihi”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt:20 (2002), ss.781-789.
- : “Kırımçaklar”, **Türkler**, Cilt:20 (2002), ss. 790-795.
- DUDAYEV, Cahar : “Rusya'nın Kafkasya ve Eski Sovyet Cumhuriyetleri Üzerindeki Planı” **Yeni Türkiye**, Sayı:3 (Mart-Nisan 1995), ss. 21-22.
- ERLANGER, Steven : “Ukraine”, **The National Interest**, Nr. 65 (Fall 2001), pp. 136-141.
- EVERS, Frank,
WAIGANT, Michael : “Kırım’ın Siyasî Sahnesinde Kırım Tatarları”, <http://www.euronet.nl/users/sota/emel2201.html> (12.04.2004)
- FRISBY, Tanya : “Contemporary Ukraine, Dynamics of Post-Soviet Transformation”, **Europe-Asian Studies**, Vol. 52, Nr. 4 (June 2000), pp. 767-770.
- HUBERSKY, L. : “Avrupa ve Asya-Pasifik Bölgesinde Güvenlik Sistemlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi”, **Avrasya Etüdleri**, Sayı:14 (Yaz-Sonbahar 1998), ss. 124-127.
- KALAFAT, Yaşar : “Karadeniz ve Kafkasya’ da Gelişen Dini ve Siyasi Olaylar İtibariyle Türkiye’nin Güvenliği”, **Analizler**, (2004), ss. 1-5. www.avsam.org.tr

- KANBOLAT, Hasan : “Türkiye-Ukrayna İlişkilerinde Yeni Bir Adım: Ukrayna Başbakanı Ankara’da”, **Stratejik Analiz**, Cilt:4, Sayı:45 (Ocak 2004), ss. 15-18.
- KIRIMLI, Hakan : “Kırım’da Son Siyasi Durum ve Kırım Tatarları” **Yeni Türkiye**, Sayı:3 (Mart-Nisan 1995), ss. 364-374.
- _____ : “The Activities of the Union for the Liberation of Ukraine in the Ottoman Empire During the First World War”, **Middle Eastern Studies**, Vol. 34, Nr. 4 (Oct. 1998), pp. 177-201.
- _____ : “Diplomatic Relations between the Ottoman Empire and the Ukrainian Democratic Republic (1918-21)”, **Middle Eastern Studies**, Vol. 34, Nr. 4 (Oct. 1998), pp. 201-239.
- _____ : “Turkish-Ukrainian Relations and the Crimean Tatars”, **Insight Turkey**, Vol. 4, Nr. 2 (April-June 2002), pp. 153-162.
- KOÇAK, Bilal : “Türkiye-Ukrayna İlişkileri” **Ekovitrin**, Sayı: 2004/5, (Mayıs 2004), ss.42-72.
- KULLBERG, Anssi A. : “Politics on Maps”, **Turkistan Newsletter**, University of Lund, Department of Political Science for the Course, (Jan. 1999), pp.1-18.
- KUZGUN, İ. Kayhan : “Ukrayna’da Çalışma Hayatının Anayasal Temelleri”, **Avrasya Etüdüleri**, Sayı: 24 (İlkbahar-Yaz 2003), ss.55-77.

- LANDAR, Anna :“Meet Ukraine”,
<http://calstaging.bemidjstate.edu/en3930/landar/ukrsite/index.html> (22.03.2004)
- MHITARYAN, Nataliya : “Ukrayna-Türkiye İlişkileri”, **Avrasya Etüdleri**, Cilt:3, Sayı:2 (Yaz 1996), ss. 2-13.
- MORONEY, Jennifer D. P. : “Ukraine and European Security”, **Europe-Asian Studies**, Vol. 52, Nr. 1 (Jan. 2000), pp. 168-171.
- OLIKER, Olga : “Ukraine and The Caspian an Opportunity for the United States”, www.rand.org/publications/IP/IP198/index.html (26.09.2003)
- ORTAYLI, İlber :“Ukrayna Kiliselerindeki Gelişmeler”, **Avrasya Etüdleri**, Cilt:3, Sayı:3 (Sonbahar 1996), ss. 48-56.
- ÖZCAN, Kemal : “Kırım Türklerinin Sürgünü” **Türkler**, Cilt 20 (2002), ss.205-210.
- ÖZER, Ercan : “Cencept and Prospects of Black Sea Economic Cooperation”, **Foreign Policy**, Vol. XX, No:1-2/96 (1996), pp. 75-106.
- PARAHONSKIY, Boris : “Ukrayna ve Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki Çıkarları: Karşılaştırmalı Bir Analiz” **Avrasya Dosyası**, (Özbekistan Özel), Cilt 7, Sayı:3 (Sonbahar 2001), ss. 249-260.
- Political Science Quarterly : “Nationalism and Foreign Policy in Ukraine”, **Academy of Political Science**, Vol. 109, Nr. 1 (Spring 1994), pp. 81-105.

- POPOVA, Olga : “Ukrayna” **Avrasya Bülteni**, Sayı:11 (Haziran 2003), ss.1-12.
- SARAY, Mehmet : “Türk-Ukrayna Münasebetlerinin Tarihçesi”, **Avrasya Etüdleri**, Cilt 2, Sayı:3 (Sonbahar 1995), ss. 81-87.
- SHULMAN, Stephen : “Cultures in Competition: Ukrainian Foreign Policy and the Cultural Threat From Abroad”, **Europe-Asian Studies**, Vol. 50, Nr. 2(March 1998), pp. 287-294.
- TALIPOV, Asan ve Diğ. :“Ukraine and the United Nations”, <http://club.cris.net/leadership/Files/UkraineUN.html> (05.01.2004/a)
- _____ :“Ukraine on the World Arena”, <http://club.cris.net/leadership/Files/UkraineWorldArena.html> (05.01.2004/b)
- TCHERVONNAIA, Svetlana : “1943-1944 Kırım Tatar, Karaçay ve Balkar Sürgünü”, Çev: Leysen ŞAHİN, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, Sayı: 2003/01-193 (Ocak 2003), ss.27-30.
- The Economist : “Between East and West”, **The Economist**, Vol. 340, Nr. 7985 (Sep. 1996), pp. 58-60.
- UN Chronicle :“The Third Most Powerful Nuclear Arsenal Renounced”, **UN Chronicle**, Vol. 38, Nr. 4 (Dec. 2001-Feb. 2002), pp. 66-68.
- YAKOVENKO, Natalya : “Ukraine in British Strategies and Concepts of Foreign Policy, 1917-1922 and After”, **East European Quarterly**, Vol. 36, Nr. 4 (Winter 2002), pp. 465-481.

- YÜKSEL, İsmet : “Kırım’ ın Etnik Yapısı ve Kırım Tatarlarının Problemleri”, **Yeni Türkiye, Türk Dünyası Özel Sayısı II**, (Temmuz-Ağustos 1997), ss. 1516-1527.
- ZABORSKY, Viktor : “The New President of Ukraine”, **World Affairs**, Vol. 163, Nr. 3 (Winter 2001), pp.123-129.
- ZELIKOW, Philip : “Beyond Boris Yeltsin”, **Foreign Affairs**, Vol. 73, Nr. 1 (Jan./Feb. 1994), pp. 44-55.

c. Kanun, Tebliğ, Yönetmelik, Tüzük ve Diğerleri

- UNDP : “Human Development Under Transition: Summaries of the 1997 National Development Reports (NHDRs) for Europe and CIS”, Regional Bureau for Europe & CIS, **United Nations Development Programs**, (March 1998).
- DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü “Dış Ticarete Yoğunlaşma 1997”, Ocak 1999
- : Devlet İstatistik Enstitüsü “Ticaret İstatistikleri 2000”, Ocak 2003
- : Devlet İstatistik Enstitüsü “Ticaret İstatistikleri 2002”, Ocak 2004
- ASAM : “Ukrayna Ülke Profili”, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, <http://www.avsam.org/> (01.12.2003)
- BICU : “Ukraine and the European Union”, **Business and Information Center of Ukraine**, [http://www.bicu.nl/mfa/ukraine_and_the_european_Union.shtml](http://www.bicu.nl/mfa/ukraine_and_the_european_union.shtml) (05.01.2004)

BYEGM

: “Aydın Tarihi”, **Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü** **Yayınları**,
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1992/mart1992.htm> (15.03.2004/a)

: “Aydın Tarihi”, **Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü** **Yayınları**,
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1994/nisan1994.htm> (15.03.2004/b)

: “Anadolu’ ya Haber”, **Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları**, Bülten No: 14 / 21, (05.06.1998), ss.1-10.

DEİK

: “2002 Ukrayna Raporu”, **Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu İkili İlişkiler**, İstanbul, (Şubat 2003), ss. 1-7.
http://www.deik.org.tr/ikili/2003225135932ikili-subat_2003_ukrayna.doc

: “Ukrayna Ekonomisi ve Türkiye ile İlişkileri”, **Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Bültenler**, İstanbul, (Aralık 2003), ss.1-32.
<http://www.deik.org.tr/bultenler/2003124172337ukrayna-aralik2003.pdf>

DINAU-Ukrinform

: “News From Ukraine”, **Ukrinform**,
<http://www.ukraine.be/news/actualit/a070204.html>
 (25.12.2003)

EURT

: “Basic Facts About Ukraine”, **Embassy of Ukraine to the Republic of Turkey**,
<http://web.ttnet.net.tr/users/ukremb/ukraine.html>
 (25.12.2003/a)

: “Gümrük”, **Embassy of Ukraine to the Republic of Turkey**, <http://web.ttnet.net.tr/users/ukremb/TekHarc.rtf> (25.12.2003/b)

: “Basın Bildirisi”, **Embassy of Ukraine to the Republic of Turkey**, http://web.ttnet.net.tr/users/ukremb/press_release/2003-1.htm (25.12.2003/c)

: “News”, **Embassy of Ukraine to the Republic of Turkey**, http://web.ttnet.net.tr/users/ukremb/press_release/2003-20.htm (07.03.2004/a)

: “News”, **Embassy of Ukraine to the Republic of Turkey**, http://web.ttnet.net.tr/users/ukremb/press_release/2003-22.htm (07.03.2004/b)

: “News”, **Embassy of Ukraine to the Republic of Turkey**, http://web.ttnet.net.tr/users/ukremb/press_release/2003-27.htm (07.03.2004/c)

: “News”, **Embassy of Ukraine to the Republic of Turkey**, http://web.ttnet.net.tr/users/ukremb/press_release/2003-30.htm (07.03.2004/d)

: “News”, **Embassy of Ukraine to the Republic of Turkey**, http://web.ttnet.net.tr/users/ukremb/press_release/2003-32.htm (07.03.2004/e)

: “News”, **Embassy of Ukraine to the Republic of Turkey**, http://web.ttnet.net.tr/users/ukremb/press_release/2004-06.htm (07.03.2004/f)

- ISGOR : “Foreign Trade”, **ISGOR**,
<http://www.isgor.com/ukr1.htm> (17.03.2004)
- MDU : “Cooperation Between Ukraine and NATO”, **Ministry of Defence of Ukraine**,
<http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=en&part=cooperation&sub=history> (26.02.2004)
- MFAU : “Ukraine and the United Nations”, **Ministry of Foreign Affairs of Ukraine**,
www.mfa.gov.ua/eng/diplomacy/?organization
(24.09.2003/a)
- _____ : “Strategy of Ukraine’s Integration to The European Union”, **Ministry of Foreign Affairs of Ukraine**,
www.mfa.gov.ua/eng/diplomacy/?ua-eu.html
(24.09.2003/b)
- _____ : “Ukraine and NATO”, **Ministry of Foreign Affairs of Ukraine**,
www.mfa.gov.ua/eng/diplomacy/?organization/nato.html
(24.09.2003/c)
- _____ : “Ukraine on the World Arena”, **Ministry of Foreign Affairs of Ukraine**,
www.mfa.gov.ua/eng/diplomacy/?tradition
(24.09.2003/d)
- _____ : “Meet Ukraine”, **Ministry of Foreign Affairs of Ukraine**,
<http://www.mfa.gov.ua/eng/welcome/>
(26.02.2004)

Ülkeler ve Dünya Atlası : “Genel Dünya ve Avrupa”, Ukrayna Maddesi, Boyut Yayın Grubu, 1 Ocak 2002, İstanbul, s.112

T.C.DB : “Türk Basınından Haberler”, T.C. **Dışışleri Bakanlığı**, (01.12.1999)
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/1999/12/01121991.htm> (15.03.2004)

_____ : “Dışışleri Güncesi”, T.C. **Dışışleri Bakanlığı**, (Haziran 2002/a)
<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/02/6/29.htm> (15.03.2004)

_____ : “Dışışleri Güncesi”, T.C. **Dışışleri Bakanlığı**, (Haziran 2002/b)
<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/02/6/default.htm> (15.03.2004)

_____ : “Dışışleri Güncesi” T.C. **Dışışleri Bakanlığı**, (Kasım 2002/c)
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hk/00/11.1.htm> (15.03.2004)

T.C.KBTM : “Türk - Ukrayna Hükümetlerarası Ticari ve Ekonomik İşbirliği Komisyonu İkinci Dönem Toplantısı Protokolü”, T.C. **Kiev Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği**, Kiev, (Aralık 2000),
<http://www.foreigntrade.gov.tr/pazaragiris/kek/ukrayna.htm> (15.03.2004)

_____ : “2002 Ukrayna Ülke Raporu”, T.C. **Kiev Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği**, Kiev, (Haziran 2003), ss.1-73.

(<http://www.foreigntrade.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/ukr/ukr-rap-dig-yi2.doc>)

TDB : “Ülke Profilleri: Ukrayna”, **Türk Dünyası Bülteni**,
Sayı:1 (Ağustos 2002), ss.1-16,
(<http://www.tika.gov.tr/pdf/avdos/av1.pdf>)

— : “Ülke Profilleri: Ukrayna”, **Türk Dünyası Bülteni**,
Sayı:4 (Kasım 2002), ss.1-15,
(<http://www.tika.gov.tr/pdf/avdos/av4.pdf>)

— : “Ülke Profilleri: Ukrayna”, **Türk Dünyası Bülteni**,
Sayı:6 (Ocak 2003), ss.1-9,
(<http://www.tika.gov.tr/pdf/avdos/av6.pdf>)

YTSO : “Ukrayna”, **Yalova Ticaret ve Sanayi Odası**,
<http://www.ytso.org.tr/ulkeler/ukrayna.htm> (12.04.2004)

Milliyet Gazetesi, 28 Şubat 2004

Türkiye Gazetesi, 04 Nisan 2004

http://www uluslararasıegitim.com/ulkeler/ukrayna/akademik/egitim_sis.asp (12.04.2004)

<http://www uluslararasıegitim.com/ulkeler/ukrayna/default.asp> (12.04.2004)

ÖZGEÇMİŞ

Mesut KAYAER Çorum'un Sungurlu İlçesi'nde 12.08.1977'de doğdu. İlkokulu, 1985 yılında başlayıp 1989 yılında tamamladığı Sungurlu İsmetpaşa İlkokulu'nda okudu. 1989'de Devlet Parasız Yatılı olarak Çorum Anadolu Lisesi'ne giriş yaptı. 1997 yılında da mezun oldu. Üniversite eğitimini Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 1997-2001 yılları arası Trabzon'da tamamladı. Bölümden mezun olduktan sonra eğitimine devam ederek aynı yıl KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalına giriş yaptı. Halen aynı bilim dalında eğitimine devam etmektedir.

İyi derece İngilizce, orta derece Rusça ve biraz da Almanca bilmektedir.